

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Det här verket har digitaliserats i ett samarbete mellan Litteraturbanken och universitetsbiblioteken i Göteborg, Lund, Umeå och Uppsala.

Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den tolkade texten kan innehålla fel.

Därför bör du visuellt jämföra den tolkade texten med de scannade bilderna för att avgöra vad som är riktigt.

Om du anser dig ha upphovsrätt till detta material, ber vi dig vänligen kontakta Göteborgs universitetsbibliotek.

The digitisation of this work is a collaboration between The Literature Bank and the university libraries in Gothenburg, Lund, Umeå and Uppsala.

All printed text is OCR processed into machine readable text. This means that you can search the document and copy its text. Older documents with print in poor condition can be hard to process and may contain errors. Compare the interpreted text visually to the scanned image to determine what is correct.

If you believe you own the copyright to this work, please contact the Gothenburg University Library.

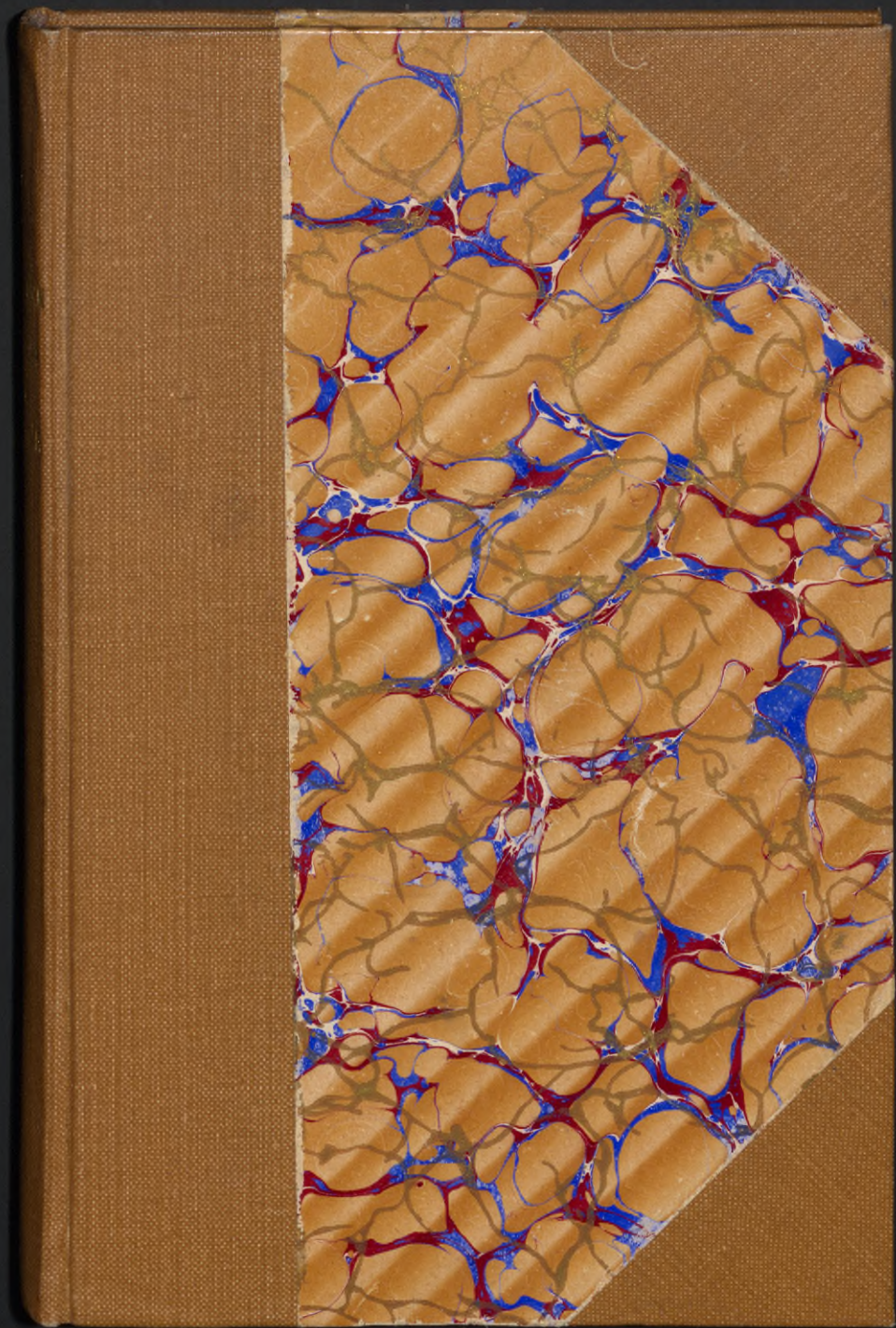
GÖTEBORGS
UNIVERSITET

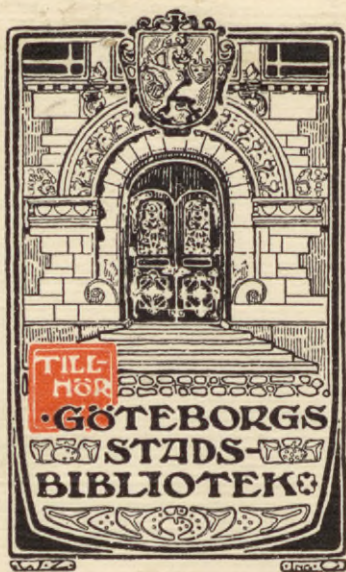
LUNDS
UNIVERSITET

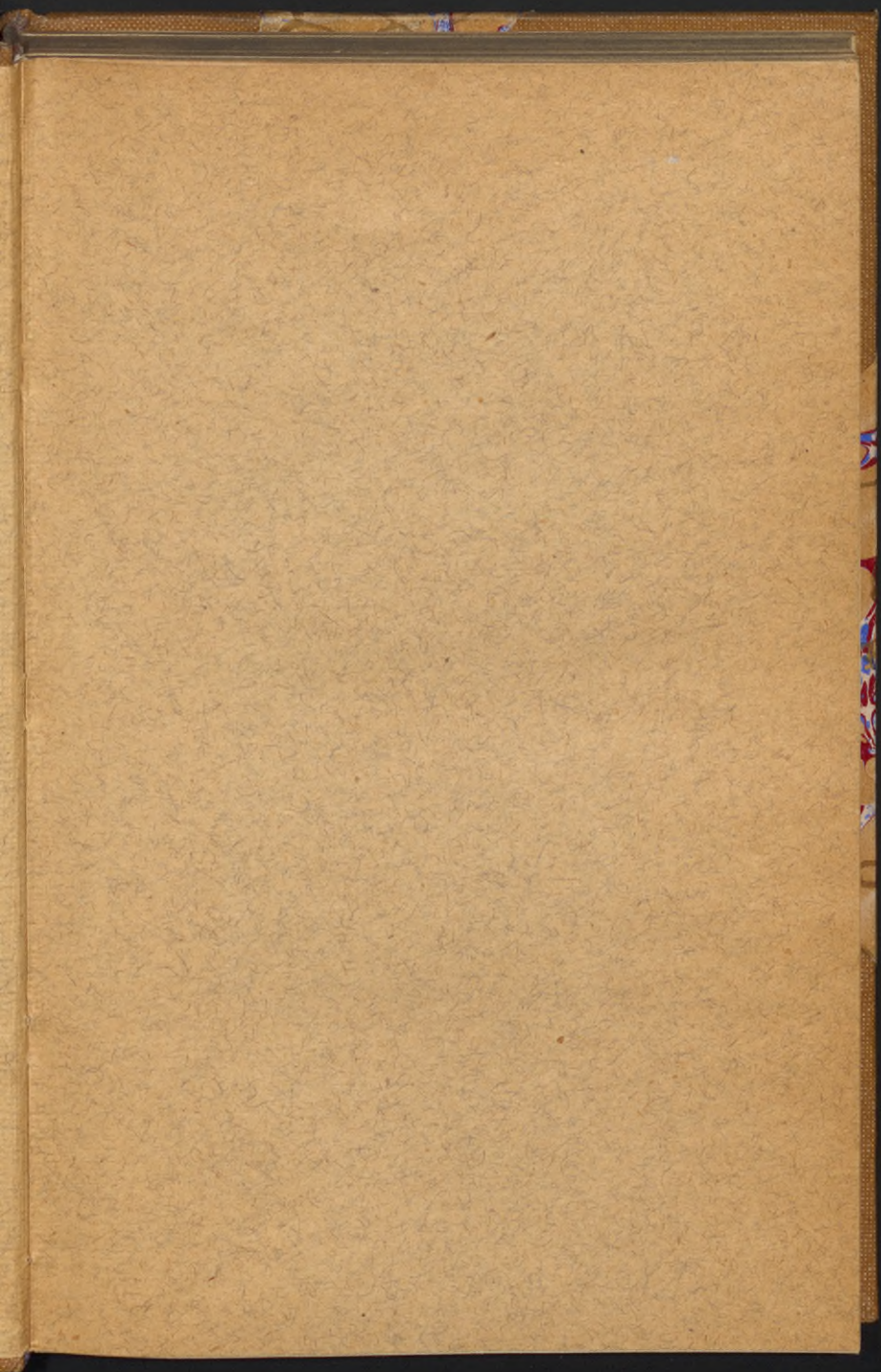

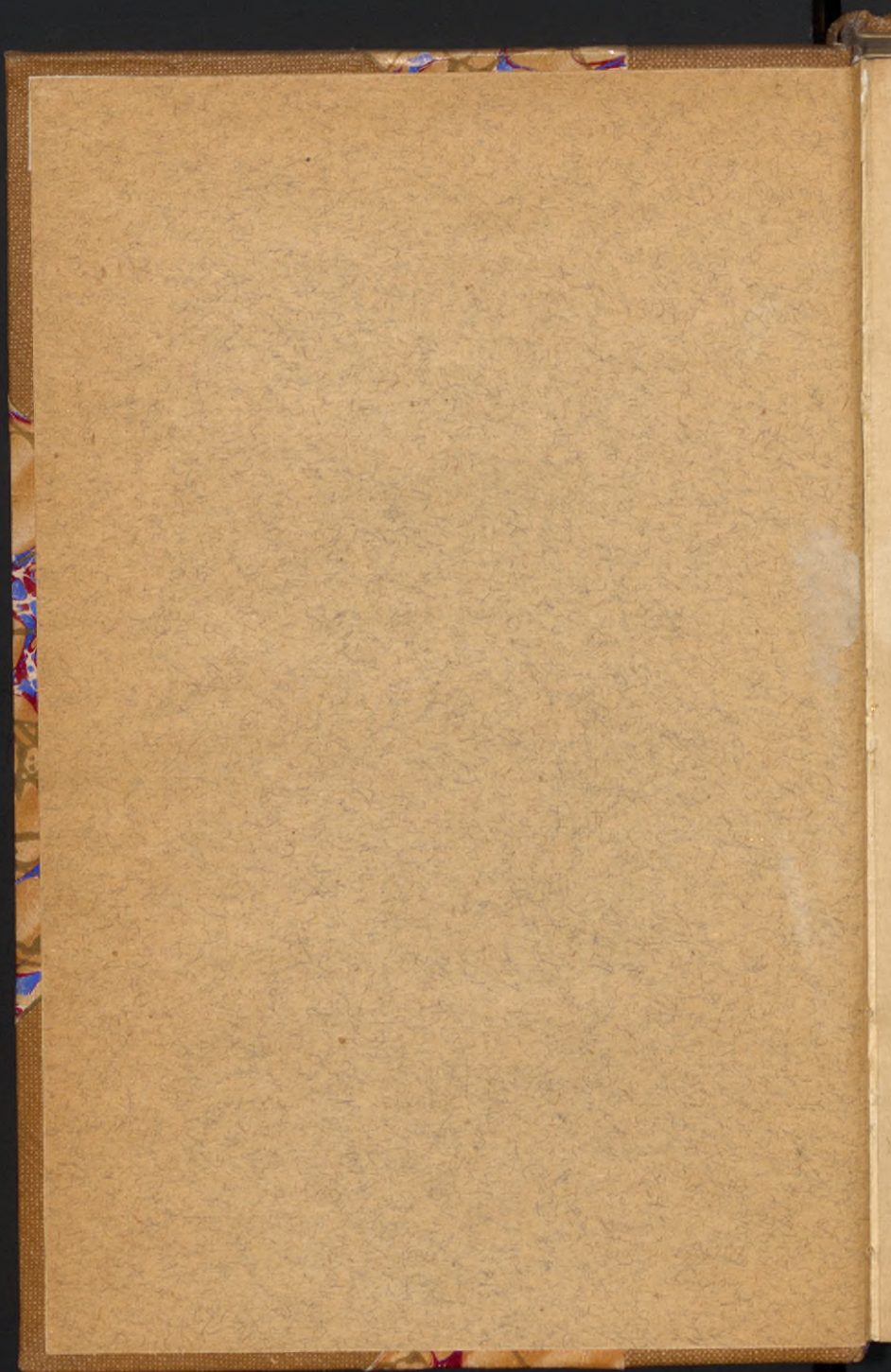
UPPSALA
UNIVERSITET

Litt.
Sv.

Historiska skildringar från

Nödtider och ofredsår

af P. Nordmann

1898

Söderström & C:o, Helsingfors

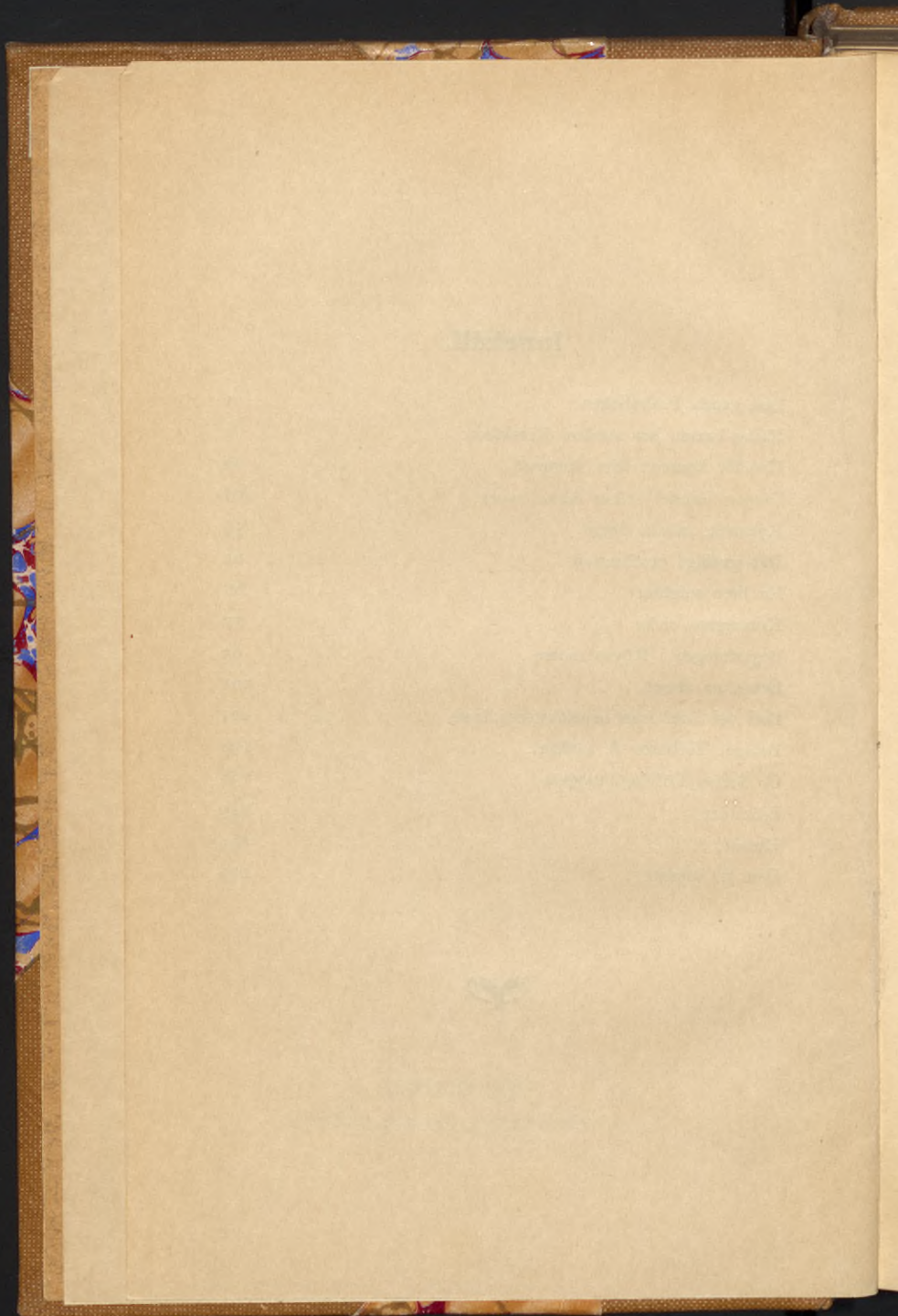
KUOPIO 1898.

O. W. BACKMANS BOKTRYCKERI.

Innehåll.

Den gamla Psalmboken	I
Kring brasan hos Anders Vinskänk	6
Hvarför kommer icke skeppet?	26
Gideon Gabriel sviker Alma mater	38
Ryssarne anfalla Borgå	53
Den grufliga pestilentian	61
En liten solglimt	67
Konungens order	77
Begrafningen i Røyso mosse	92
Det stora slaget	101
Bud och bref från hemsökelsens land	121
Bolaget Torbasov & Ljukin	128
Ur Stefan Löfvings dagbok	138
Björnidet	149
Hemåt!	161
Den 30 augusti	173

I.

Den gamla Psalmboken.

(Prolog.)

Du kära gamla Psalmbok! Hur mången gång har du ej hvilat i min hand. Huru ofta hafva ej mina blickar betraktat ditt nötta svarta läderband, »långligt Duodez-format», som orden lyda i »extractet af Kongl. Maj:s allernådigst gifne Privilegio» af den 31 maj 1693.»

Hvad gladt och sorgligt, hvad sällsamt skulle ej du kunna förtälja, du, som född 1694, i mer än 200 år gått i arf från far till son i fem led och varit med om krig och fred, om lyckominuter och sorgear.

Äro fläckarna på dina gulnade blad tårar eller blod? Är det djupa ärret i din ena pärm märket efter ett sabelhugg? Hvem vet! Sorgens

liksom glömskans färg är svart, och svarta äro äfven de i ditt läderband inprässade solrosorna och förgätmigejerna.

Ja, tider flykta, och släkte efter släkte vandrar hädan!

Hvad frågar vandraren, som fagnar sig åt den gamla björkens friska vårgrönska, efter de löf som föllo i fjol! De ligga torra och gulnade för hans fot. Och löfven från tidigare vårar? Af vinden vräkta åt skilda väderstreck hafva de fjärran från moderträdet stam multnat till jord igen.

Och vi som nu lefva, hvad fråga vi efter de gamla döda? Vi ha ej tid därtill; världen är *vår* värld, lifvet är *vårt* lif. Endast sällan smyger minnet tillbaka till fädernas tid, och ogärna rör sig tanken fram mot den stund, då vi som arf åt det uppväxande släktet skola lämna våra häfvor och vårt arbetsfält. Vi födas, äta, arbeta, älska, hata, pina, pinas och dö, såsom om detta lifsprogram blifvit endast oss gifvet.

Hvad gångna generationer angår? Vi nöja oss med att på den politiska historiens blad läsa om några hundra män och några tiotal kvinnor, hvilka gjort mer än vanligt ondt eller godt och hvilkas illdåd eller bragder därigenom bevarats åt eftervärlden.

Men de andra, de tusen sinom tusen myrorna i kulturens jättestack, alla dem vi kort

om godt benämna förfäderna, dem när vårt intresse ej.

Att förf. emellertid här vågar teckna några rader från ett obetydligt människolif är den gamla Psalmboken orsak till.

Den förste egaren af Psalmboken, min farfars farfar har på det lediga bladet framför titelsidan egenhändigt nedskrifvit följande uppgifter öfver sina lefnadsöden:

- 1697 januarius 6 trädde i Kongl. Maj:s tjenst och fick denna boken af min Moder.
- 1700 junij 19 gick halsparten af Wiborgs fotregemente i fält till Estland.
- julij 8 första partij mot fienden.
- nowembris 20 stridde medh 750 man af reg. under Kongl. M—s egit befähl wid Narfwen.
- decembris 2 till garnizon uthi Rيجا.
- 1706 aug. 10 erhöll Lieutenantsbeställning.
- 1710 härjade den gruffeliga Pesten.
- februaris 15 började moscowiten belägra.
- junij 20 gjorde Öfwersten Stromberg uthjället, jag wardt illa skuten och sargat.
- julij 11 uthågade den än lefwande garnizonen, men wardt mot tro och löfwen bortförd i fångenskap.
- 1711 släpats hiit och diit uthur svart fängelse till Novafoli, mycket hwultit och gråtit och bedit,

och hvad tyrannij. Zach. Buller fördes til
Kaluga samt Erik Borgeman til Tobolsk.

1721 freden säges änteligen kommit.

1722 började omsider resa hemåth åth Finland igen.

1723 kom till Friederichshamn wunn burstap och lif-
närde mig med liten handell.

1725 Suthet mehra platz fahrwål min Son.

Detta förtäljer den gamla Psalmbokens första
blad om ett människolif; de andra 445 de hafva
nog äfven sin historia. Djupa hörnveck synas å
de sidor, som bära »En krigsmans bön» och »En
bön i Pestilentie». I den senare äro understrukna
orden:

»Var oss nådig, Herre, ty vi äre svage: hela
oss, ty våre ben äre förskräckte. Ach, Herre,
huru länge? Undsätt vår själ. Hjälp oss för din
mildhets skull. Du är vår fader och förlossare.»

Den gamla Psalmboken har väckt mitt in-
tresse, och jag vill nu skrifva en liten bok om
hvad småfolket i vårt land utstått under en period
af nödtider och ofredsår.

Du vet ju, läsare, att de stora författarenas ar-
beten äro resultat af skön konst; de små skriben-
ternas äro alster af konstindustri. Föreliggande
berättelser, nedskrifna under lediga höstkvällar, äro

enkla hemslöjdsartiklar. De kunna förliknas vid en konstlös väfnad, till hvilken historien bestått de långa starka trådarna, *ränningen*, och fantasin spunnit det i sicksack löpande svagare garnet, *inslaget*.

II.

Kring brasan hos Anders Vinskänk.

(1695.)

Det var vid nyårstiden 1695. Skymningen började falla på. I rådman Henrik Jabels hus vid Långa gatan i Helsingfors tindrade dock ännu intet ljus genom de små blyinfattade glasrutorna. Husbonden befann sig likvisst hemma och i fullt arbete vid sitt skrifbord. Med trög hand präntade den 68-årige gubben rad efter rad på ett ljusblått pappersark under det att han mödosamt ansträngde sig att se och gång på gång sköt sina horninfattade brillor till rätta.

Trögt led väcket fram. Yrsnön häftade vid rutornas ramar, och allt svartare afteknade sig skuggan från skuffsängens höga karm utåt de gråslitna golfstockarna. Vräskåpet med dess röd-

blommiga dubbeldörr och den blåmålade järnbeslagna dragkistan kunde man knappast mera urskilja.

— Sannerligen det går längre, pustade rådmannen och strök med rockärmen svetten från pannan. — Landshöfdingen får alt vänta till i morgon på min skrifvelse. Välkommen torde den för resten föga blifva, men på ondt bidar ingen för länge.

— Vill icke käre far att jag bär in ljus? Vi ha ännu tre hela talgljus och en stump af vaxstapeln, yttrade i detsamma Jabels 21-åriga dotter, som vid inträdet i kammaren hört faderns ord.

— Bevare mig väl, barn, ljus tändes ej i onödan i mitt hus: det vet du väl af gammalt. Då vår Herre i himlen består så mycket mörker den här tiden på året och våra herrar i Stockholm icke bestå en kunglig rådman mer än 75 daler i årslön, men inga ljusmynt, så får det vara slut på min ämbetsförrättning för i dag.

Med försiktig hand framtog rådmannen därpå ur sitt svartlackerade danziger-schatull den tunga sandbössan och lät ett strålregn falla öfver pappret. Bläcket upptog begärligt de torra kornen, och de sistpräntade raderna bildade en hög svart relief. När alla papper vederhörigen förpassats ned i bordslådan, fjäderpennan aftorkats i arm-

hålan och schatullet tillslutits, vände sig rådmannen till sin dotter med frågan:

— Nå, hvad nytt höres från ert hus, Elisabeth? Jag har icke träffat din make sedan i förgårkväll, då jag vid fyratiden som hastigast gjorde honom ett besök. Kommersen med öl i vinskänken — utan vin — går väl så smått?

— Sant sägen I, far! Jag sporde Anders i dag om tu daler till sex alnar tyg för en ny kamlottskjortel, men han gaf mig ett surt nej, fastän vi varit gifta blott ett halft år!

Rådmannen nickade, medan dottern fortsatte:

— Sågen I, far, att rådmän Torsten Burgmans hustru i kyrkan senaste söndag bar en ny blå sarskjortel med svarta agramaner och på hufvudet en brun sammetsmössa med färgade mårdrumpor?

— Fåfänglighet, min flicka, fåfänglighet; det duger ej att fästa tankarna vid slikt öfverflöd, då halfva landet hungrar. Din hedervärde man står sig ännu ganska väl — se så, afbryt mig icke, det likar jag ej —, men så länge han var beläshuggare gick det honom slätt i handom. Mig anar att det där gipsbelätet af vår nuvarande nådige konung uppe på skåpet var hans sista mästervärk.

— Säg icke det, far. Mig har det alltid varit till stor lust att skåda huru hans flinka fingrar knådade den grå leran och formade män-

niskobeläten. Men detta sitt konstyrke har han nu — Gud bättre — fått lämna, sedan den listige Michel Mangolt vunnit burskap i staden och börjat truga fram sina blåbrokiga konterfej, tillade hon med en suck. Jag önskade — —

Hon stannade midt i talet, ty ute från förstugan hördes ett häftigt stampande, och några ögonblick senare inträdde en gammal bekant, den unge raske rådmannen Jakob Reimers.

— Guds fred här inne — yttrade gästen, nickade och piskade sin snöiga fårskinnsmössa mot stöfvelskäftet. Jag vek in till eder, Jabel, för att spörja, om icke yrvädret hos eder uppväckt hågen att dricka ett krus skummande öl hos eder svärson, Klincken?

— Tack och tag plats, yttrade värden vänligt värjande och gaf sin unge ämbetsbroder ett kraftigt handslag. Hvad nytt höres från Stadsvikssidan?

Reimers slog sig ned på dragkistan i vrån och lutade ryggen mot den slätbilade stockväggen.

— Onda tider, fader rådman, onda tider bringa inga glada tidender, det vet ni själf. Och vår stad är för resten så liten, att en halt kan löpa honom kring på en kvart timme. Hvad skulle väl hända vid Stadsviken som ej inom fem minuter vore känt i Kärret, och snyter en näsan vid Skeppsbron, så ekar det vid Esbotull. Ja,

sådan är vår stads belägenhet! — Reimers spotade utåt golfvet.

Den prudentlige gamle rådmannen rynkade pannan, och i än djupare veck lade sig rynkorna, då Elisabeth från stugan inbar ett talgljus samt stälde tennstaken och ljussaxen bredvid fadern på bordet.

Vid skenet kunde man nu se huru enkel den lilla kammarens inredning tedde sig. Möblemanget utgjordes af bordet, skuffsången, skåpet, en karmstol med läderdyna och tvänne höga träpallar. På ena kortväggen hängde inom ram utan glas ett litet konterfej af Karl XI och hans gemål, den år 1693 aflidna drottningen Ulrika Eleonora. På en liten hylla nedanför stod en gammal glaslykta mellan tvänne bågare af tenn och ett litet ekskrin utan lås. Inga gardiner, mattor eller bordskläden syntes till. Af tyg förfärdigadt sågs endast det grå vadmalsöfverdraget till fårskinnsfällan som täckte sängen.

— Onda tider, upprepade Jabel mekaniskt och drog fram ur sin djupa rockficka sitt snustobakshus, som han bjöd Reimers.

— Pris mot pris, inföll denne leende. Rådman Jabel ensam har ännu ett grand af den väl-signade goda snustobaken, hvarför jag honom tackar.

Han gjorde ett djupt grepp med tummen och pekfingeret i dosan och införde [snörflande] satsen i sina utspärrade näsborrar. När proceduren slutförts och en gryende nysning uteblifvit, yttrade Reimers likgiltigt:

— Jag fick i går ett bref från min herr svåger i Tavastehus. Han skrifver att den lilla fläcken åter är öfversvämmad af hungrande tiggare och landsstrykare, hvilka alla sträfva mot kusten. Jag vånne de stupade på färden; här kan ändå ingen behjälpa så stora flockar. Stadsmyndigheterna få bara besvär med deras jordafärd, och dödgräfvaren kräfver extra lön för så stora grafvar.

— I talen stygt, Reimers, afbröt honom den gamle med synbar ovilja. Jag kan med Gud och sanning på min själs salighet kontestera att icke ännu alla Helsingfors-borgare äro utfattige, om det ock kan vara knapt om brödet för mången. Torsten Burgman skall i sin förrådsbod ännu innehafva 16 tunnor råg och halftredjedels tunna korn.

— Ja, ja, af stadens mantalsskrifna 775 personer hafva hittills blott 8 svultit ihjäl, det vet äfven jag, men af de öfriga äro minst 200 alt bra magra. Själft åt jag visst ett fat kornvälling till middagsmål, men det fans nog dem här på orten som endast kunde bestå sig ett drag i svältremmen.

— Nöden kan nog anträffa äfven oss!

— Möjligt, men mig träffar den kunden som obotfärdig ungarl och er, Jabel, som ensam enkeman. Där blir ingen hustru att sörja oss. — Reimers skrattade och såg på Elisabeth, som rodnande slog ned sina ögon inför den försmådde friaren. — Han tillade: Anders Klinck kan nog draga försorg om sin fagra hustru, och kan han det inte, så hvem bad honom gifta sig så brådt.

Jabel gjorde en afvärijande rörelse med handen, då hans dotter utbrast:

— Arkenholtz förtalde i går, att man sett en af stadens välbetrodde rådmän likt brokikaren vandra längs Sjögatan, och den rara varan han kikade efter var Märtha Gyntherfors, förstås. Hå, hå!

— Den ärkeskälmen, utfor Reimers och sprang upp. Johans ämbete är att hålla protokollet i rådstugan, men han tyckes ock protokollera i skvalerburen hos stadens kvinnfolk. Jag skall nog visa honom till rätta. Men låt oss gå, Jabel, jag vill ej byta flere ord med din dotter, och Arkenholtz, han skall i morgon få lof att bita af sin klaffare-tunga.

Tydiligen helt belåten med att den gryende trätan hastigt tagit slut, skyndade Jabel att pådraga sina höga smorläderstöflar och den korta jackan med vargskinnsfoder. Därefter snoppade

han varsamt talgjuset med saxen, och i stickmörkret trefvade sig de båda rådmännen ut på gården. De skulle nu styra kosan till Anders Klincks krog. Fru Elisabeth dröjde kvar för att hjälpa faderns tjänarinna med att sätta upp en liten drällväf.

Ute var det ännu ej särdeles mörkt, ty marken låg hvit. Stora, våta snöflingor sänkte sig ymnigt, medan de båda vandrarene längs Långa gatan eller Kungsgatan, som den äfven benämndes, trampade fram. Sedan veko de af åt höger in på torget.

Väldiga drifvor, dem ingen snöplog på länge rubbat, lågo hopade mot staketet som omgif kyrkan och begravningsplatsen. Utan att byta ett enda ord med hvarandra gingo männen förbi stads- huset och kommo in på den krokiga Tavastgatan, hvilken i nordlig riktning sträckte sig åt det håll, där den n. v. Estnäsgatan befinner sig.

De små trähusen med gaflarna åt gatan tycktes formligen digna under snömassorna på sina torftäckta tak. De tillskrufvade fönsterluckorna och de mänskotomma gränderna gjorde på gamle Jabel ett dystert intryck. Född och uppfödd i Helsingfors, hade han nog mången gång trampat dessa inyrda stigar, men nu var humöret icke godt. Han tänkte på att de lefvandes och de dödas stad, som låg sida vid sida, icke mera hade

några synbara råmärken. Samma hemska tystnad rådde på ömse sidor om kyrkogårdsgrinden. Snön föll lika jämt och lika tungt öfver grafkullar och boningshus.

Efter att hafva vandrat ytterligare ett par minuter, veko männen in i en trång gränd och befunno sig nu i Kärret, n. v. Kronohagen.

— Stigen, som leder hit, är skönt upptrampad, mumlade Reimers. Hit hafva många fötter före våra gått, Jabel, till er svärson. Den gamle svarade ej, utan klef in genom förstugan i krogrummet. Så snart skenet från den flammade björkvedsbrasan fallit på de inträdandes drag, hälsades männen af kunderna under glädtigt sorl välkomma. Hos Anders Klinck voro borgmästare och råd stamgäster. Ingen presentation kom i fråga. Den yngste af stadens fyra rådmän, Anders Gyntherfors, skyndade att bjuda seniorn Jabel sin plats vid det stora fyrkantiga fällbordet, och på en vink af Reimers frambar Anders Klinck tvänne lerkrus med skummande öl.

— När vi kommo hit, var vädret rätt passabelt, yttrade Gyntherfors och knäpte upp en af sin klädesjackas tennknappar, men ni bringar oss yrväder.

— Sedan jag åt middag kl. 11 — Jabel tömde sitt krus till hälften — har det snöat och töat, men ni torde ha suttit här försvarligt länge. Råd-

mannen kastade en blick på sina bordsgrannars högröda kinder.

— En blossande brasa gör tillochmed de döda röda, anmärkte långsamt en torftigt klädd 30-års man, som blek och mager stödde hufvudet mot handen.

— Rätt så, mästervsven, tag mina kunder i försvar! Fader Jabel har alltid knapt om tid. Och Anders Klinck fylde den först tilltalades krus till en tredjedel. — Mycken tid hafver gått, men mycken tid återstår.

— Till domedag?

— Nej, till kl. 9, då stadens välvised påbudid, att alla ölstugor och taverner skola slutas.

— Hvem vill bestå Gustaf Adolf Junnelin, f. d. civis academicus Aboensis, f. d. mästervsven Viburgensis och nu herr ingenting Helsingforsiensis, en pipa röktobak, yttrade den magre och kastade en frågande blick på bordssällskapet.

Jabel, som lågmält samtalade med Reimers, fäste ingen uppmärksamhet vid det sista andragandet, men skomakareåldermannen Hans Plåman räckte mästervsvennen sin tobakspung. Denne fylde hufvudet af en söndrig kritpipa med tobak, tog ett eldkol från brasan samt började, som man då för tiden sade, dricka rök. Knappast hade han dock ett par gånger fyllt lungorna, förrän han åter lät glöden slockna och blef sittande med

sin stirrande blick fäst på de sotiga sparrarna i taket.

— Nu har poeten gett sig af till de högre rymderna, yttrade en välfödd borgare i brun klädeskappa med nött sammetsfoder — men sanna mina ord, han dimper nog snart ned som krigsbuss.

— Se så, låt honom vara, inföll den blåögde konterfejaren Michel Mangolt otåligt. Den odågens lärdomsskryt är jag led vid. Usel som han är, är han dock så högfärdig öfver sin Apollo, att det är mig stygt. — Vi språkade, rådman Jabel, just då ni steg in, om kung och folk, om sorg i borg och nöd och död.

— Mangolt, — inflickade Anders Klinck — lät påskina, att Gud straffar landet för regeringens skuld. Hvad tyckes eder om slikt tal af den tysken?

— Äsch, det är bara *hans* mening; han har hört historien om gamle kung Göstaf, som vräkte oss tyskarne af halsen, fastän några deras senfärdige ättlingar fördröjde sig kvar här, oss infödde finske borgare till stort förfång och liten fröjd, sade Hans Plåman.

— Säger du det — inföll Reimers med hetta — så må du veta, att äfven jag har tyskt blod i mina ådror, och för resten känner jag mig ej senfärdig, om det gäller att vräka en stortalig finsk ålderman på dörren.

— Faren varliga fram, mina gode vänner, manade Anders Klinck och klappade Reimers lugnande på skuldran. Den som kifvas med sin nästa, får icke mera öl!

— Det blir *din* förlust, Anders, och mino mage till båtnad, lydde det vresiga svaret. Din grumliga korndricka är icke als något ärligt finskt öl. Af den rätta sorten skall en part vandra i magen, en annan part flyga i hufvudet och den tredje simma på bordet, så flugorna få sig ett ärligt humlerus.

— Men Junnelin, som är boklärd och academicus — inföll krogvärden — har ofta cave-rat, att det var justement samma slags öl som salig kung Johan rekvirerade till Stockholms slott från Finland. Och det dög, må jag tro!

— Du super mästersvennen full, och han ljuger dig full! Lika mot lika, Anders!

— Min tanke är — sade Jabel, utan att akta på de andras träta — att om icke vår nådiga regering med första öppet vatten sänder hit hundra skeppslaster spannmål, går Finland i ruin. Tusentals hemman ligga redan i ödesmål — — —

Ett kraftigt slag kom rådmannen tvärt att tystna. Mästersvennen hade bultat sitt ölkrus mot bordsskifvan och rest sig. Nu talade han med blicken riktad mot fönstret.

I ären förstockade, I enfaldige rådmän och borgare i denna goda stad. I tänken blott på den flyktiga stund som inne är och det ovissa som kanske komma skall. Den vise ser tillbaka; endast från historiens blad kan upplysning och värdigt vett hämtas.

Vill ni höra, småbarbarer, min hymnus elegicus triumphans om Gustaf Adolf den Store? — Nej nej, ljödo flere röster. Nå så låten bli då, det är icke sagdt, att eho som hör, ock förstår andens mening, men det säger jag eder, I Bacchi bröder och triumfanter, *han* var en konung utan like. Han förde krig så kejsare och påfve baxnade, och han gjorde vacker nytta därmed. Tjugutusen krigsmän sände han i glorrika fältslag till evigheten. Märken mina ord! De sändes dit feta och rödblommiga, stora och starka. Sådant kallar jag lycka!

O hvilket härligt slut på lifvet att dö med magen mätt, mätt af stek och hvitt bröd och vin. Hvad sker nu i Finland? Jo, människorna dö så skamlöst magra, att maskarna i grafven gråta och svälta och slita ut sina huggtänder på de hårda benknotorna. Tror ni det finnes en enda bland dem, som ville spisa mig? — Han skratade vildt och slet upp sin söndriga skjorta, innanför hvilken reffbenen stodo som bågar.

Tvi sådan uselhet! Tvi mig själf! — Nu känner jag mig som en mager frusen gädda, men kan ändå ropa: lefve kriget, som på ett hyggligt sätt gör slut på folk och få! Lefve Gustaf Adolf och lefve systersonen Karl Gustaf med. Han var visst svart som en tattare, men han lefde och dog fet; han gaf ock min fader ett ämbete, men hvad har hans efterträdare, elfte Karl, gjort för mig *civis academicus* — — —

Mästersvennen sjönk åter samman på sin plats, och utan att gitta svara honom, fortsatte de öfriga sitt samtal.

— Jag sänder i morgon — vidtog Jabel, ett bref till landshöfdingen i Stockholm och beder honom än en gång för Hans Majestät relatera om vår och landets grufliga ynkedom. Jag beder honom utvärka, att i hela Sverige och i de tyska provinserna tre söndagars kollekt måtte upptagas till vår första nödhjälps samt sedan påskynda afärdandet af spannmålen. Annan utväg var mig ej till finnas. Landet behöfver mycket, men folket främst föda.

— Hvarför bjuder man mig aldrig *mat*, blott dryck, mumlade mästersvennen för sig själf.

Reimers, som med otålighet lyssnat till de öfrigas samspråk och låtit Klincken ett par gånger fylla sitt tomma krus, utbrast nu:

— Hvi fören I åter sådant sorgligt tal, I gode herrar och svenske män; hvar dag hafver sin plåga, och sorgen för morgondagen, den kommer i morgon! Nu sitta vi godt samman i värmen vid Klinckens brasa — ljus består oss den snålvargen ej — hvarför skola vi sluta dagen, som vi började den? Vid magistratens sammanträde kl. 8 i morse ordades det immerfort om nöd och död, och nu sjungen I samma klagosång på sena kvällen. Alla glada borgares skål, vivant!

— Och skål för de döde med, ropade mästervennen, och slog ut med ena handen i luften, medan den andra mot bordsskifvan dängde ölkruuset, så det sprack.

Jabel reste sig otåligt, tillhviskade sin svärson några ord om mat åt Junnelin, samt grep sin mössa och käpp och begaf sig skyndsamt hem.

Efter den aktade gamles bortgång rädde några ögonblicks förstämning, men så tog ölet och språklådan ut sin rätt, och det vardt åter fart i samtalet. Mangolt drog fram det gärna hörda kapitlet om sina äfventyr under vandringsåren i Tyskland. I det landet fans det enligt hans påstående idel vackra flickor, och ölet, ja, det stod öfver allt beröm! Han slutade sin brokiga skildring med att till Plåman rikta följande förståndsfrågor:

— Tror ålderman, att jag sett 10,000 människor lefva i vin?

— Nej, så tusan håller!

— Nå tror kaske inte ålderman att jag målat kejsarens porträtt i vin och fått tio dukater för besväret?

Hans Plåman reste sig vredgad och närmade sig med näfven i högsta hugg.

— Om Mangolt drifver gäck med mig, så skall jag konterfeja honom, dock icke med vin eller Ölfarbe, som tysken säger, utan med en smörja, som skall göra honom blå och blodig.

Reimers och Klinck skyndade att hasta emellan, och efter en längre stunds parlamentärande och explikerande hade åldermannen fått klart för sig att verkliga människor, ja tillochmed själfva tyska kejsaren lefde i Wien, såsom Mangolt uppgifvit.

— Hej, mästervsen, stätt upp och sjung en visa på latin eller håll ett dundrande tal om dragen, din guffar, som stupade i kungaslaget vid Lund; sak samma hvad ämne du väljer, blott det blir förnöjsamt, ropade nu Reimers och skakade den tilltalade vid armen. Anders Klinck, vräk mera ved på elden och fyll ett litet krus åt den frusna poeten; jag består'et. Här är ju så mörkt, att man knappast skönjer om det är folk eller få som sitter till bords!

— Hvi fören I åter sådant sorgligt tal, I gode herrar och svenske män; hvar dag hafver sin plåga, och sorgen för morgondagen, den kommer i morgon! Nu sitta vi godt samman i värmen vid Klinckens brasa — ljus består oss den snålvargen ej — hvarför skola vi sluta dagen, som vi började den? Vid magistratens sammanträde kl. 8 i morse ordades det immerfort om nöd och död, och nu sjungen I samma klagosång på sena kvällen. Alla glada borgares skål, vivant!

— Och skål för de döde med, ropade mäs-
tersvennen, och slog ut med ena handen i luften, medan den andra mot bordsskifvan dängde ölkruset, så det sprack.

Jabel reste sig otåligt, tillhviskade sin svärson några ord om mat åt Junnelin, samt grep sin mössa och käpp och begaf sig skyndsamt hem.

Efter den aktade gamles bortgång rådde några ögonblicks förstämning, men så tog ölet och språklådan ut sin rätt, och det vardt åter fart i samtalet. Mangolt drog fram det gärna hörda kapitlet om sina äfventyr under vandringsåren i Tyskland. I det landet fans det enligt hans påstående idel vackra flickor, och ölet, ja, det stod öfver allt beröm! Han slutade sin brokiga skildring med att till Plåman rikta följande förståndsfrågor:

— Tror ålderman, att jag sett 10,000 människor lefva i vin?

— Nej, så tusan håller!

— Nå tror kaske inte ålderman att jag målat kejsarens porträtt i vin och fått tio dukater för besväret?

Hans Plåman reste sig vredgad och närmade sig med näfven i högsta hugg.

— Om Mangolt drifver gäck med mig, så skall jag konterfeja honom, dock icke med vin eller Ölfarbe, som tysken säger, utan med en smörja, som skall göra honom blå och blodig.

Reimers och Klinck skyndade att hasta emellan, och efter en längre stunds parlamentering och explikerande hade åldermannen fått klart för sig att verkliga människor, ja tillochmed själfva tyska kejsaren lefde i Wien, såsom Mangolt uppgifvit.

— Hej, mästervsen, ståt upp och sjung en visa på latin eller håll ett dundrande tal om dragonen, din guffar, som stupade i kungaslaget vid Lund; sak samma hvad ämne du väljer, blott det blir förnöjsamt, ropade nu Reimers och skakade den tilltalade vid armen. Anders Klinck, vräk mera ved på elden och fyll ett litet krus åt den frusna poeten; jag består'et. Här är ju så mörkt, att man knappast skönjer om det är folk eller få som sitter till bords!

Mästersvennen fick sig åter ett mått öl, drack, hostade, steg upp, kastade en hänfull blick på de församlade och begynte talet.

— Det är sagdt; du skall icke kasta pärlor inför svin, och därför ordar jag ej på det ädla latin inför profanum vulgus — — —

— *fanum* inföll borgaren i bruna kappan, det låtet smått bekant — — —

— utan endast ert eget tungomål. Hör hit! När jag studerade vid akademien, lärde jag väl-talighet, och när jag degraderad trädde in i handskmakareskrået, lärde jag huru man skär remmar ur skinn. Se detta är exordium, som salig Cicero plögade säga i senaten; nu följa conclusiones.

Till dig, Plåman, yttrar jag intet, ty du begriper ej annat än ditt skomakareyrke behjälpligt och att slåss, men det gitter ej jag nu göra. Din trätobroder Mangolt är en slät konterfejare, men han har *en* förtjänst, som inte är hans, han har ett fett fosterland i Germania antiqua et hodierna. Ja, du Mangolt, utöfvar en af de sköna konsterna, men begriper dig ej på Aristotelis methaphysica. Buga dig, karl, när du hör det namnet. Du hade ej befunnits värdig att afmåla mästarens hos Aténs sämste skoffickare halfsulade stöflar, än mindre hans fot eller hand.

— Mästersven ist Meisterschwein, ropade tysken ilsket skrattande.

— Du, Anders Klinck, belätshuggare och vinskänk till professionen, har fyllt mig månget mått öl; därför tackar jag dig. Men Apollon och Fidias skulle sparka sönder dina kritbeläten och sätta sig att gråta blodiglar på Karthagos ruiner, om de finge se dem stå upp igen. Men vidare i texten! Gyntherfors, du tystlätne rådman, hvad har du egentligen att skaffa i denna skvaller-samma stad? Tag din fagra dotter och res till Egypti land. Lägg dig där som en sfinx vid foten af pyramiderna, blif filosof och försjunk i ett evigt begrundande. Du tvekar, ty Reimers hänler mot dig. Nå väl, Reimers, dig vill jag förlikna vid den store Catilina, och nu bugar jag mig — man kan aldrig vara för artig, sa gumman som neg för sin so — — —

Knappast hade mästersvennen yttrat dessa förgrifliga ord, innan ett par af sällskapet rusade upp från sina platser för att tysta munnen på den frispråkige talaren. Därvid vippade bänken, på hvilken de suttit, och tredje man på motsatta bänkänden damp i golfvet. Skrik och skratt, støj och larm.

Medan Klincken sökte skydda lerkrusen, vräkte Plåman ett stort fång af enriskvistar på brasan, och högt sprakande slog flammorna upp. Reimers sökte draga den stretande mästersvennen upp på bordet, och belätshuggaren passade

på tillfället och gaf sin vederdelomen Michel Mangolt en stöt med ett tomt krus i ryggen. Sannerligen, det gick muntert till i det trånga krog-rummet!

Ändtligen vann Gyntherfors gehör, då han med kraftig stämma utropade:

— Klockan är nio; nu gå alla hederliga borgare hem!

— Äfven jag lyser frid öfver detta fähus, mumlade mästersvennen och gned sin öldrypande rockärm.

Fru Elisabeth, som i detsamma visade sig i dörren, påskyndade i valda ordalag gästernas aftroppande; endast Junnelin uppmanades att dröja kvar för att enligt Jabels önskan få sig litet mat.

Småstadslifvets lust och lidande för den dagen voro emellertid ej ännu slut för alla deltagarna i gillet hos Anders Klinck. När rådman Reimers på hemvägen passerade torget, såg han stadssekreteraren Johan Arkenholtz komma ut från handlanden Torsten Burgmans gård. Och under utropet »här kommer en hälsning från Märtha Gyntherfors» rusade han fram och gaf sin ämbetsbroder en väldig munpust. Den anfallne var ej sen att försvara sig; kämparna tumlade om i drifvan och hårdrogo hvarandra efter bästa förmåga. Kommo så vilda och våta öfverens att träffas inför rätta, hvilket ock skedde.

En stund efter detta uppträde steg rådman Jabel ut på sin gård. Alt var åter tyst. Bekymrad vandrade den gamle långsamt af och an. Plötsligen stannade han att lyssna till brandvaktens bekanta lösen: »Klockan är tio slagen, tio är klockan slagen. Guds milda och nådiga hand bevare vår stad för eld och brand!»

Jabel såg upp. Snöfallet hade afstannat. Molnen höllo på att skingra sig. Vid horisonten i norr syntes redan ett bredt blått bälte med tindrande stjärnor.

Den gamle suckade:

— Gud bevare vår stad! Hungerns brand är svårare att släcka än elden. Redan i morgon kunna de hungrande tiggarskarorna vara här. Gud hjälpe oss då, fattige borgare!

Och med dröjande steg trädde han åter in i sin förstuga och stängde betänksamt dörren efter sig.

III.

Hvarför kommer icke skeppet?

(1697.)

Majsolen hade ännu icke hunnit gå upp öfver Helsingfors' horisont och likväl hade gamle rådmän Jabel lämnat sitt hviloläger och styrt sina steg uppför Johannes-bärgen (n. v. Rödbärgen) utanför staden. Samma vandring mot samma mål hade han dagligen förnyat alltsedan den 3 maj eller den dag, då Finska vikens vågor första gången sorgens år 1697 svallade fria mot strandhällarne af Vargskären. Åldringen väntade, han liksom alla gamla och unga, att hjälpen skulle nalkas från hafvet. Och hjälp behöfdes storligen, ty stadsbor och främlingar, de fordom rika och de alltid fattiga, svälte undan för undan ihjäl; förråden af lifsmedel voro så godt som uttömda.

När Jabel genomvandrat beteshagen utan kor och bete och nått den kala granitplatåns högsta afsats, tog han skyndsamt af sina brillor, ty nu gälde det för honom, den långsynte att kunna se mer än vanligt fjärran öfver den grådisiga hafsytan. Han rätade på sig och lät sin blick ila utmed hafsranden i söder, såg flyktigt in mellan holmarna åt öster och stannade med att spana och stirra mot sydväst, ty därifrån borde skeppet komma.

Skeppet, ja, det första med den utlofvade råglasten från Stockholm, det hade befolkningen så starkt längtat efter att det som dyrare var än tålmodet, själfva lifvet, höll på att brista. Att fartyget nu var på väg, det visste äfven Jabel, men hvar dröjde det?

Intet ljud hördes från den sofvande staden, intet budskap kom från det ödsliga hafvet. Tystnadens, tomhetens anda hvilade öfver dess vida yta.

Den gamle rådmannen suckade djupt och lät sitt hufvud sjunka mot bröstet. Med förtviflan tecknad i anletsdragen böjde han knä mot klippan, knäpte händerna samman och försjönk i bön. Från sitt hjärtas innersta riktade han varma ord till den allsmäktige med bön som hjälp, han bad den helige hämnaren mildra straffdomens tunga gisselslag och hela såren, han anropade och tiggde

allförbarmaren om barmhärtighet och bröd, bröd åt de hungrande.

Styrkt af sin bön, steg den gamle rådman-
nen upp och började vandringen hemåt. Ingen
människa syntes till. Först då han genom Esbo
tullport hunnit fram till tullskrifvaren Jakob
Kycklings hus vid Glostranden, trädde direktor
cantus Barthold Hartz med bekymrad min honom
till mötes.

— Guds fred, fader rådman, säg, han I omsi-
den skådat skeppet?

— Nej, käre direktor cantus, nej, icke ännu,
men mig anar att det snart skall nalkas.

— Alt kan I med bra flit beställa, och tröst
för de troende är hugnesam, men bröd för be-
höfvande är bättre, svarade den andre bittert. I
går hafva många dött; länge töfvar det ej mer
innan turen kommer till mig. I sen själf huru
jag af en ovanlig spis är af mig kommen.

— Gå med mig hem, så skall I få ett halft
stop kornmjöl, inföll Jabel kort.

— Gud signe eder, fader rådman, mitt och
alla andra fattigas stöd och beskärm! Om jag rätt
kunde prisa — — —

— Se så, håll han inne med tacksägelser
och spara på sin röst. Hoppas än den dag skall
stunda, då vår skickelige direktor cantus skall

sjunga lofsånger som klinga ljufviga; nu höres stämman rätt bortbytt.

— Ja, ja, mat och dryck i öfverflöd göra rösten däst, men för litet af gudsgåfvorna hafva gjort den ljudande malmen till en skrällande bjällra.

Han försökte skratta, men det gick ej. Hans röst lät så hemsk att den skrämde honom.

De båda männen fortsatte tysta sin vandring, tils vid hörnet af Nya gatan deras väg stängdes af en skara tiggare.

— Gå ur vägen, go vänner, manade rådman Jabel. Jag har brådtom och nu har jag intet att skänka eder.

— Om fader rådman säger så, är det för visso platt ute med oss, utbrast en i trasor höljid gumma. Han har hittils ej lämnat någon lidande ohulpen.

— Hvem skall hjälpa oss, hördes en röst ur hopen.

— Ingen annan än djäflarna i min buk, inföll en trashank.

— Har då den nådiga regeringen med allo glömt folket i Finland?

— Har den förbannade regeringen svikit sitt löfte om hjälp, vrålade trashanken och stam-pade i marken. Vår bisättning stundar förr än dess undsättning!

— Tyst han därborta, ropade rådmannen och hotade med käppen. Icke ens i högsta nöd försmädar en trogen undersåte sin öfverhet.

— Det är icke jag, utan hungerdjäflarnas öfverste som ropar som en basun, gaf mannen till svar. Hör på rådman! Magnus Eriksson — Gud fröjde själen — har visst afskaffat träldomen i riket, men vill rådman Jabel för ett mål mat om dagen taga mig till sin träl, så tag mig med hull och hår, och själen ger jag på köpet!

— Tig, olycklige, utbrast Jabel. du hädar som en galning! — Låt oss gå, Barthold Härtz!

— Jag vånne jag vore galen, så kände jag ingen nöd, men nu är jag klok dess värre. Gif, klockare, kloken bröd!

Han hänskrattade och slog uppåt med ena handen, medan den andra sträcktes mot den uppskrämde direktor cantus. Denne yttrade lågmält:

— Kom hädan, fader rådman, nu är mästersvennen blifven fuller galen, då han talar i vers på gatan.

Jabel lydde uppmaningen, men ännu länge hörde han bakom sig bland mästersvennens svordomar och kvinnornas gråt frågan: »Hvarför kommer icke skeppet, hvarför, hvarför icke» — —

Ungefär samtidigt som detta passerade inne i staden, lade en mindre skötbåt till vid östra stranden af Estnäskkatan. Dess lilla besättning

fiskaren från Porkkala Gustaf Örn och hans hustru sprungo i land och redde sig att vandra mot staden. Mannen framtog ett par knippen gäddor och abborrar, omsorgsfullt inlindade i en bit af ett gammalt segel, och trädde byltet på en käpp öfver axeln.

Många steg hade emellertid icke paret hunnit uppför backslutningen, förrän Anna Sofia häftigt grep sin man i armen och pekade förskräckt på liket af en äldre kvinna. De uppspärade ögonen och händerna, som krampaktigt gripit tag i mossan vid granens fot, vittnade om en svår dödskamp.

Mannen nickade; icke ett ord växlades. De anade att de här gingo förbi ett af hungersnödens många offer, om hvilka ryktet nått äfven deras ö. Fiskaren och hans hustru påminde sig med tacksamhet att ingen, så vidt de kände, på deras trakter dukat under för svält. Bröd hade de visst ej på länge sett till, men fisk och sälkött hade de, Gudi lofvadt, haft tillräckligt att tillgå.

Med bleka kinder och blicken sänkt fortsatte de skyndsamt sin vandring. Hvarken de smärta tallarna, — ypperliga mastträd — med glittrande solsken öfver bark och barr eller de yfviga granarna kunde denna gång aflocka dem ett ord af beundran. När de gingo ner längs den smala halföns västra sluttning låg staden

framför deras fötter. Röken från de närmaste pörtena tydde på att människorna redan voro uppstigna, fastän klockan knappast kunde vara mera än fem på morgonen. Från Tullholmen syntes ett par karlar styra kosan mot Skeppsbron.

Knappast hade fiskaren trädt in på Sjögatan för att längs denna hasta till sitt mål, borgmästaren Johan Laurentz' hem, förrän en skara utsvultna tiggare ställde sig i vandrarenas väg.

— Hjälp oss, ropade en. Gif för Guds barmhärtighets skull, gode man, mig något att äta, klagade en annan.

— Käre vänner, svarade fiskaren öfverraskad, vi äro själfva fattiga och hafva intet att skänka bort.

— Gif endast en munsbit bröd åt mitt barn, bad bevekande en yngre kvinna. Vi ha på två dygn ingenting ätit.

— Men jag har ej sedan tre spiset annat än litet barkvälling, ropade en halfvuxen flicka. Unnen, snälle man, en liten bit åt mig!

— Jag har inte, jag — —

— Hör, hur han far fram med stor lögn, ropade en utmärglad krympling, som på kryckor närmat sig gruppen. Vi veta, att Gud välsignat hafvet och i knytet har han sin goda vägkost!

Hopen trängde på, och många händer sträcktes ut mot fiskarens bylte.

— Jesus i himlen, de taga ju rakt ned oss, utbrast Anna Sofia och drog sig bakom sin man. Ser du, hur hemska de se ut, hviskade hon, svarta i ansiktet som torra lik. Ska vi ge dem litet fisk?

— Hör ni, ropade en gäll röst, kvinnan skvallrar, karlen har fisk i sitt stora bylte, men oss unnar han inte en stjärt, fastän han äger hela hafvet och har magen mätt.

— Hjälper du oss ej, skrek krymplingen, skall Gud på den yttersta dagen vräka dig obarmhärtige i helvetets hetaste pina.

Skrämd och förvirrad lät Örn sitt bylte falla till marken och hans hustru skyndade att slita upp ena hörnet. Till höger och vänster delade hon fisk, hit en abborre dit en mindre gädda, men alt fortfarande sträcktes nya händer fram. Medan hustrun fördelade gåfvorna och mannen, så godt sig göra lät, sökte hålla hopen på afstånd, märkte han till sin förfaran, huru en gosse bet ett duktigt tag tvärs öfver ryggen på den abborre, han nyss fått, och huru en annan lottlös slet fiskstjärten från munnen på honom och tuggade betan, så fiskbloden sipprade fram vid mungiporna.

— Hör på, go vänner, ropade Örn, varen ej så glupska, hjälpen kommer snart! Vid Porkkala

ligger ett skepp, lastadt med spannmål, och på eftermiddagen borde det ha kommit hit.

Knappast hade han yttrat dessa ord, förrän ett obeskrifligt glädjeutbrott förtog honom all vidare talan. Skeppet, skeppet kommer, skreko alla, svängde med armarna och tiggarena lupo i väg för att på alla håll utbreda den glada nyheten.

Nu kunde omsider fiskaren och hans hustru gesig af till Laurentz' hem för att aflämna de tvänne gäddor, som återstodo efter gratisutdelningen.

De gjorde det och berättade naturligtvis äfven nyheten om skeppet. — —

Tidigt på eftermiddagen samma dag hade ett par hundra män och kvinnor, eller flertalet af Helsingfors' vuxna befolkning, samlat sig på stranden nedanför Kasabärget. De hade kommit för att möta skeppet, som sedan en timme varit synligt. Men endast omärkligt närmade det sig, ty den svaga sydvästen höll på att lugna ut.

Timme efter timme förgick, och den väntande hopen blef alt otåligare. Stadens borgmästare och råd, som beskäftiga gingo af och an, hade uttömt hela sitt förråd af trösteord till de hungerande. När solen på sin klarblå bana stod rätt öfver Drumsö i öster, hade fartyget ändtligen längs den s. k. Stockholms-leden hunnit Stora Vargskär; men då inträdde till allas förtviflan och

förbittring fullständig vindstilla. Skulle ännu — så frågade man — en hungernatt läggas till de många man med utsäglig möda orkat öfverleva?

Rådman Jabel föreslog då, att man skyndsamt borde anskaffa en båt och några duktiga roddare för att bogsera skeppet närmare land. Sagdt och gjordt. Bud sändes till åldermannen för formännen till sjös och lands, Henrik Salmi, att ofördröjligen infinna sig med nödigt manskap. — Sålunda förgick åter en half timme. — Salmi infann sig, men tyvärr ensam. Han förklarade att af de fyra sjöformän, som innehaft burskap i staden under senaste seglationsår, två svultit ihjäl, en försvunnit i obekanta öden utåt skärkanten, och den fjärde låg krank inne på sjukstugan.

Efter mycken öfverläggning beslöts det, att fiskaren från Porkkala, öfverbringaren af det glada budskapet, skulle skynda efter sin båt från Skatudden och sedan upptaga roddare bland folket på stranden. Örn var kvick i vändningarna och fullgjorde raskt sitt uppdrag, men då de sex utvalda karlarna redan stodo i beråd att klifva ombord, märkte man att det i båten blott fans ett par åror.

Igen nya befallningar och språng hit och dit. De svältande greto af otålighet och väsnades.

Omsider var allt klart till affärd. Fiskaren tog plats vid styret, och sex roddare höggo tag

i hvar sin åra. Under hopens hurrarop sköt båten god fart några tiotal famnar utåt. Men så saktade den plötsligt; en af roddarena hade stupat baklänges och låg afsvimmad på rygg. Fiskaren upptog då hans åra, men så dignade ännu en, och tvänne af de återstående förklarade, att de med bästa vilja ej kunde besegra sin maktlöshet. De ville men kunde ej.

Båten vände åter långsamt mot stranden och emottogs af tiggareskarans förbannelser. De vanmäktiga roddarena slängdes i land och nya erbjödo sig. Alla kände de sig så kraftiga. Nu tog emellertid den annars blygsamma fiskaren kommandot öfver hela skaran.

— Ur vägen, skrek han, ingen får stiga i min båt utan mitt lof. Borgmästaren är stark och välfödd, ser jag, han kan komma och hustru min, inga flere. — Man teg och lydde.

För andra gången gaf sig båten i väg, och efter tio minuter hade den nått fram till skeppet.

Detta hade redan hunnit kasta ankar och några af manskapet stodo i begrepp att med en af skeppsbatarna ro till land. När folket på stranden såg, att borgmästaren lät nedbära i båten ett tiotal storbukiga mjölsäckar, hördes de första glädjeyttringarna på år och dag, och när båten med den dyrbara lasten närmade sig, bröt jublet löst. Somliga ropade och skrattade, andra sprungo

ut på strandstenarna och sträckte ut sina armar eller svängde med mössorna.

När båten lade till, stod ett femtiotal redo att som glupande ulfvar störta sig öfver bytet. Men då reste sig fiskaren, svängde sin åra och skrek så det ekade bland tallarna på skärbranten:

— Ur vägen, djäflamänniskor, den förste som utan borgmästarens lof rör en säck, den slår jag till marken som en tjuf! Se upp där!

Så sprang han i land och lät sitt vapen beskrifva en vid cirkel framför båtens för; nu kunde sjömännen trygt bära mjölet i land.

När alla tio säckarna stodo sida vid sida, ryckte gamle rådman Jabel af mössan och ropade:

— Se, se, Gud har dock på sistone aktat på vår nöd. Honom, käre barn, vare äran först och sist!

Så föll den gamle på knä vid en mjölsäck som altare, och borgmästaren och borgarena, sjömännen och tiggarena följde hans exempel. Fiskaren Gustaf Örn hade sänkt sitt vapen, ty nu tackade folket Gud.

IV.

Gideon Gabriel sviker Alma mater.

(1702.)

Vördige och höglärde herr doktor Petrus Hahn, professor i fysik vid Åbo akademis vidtberömda filosofiska fakultet, satt en varm oktoberförmiddag på bänken i sin förstugukvist vid Aningaisgatan och solade sig. Oaktadt han endast med ett par år öfverskridit femtioalet, hade den besvärliga flygvärken på fullt allvar tagit hans magra ben i besittning, och nu beredde han dessa sina fortskaffningsmedel genom värmen en välbehöflig och angenäm njutning. Medan professorn sålunda helt passiv lät sig påskinas, filosoferade han öfver mästern Diogenes' kända supplik till Alexander Magnus, och helt belåten gned han sitt vänstra knä, sedan hans tanke formulerat den logiska

slutsatsen att: om blott människan A. visste gå ur vägen för B. och C. för D., skulle den sökta lyckan, lämpligen betecknad med X., finnas utan alla vare sig matematiska eller filosofiska formler.

Nu körde in på gården en släde, i hvilken satt en välinpälсад, groflemmad man.

— Guds fred, Petrus Hahn, ropade den ankomne, jag är, som du väl månede se, din f. d. studiekamrat Simon Starck. Jag kommer att spörja dig om råd i ärendet angående min herr son. Se så, hvarför stirrar du så vildt på mig? Människa är jag också, fast jag kommer från finnmarken. Ge dig nu af in i kammaren och se åt om din frukost är redo. Säg kökskvinnan till att här har kommit en till, och han kan äta och vill äta som en storoxe. Jag kommer snart efter.

Professorn, som rest sig vid det oväntade talet, men tvekat nedstiga på den snötäckta gårdsplanen, besvarade leende med några ord den andres hälsning och gick in. Mannen i pälsen körde emellertid fram mot byggningen, band hästen med grimman vid en stege och gaf den varmkörda springaren ett fång hö. Därefter framtog han ur släden en mindre träkista med järnhandtag och begaf sig in att träffa husets ägare och värd.

Denne öppnade ett par minuter senare dörren till förstugan, eftersom gästen väl hördes bullra därute, men ovanligt länge dröjde att visa sig.

Den syn, som då tedde sig för professorsn blickar, aflockade honom först ett utrop af häpnad och sedan ett godt skratt.

Den resliga kapellanen stod krokig som en båge och bråkade med att draga en lång vit skjorta öfver hufvudet. Han spände och pustade, så att professorn fann sig föranlåten att gå fram och hjälpa till att befria honom från det sega plagget.

— Hör på, Simon, här i Åbo bruka vi bära skjortan närmast kroppen.

— Jaså, nu är du dum, professor Petrus, lydde den andres ord, då du dömer hund efter håren. Min gamla hundskinnspäls hårar så fördömt af sig, att jag måste skydda prästskruden med en extra pansarskjorta. Begriper du nu?

— Men hvarför i all världen har du till resan styrt ut dig i kaftan och krage?

— Och kappa med, tillade kapellanen, och lät detta bakstycke af den prästerliga dräkten lämna sin plats såsom magbälte och intaga sitt hängande läge. Jo, jag skall i dag uppvakta dig och domprosten. Skruden tog jag för resten ej på i Kurikka, utan på gästgifveriet en mil härifrån. Se så, nu stiga vi in i din sal!

Professorn och hans gäst trädde in i den förres studerkammare och togo plats på den skinnklädda soffan.

— Du har för många böcker, yttrade kapellanen i det han lät sin blick öfverfara en välfylld hylla och ett bokställ på skrifbordet.

— Huru så, böcker äro ju den lärdes värktyg och vapen.

— Nå, jag menade intet annat än att jag har bara fyra oktavband och tre folianter. Med dem har jag godt kommit till rätta i 20 år.

— Som adjunkt, inflikade professorn leende.

— Se, se, hvad det lärdomsölet gäser; tu es boklörd och vet inte, att jag af högvördiga domkapitlet och biskopen år 1701 blef utnämnd till kapellan. Står det ej tryckt i någon af dina böcker?

— Nej, vi skrifva ju nu först anno mundi 1702. Men låt mig höra dina lefnadsöden där uppe i ödemarken.

— Därom är intet märkligt att säga, och det lilla jag vet faller sig så styft på svenska, då jag på 20 år talat knappast ett ord. Jag predikar, äter ofta barkbröd, döper, viger, kyrktar och begrafvar på gammalt vis och klämmer, när det så behöfs, om bönder och inhysingar.

— Hvad menar bror med det?

— Sa jag inte det rätta ordet kanske? Jo, jag menar, att när jag skall skipa rättvisa i ödemarken mot någon slagsbult eller fyllsvin, tar

jag fast karlen och ställer honom mot någon stadig fura. Sen slår jag armarna om hans lif — kapellanen famnade professorn — och sen trycker jag honom se så här, så refbenen knaka.

— Herre Gud, Simon, du krossar ju ihjäl mig, släpp, släpp — —

— Kallas inte det att klämma på svenska?

— Jo, jo visst, jo eller krossa till döds, pustade professorn och lutade sig mot soffans ryggstöd. Men hvarför har du valt just detta original-sätt att straffa?

— Simon Stark är icke blott stark utan slug, svarade kapellanen, han vet, att lagen straffar den som slår eller kindpustar sin nästa, men om klämma står det ingenting sagdt. — Ja, mins du, Petrus, den gamla goda tiden på 80-talet, då vi som liberi studiosi löpte omkring här i Åbo med svärd och gjorde tumult på gatorna? Då var du icke en hög academicus och jag ej klerk?

— Ja, då gjorde vi släta progressus in studiis; vi voro tyvärr oftare på krogen än i academin.

— Sa du tyvärr? Ja det var rätt så, man måste väl så säga, sedan man slagit sig på annat vitæ genus.

— Mins du, Simon, att Vermelandi kallade dig Simon hin starke, den gången då du och Israel Gök ristade en tämlig skåra på krögaren Daniel Ersons rygg.

— Mins godt, mannen ville visa oss af med spottsliga ord, därför slogo vi ock in ett par fönster för honom. Ärendet drogs inför consistorio, och då fick jag purgera mig med ed att — som sant var — det ej skett efter öfverläggning. Men mins du, professor, perlstickaren Enewalds fagra systerdotter?

Kapellanen flyttade sig närmare, och så kommo de fram den ena efter den andra af de gamla historierna, och frågor och svar aflöste hvarandra under upprepade skrattsalfvor. Plötsligen stannade kapellanen midt i en glad berättelse och frågade oroligt:

— Glömde bror kanske maten?

— Nej, vänta blott litet; man kokar åt dig ett stort fat rofvor. — Skola vi nu språka om din son?

— Ja, det var just för hans skull jag nödgats resa hit den långa vägen, — fem dygns resa med egen häst. Gossen har icke artat sig riktigt väl, ser jag på din min. Du skref mig till, att han med några stallbröder hos consistoriales blifvit åtalad för elakt lefverne och parlament.

— Så förhåller det sig värkligen, hvarför det kanhända vore bäst, om han på ett par terminer toges bort från academin för att på landet lugna sig litet.

— Äro professores nu strängare än förr, sporde

Simon Starck, medan han ur sin barmficka försigtigt framtog ett par papper?

— Nej! Din son har ett godt hjärta, men han älskar för mycket att slåss. Man har ock klagat att han ofta caverat för gäld utan att kunna betala.

— Det kommer af det goda hjärtat, förstås. Hör nu på hvad gossen mig tillskrifvit. Jag bad för ett år sedan att han skulle sätta till pappers och referera naturvetenskapens system, så jag skulle få se, om världen gått framåt och sonen min inhämtat något af lärdomen. Han skrifer så här:

«Änskönt trägna studier — hör, hör — och bokliga bekymmer upptaga mina dagar, vill jag likväl efterkomma käre fars önskan och korteligen nedskrifva min mening och sentens i naturens vetenskap.

Pro primo. Jorden, primum inter paria bland runda subjecta, är världens centrum och omgifves af vandrande sol, måne och stjärnor. Ehuru somliga påstå motsatsen äfven här vid academien, är detta öfverenstämmande med skriftens ord och förnuftet. Vi hafva ingen anledning att misstro våra sinnen. Vi se att jorden står stilla. Om den rörde sig, skulle kyrkor oh hus ramla omkull och vi själfva få yrsel. Jag förnekar sålunda Copernici åsikt, emedan Ptolemæus och många andra äldre lärde efter honom hyst en annan, och den

därhos förefaller mig såsom nybörjare i astronomi ovanlig. Jag vet ock att käre far gärna hör att jag säger: ett af den helige andes vittnesbörd är tusen gånger mera värdt än alt människoförnufts inbillade vishet. — Sol och måne äro skapade för människans skull. Huru orimligt och ovärdigt vore det då ej att antaga, det den majestätiska jorden — princeps et totius mundi epitome — skulle såsom en simpel tjänstekvinna flyga omkring efter stjärnornas behag!

— De orden har gossen stulit ur Forsmans specimen af anno 1678, men han vet ej, att den släte författaren i disputatio publica vardt ordentligt vederlagd af professore Flachsenio.

Kapellanen fortsatte läsningen:

Pro secundo. Vattnet är det kallaste och våtaste af alla element. Öfver det och de andra vätskorna (förutom ölet) herskar månen, nattens fagra drottning och himmelens fröjd, skapad till naturens täckeliga prydnad. Vattnet strömmar åt väster och norr till nordpolen och rinner där i ett stort svalg genom jorden till sydpolen. På jorden finnes många bärgsträckor och de hålla henne samman liksom banden en tunna.

Professorn skrattade och kapellanen smålog generad.

Pro tertio. Snö och is bildas af vatten; all färg uppstår af svafvel, vattnet innehåller icke

svafvel, ergo är snön icke hvit utan färglös; hvilket skulle bevisas.

Pro ultimo, ty att fortsätta är jag fast obenägen. Planeterna Jupiter och Venus äro goda, vänliga stjärnor, men Saturnus och Mars deras konträra motsatser. Alla planeter röna inflytande af de stjärnbilder, framför hvilka de stå, och de vertikala stjärnorna värka kraftigare än de horisontala. Som jag är född mellan Aries och Pisces eller på svenska mellan Vädurens och Fiskarnas tecken, känner jag mig stundtals tämligen törstig och är icke obenägen att stängas. Vill nu käre far sända mig 3 dal— — —

— Ja, så skrifer min höglärde herr son — utbrast kapellanen — och hvad menar du, professor, till detta?

— Din son, min vän, vandrar fjärran från diligencias mödosamma stig. Hvad han i brevet utlagt om vetenskapens system är redan nästan urmodigt. Endast de mest fåkunniga vid academin förneka Copernicus. Vet du hvad, Simon, låt din Gideon Gabriel sluta sina opåbörjade studier; låt honom gripa till svärdet och gå i krigstjänst!

— Det är just hans egen åstundan och begäran, inföll den andre. I sitt senare bref ber han mig om tillåtelse att få ingå vid Åbo läns kavalleriregemente. — Kapellanen stannade och

lyssnade med blicken fäst mot fönstret. — Hvarför ringa klockorna vid det här laget i domkyrkan?

— Det är själaringning efter hertig Fredrik.

— Hvem var då den bjässen, om jag törs fråga?

— Såå, du vet ej att hertig Fredrik, Kongl. Majestäts svåger, stupade i träffningen vid Klissov, och nu skall det under hela oktober månad ringas i Finlands alla kyrkor.

— Inte i min, utbrast kapellanen tvärsäkert och kastade sig ned i soffan.

— Hvarför icke det? Domkapitlets cirkulär

— — —

— Emedan jag icke har några klockor. Förstår han nu, professor? — Men hur var det med maten?

— Jag tänkte just proponera att vi först skulle promenera ned till kyrkan.

— Nej, hundrafalt nej! I krig tiga lagarna, men magen talar. Äfven i krigstid måste man äta. Punktum!

Och så steg kapellanen upp och gick utan vidare inbjudning ut i salen samt satte sig till bords. Och där dröjde han länge. — Därefter tog han plats på professorns lädersoffa och somnade om några ögonblick. —

En timme sedan väcktes han mildt af sin son Gideon Gabriel, som lade sin hand på hans skuldra.

Fadren såg upp och gnuggade sig i ögonen; sen blef det en omfamning, så kraftig att dammet rök från den slitna kaftanen och sonens gråblå rock.

— Du, min käre gosse, sade kapellanen, under det han skakade Gideon Gabriels väldiga näfve och lät sin blick stryka fram öfver sonens resliga gestalt, tre alnar och en tvärhand. Och trofast sågo de hvarandra in i ögat, som tårades. Hvad tidigare händt blef den stunden glömdt och förlåtet.

Därpå togo de plats sida vid sida. Gideon Gabriel bekände ärligt att hans håg ej låg åt studier, hvaremot han hyste en liflig önskan att få draga ut i kriget och där försöka sin lycka. Ett lämpligt tillfälle att snart komma i väg erbjöd sig just nu, ty kornetten vid Åbo läns kavalleriregemente, Johan Procopæus, hade under de sista veckorna uppehållit sig på orten för att sammanbringa ett tjugotal ryttare som ersättningsmanskap för dem, hvilka stupat i träffningarna vid Riga och Embach. Kornetten hade med de af rusthållarena uppställda ryttarena och ett par värfvade karlar i går rest från Åbo och befann sig vid det här laget i Sagu. Om nu han, Gideon Gabriel, kunde skaffa sig en häst, hunne han till i morgon kväll göra sig redo att tåga ut och i följe med de andra begifva sig ned åt Livland, där regementet stod. Och det vore hans högsta åstundan.

Mot dessa förslag gjorde kapellanen till en början diverse invändningar, men gaf slutligen sonen ej blott sin tillåtelse att lämna academin, utan skänkte honom äfven sin femåriga grå val-lack »Harmaa», hvilket alt föranledde en ny om-famning, om möjligt, kraftigare än den första.

På Gideon Gabriels fråga, huru fadren på hemfärden skulle reda sig med släde utan häst, svarade denne, att han på hitresan en mil utan-för staden vikit in i en bondgård, hvars egare vore villig att till skäligt pris sälja en duglig häst. Om nu kapellanen uppsköt med inköpet af kläde till en ny kaftan — en sådan hade han hemma ansett sig böra anskaffa, ty den han bar glänste som grönbrunt siden — hade han tillräckligt med mynt för hästhandeln. Nu blef det sonens tur att protestera, men det hjälpte ej. Harmaa skulle draga i fält, och Gideon Gabriel lofvade att ofta skriva huru häst och karl redde sig.

De skildes åt; kapellanen begaf sig på upp-vaktning till domprosten, och sonen gick att be-ställa om sitt hus, såsom orden föllo sig.

Följande dag träffades de åter vid middagsbor-det hos professorn och där dracks i lübsk mumma mången skål för framtida bragder. Vid femtiden bröt man upp. Simon Starck gaf sonen 6 daler kopparmynt samt sin faderliga välsignelse, och professorn önskade ynglingen allsköns framgång.

En timme senare kom Gideon Gabriel ridande på Harmaa mot östra tullporten, men där häjddes han af ett dussin studiosi, som samlats att bringa den bortfarande kamraten ett sista farväl. Efter det att enhvar under skämt och glam gifvit sina råd eller uttalat välönskningar, kommanderade seniorn Abel Granbom: »ställning!»

Gideon Gabriel svängde sig upp på hästryggen; studenterna stälde sig på ett led och på ett gifvet tecken stämde skaran upp följande äresång.

Nu Gideon Gabriel est vorden helt fri
från krögarn och prubban och academi.
Sic tempora dura mutantur.

Men Venus hon gråter. Mars fägnas och ler,
när manhaftig krigsman till treffen sig ger.
De gustibus non disputamus.

Till kriget han drager, ty nu vill han slåss
mot stormoscoviten, ej längre med oss.
Pro patria dulce est mori.

Se riddaren rider sin faders grå kamp,
vid hältet där hänger en trealnars pamp.
Per fas et nefas in bello.

När Gideon svänger det domaresvärd,
är fiendenacken tu styfver ej värd.
De mortuis nil nisi bene.

Mät August af Sachsen hans skäppa så full,
att kungen och tronen månd' ramla omkull!
Sic transitqve gloria mundi.

De svenske i Päländ de polske må pina
långt värre än djäknarna lingua latina.
Infandum, regina, jubesqve — —

Sist hälsa kung Karl! Hugg ryssen på trut;
gif intet pardon där bland kulor och krut!
Finlandia herosqve vivant!

Studenterna hurrade, medan Gideon Gabriel stolt satt på sin gångare grå och skyldrade med huggvärjan.

— Tack för äran mig ovärdige bevisats, ropade han, och faren väl, mina goda kamrater! För er skull vill jag slåss som en karl, krossa skallar och intaga båd' städer och castra.

— Sic itur ad astra, ropade seniorn och svängde sin hatt, då Harmaa i galopp satte af utåt vägen mot öster. —

En timme senare hade det mörknat, och vid tullporten var det åter tyst. Då kom där från staden en högväxt man, dragande på en tom släde. Det var kapellanen Simon Starck, som nu efter välförrättadt värf i Åbo befann sig på hemvägen. Han hade envist afböjt sin vän professors förslag att lega en häst; det gälde ju blott ett par timmars vandring till bondgården, där den planerade hästhandeln skulle försiggå.

Simon hade mycket att fundera på och märkte därför ej, huru som en stund senare några smygande figurer skymtade bakom honom. Plötsligt ljöd ett kraftigt hurra. Sex kraftiga armar fattade i kapellanen, vräkte honom i ett nu ned i släden och grepo tag i fimmelstängerna. Än flere sköto på, och så bar det af i jublande språngmarsch.

Inga vanliga stigmän eller landslöpare var det dock, utan Gideon Gabriels kamrater, som då de ej funnit den gamla hederskapellanen i professors hus, skyndat efter och öfverfallit honom på hemvägen.

Det blef Simon Starcks enda triumftåg i världen och den milen, den glömde han aldrig.

V.

Ryssarne anfalla Borgå.

(1708.)

Då stadsboarna i det lilla Borgå söndagen den 11 maj kl. 11 på förmiddagen efter gudstjänstens slut trädde ur domkyrkan, kom en budkaffe från de södra strandbyarna: ryssarne hade plötsligt visat sig vid Pellinge.

Stadens borgmästare och rådmän stannade vid kyrkmuren och höllo en kort rådplägning samt beslöto att ofördröjligen kalla borgerskapet under vapen. För att kunskapa huru långt fienden avancerat beordrades löjtnant Gran jämte tre soldater att i båt resa ned mot åmynningen.

Så förgingo några timmar under orolig väntan. Ur hus och i hus sprungo kvinnor och

barn, och en liflig rörelse spordes bland de 80 fullrustade borgare, hvilka uppstält sig framför rådhuset. Först vid fyratiden på eftermiddagen kom en dräng löpande genom skogen från Haiko och berättade med flåsande lungor, att 14 ryska fartyg ankrat på fjärden samt att en del af manskapet redan plundrat Pepot gård. Han förmälde vidare, att de utsända kunskaparena fångats och att tvänne af dem blifvit skjutna.

Nu begåfvo sig de beväpnade borgarena, anförda af fältväbel Fogelberg samt rådmännen Johan Schumacher och Isak Stigell, öfver bron och besatte den furuklädda Näsebacken på åns västra strand. Innan de dock där hunnit uppkasta några forskansningar, kom fienden 300 man stark anmarscherande öfver Näseåkeren. En sådan myckenhet ansåg man sig ej kunna rå med. Borgarena retirerade därför till bron för att rifva denna och fatta post mellan strandbodarna vid Ågatan.

Endast ett par plankor af brolocket och några stockar hann man upprifva, förrän fienden på tre linjer syntes komma tågande mot tullporten som ledde till bron. Fältväbeln kommenderade helt om, och truppen drog sig tillbaka i tämlig confusion. Några kulor, som ryssarne på långt afstånd sände efter dem, hveno så obehagligt och smattrade så skrämmande mot väggar och gat-

stenar, att icke mindre än ett femtiotal borgare fann för godt att hals öfver hufvud springa sin väg för att från hemmen rädda sin lösegendom. Som själfva anföraren, fältväbeln, dragits med af strömmen, tog nu den rådige Isak Stigell befälet.

— Passen väl på, bröder och stridskamrater, ropade han, att sikta rakt fram, hvar på sin man, så att vi ej låta många lod löpa genom samma kropp. Första salfvan lossa vi alla på en gång, men sedan endast halffparten gevär i sänder. De andra laddas under tiden.

Ett par ögonblick förgingo under stark spänning. Då började ryssarnes kolonner under höga rop tränga sig ned på bron.

— Gif eld, kommanderade Stigell. Gevären blixtrade och mellan broräcken vältrade sig ett tiotal ryssar i sitt blod, bland dem äfven den officer, som sprungit i spetsen för skaran. Den andra salfvan kom fienden att studsas och stanna; för den tredjes välriktade kulor svängde han om och drog sig i oordning tillbaka åt Näsebacken. Nu voro finnarna ej sena att rusa efter med värjan i högsta hugg. I den smala tullporten uppstod ett ursinnigt handgemäng. Borgaren Johan Illberg högg örat af en rysse, men segnade i detsamma död till marken träffad af en kula i hjärtat. Hans unga frände Erik Holm

fick ett värjstygn i ögat och grytgjutaren Mats Nyberg kastades död i ån. Dit vräktes ock många både lefvande och döda ryssar. Ett par af de förra drunknade, medan de flesta summo i land och förenade sig med hufvudskaran längre upp på backslutningen.

De fåtaliga borgarena vågade emellertid ej fortsätta förföljandet, utan drogo sig utmattade till sin förra position vid strandbodarna. Som en längre stund förgick utan att några fiender vidare syntes till, utsändes korpral Riesenkampf jämte fyra borgare att recognoscera hvart de tagit vägen.

Männen återvände snart och berättade den obehagliga nyheten, att fienden höll på att i sina slupar öfvergå ån och redde sig att landstiga på stadssidan under Ånäs. Till den hotade punkten skyndade då alla som än kunde bära vapen. Som faran för stadens intagning nu blef öfverhängande, gåfvo sig åtskilliga familjer på flykten, medan myndigheterna afsände ett ilbud till Jackarby med anhållan att öfverste Ramsay med sitt folk måtte hasta till undsättning. För att påskynda Ramsays affärd från sitt gods redo ytterligare tvänne karlar kort därpå i väg.

Så inbröt den långa natten utan att medföra hvila för någon. Ryssarne hade, efter det deras första landstigningsförsök misslyckats, lägrat sig å den motsatta åstranden och sände därifrån

då och då hälsningar i form af vallgranater och bösskolor.

Tidigt måndagmorgon återkom den första budbäraren. Han medförde det besked att öfverste Ramsay ej kunde få sitt på rotar och rusthåll spridda manskap samladt. Endast 20 man af öfverstelöjtnant Rohrs bataljon kom till förstärkning. Det var sannerligen ej mycket, men med deras tillhjälp hindrades fienden att landstiga ända till klockan 10 på förmiddagen. Skottväxlingen blef åter liflig för en stund, men afstannade sedan på försvararenes sida. På trappan till sin handelsbod låg Olof Häck utsträckt och Henrik Gammelberg, Johan Degerman och Hindrik Konradsson hade som lik blifvit nedburna i en källare. De sårade fingo reda sig bäst de gitte. På gårdar och gator sprungo människor släpande eller bärande klädbylten, möbel, örngottsvar och säckar fyllda med tennstop, tallrikar, skrin, skinnplagg och matvaror. Hufvudströmmen af de flyende drog fram förbi prästgården utåt skogarna på landsbygden.

När ryssarna vid 11-tiden kommo uppmarscherande genom tullporten, möttes de blott af enstaka skott. Det var rådman Stigell, borgaren Lars Helsing, hampspinnaren Vastens dräng och Axel glasmästare, som betäckte de sista flyktingarnes reträtt. En kula, som träffade den förstnämde

i skuldran, gjorde honom oförmögen att vidare strida. Med hjälp af de öfriga bragtes emellertid äfven han undan.

Och nu låg Borgå tomt och öfvergifvet, öppet att mottaga segraren. Dess enda innevägnare voro ett par i brådskan kvarlämnade svårt sårade och den tokiga Näsegubben, han som under månadtal vandrat längs åstranden, klagat och kvidit och förespätt stadens undergång. Nu satt han »som en pelikan i öknen och en stenuggla i de förstörda städer» på taket af en koja vid Väfvargränd och väntade att få se hvad komma skulle.

Länge behöfde han ej vänta.

Den ryske befälhafvaren gaf sina trupper befallning att sticka staden i brand, och nu rusade de vilda skarorna från gård till gård att plundra och bränna. Fönster slogos in, stängda dörrar sprängdes, pikar och värjor stuckos i sängar och byråer. Skilderier och kritbeläten kastades till marken, och liken af stadens försvarare beröfvades sina kläder.

Så bröt där fram en liten låga vid taket af rådstugan — stadsarkivet användes som tände — och öfver gårdarna vid Krämargatan och gamla Kyrkogatan flög den röda hanen vidare. De små kojorna vid Bärggatan hade ännu ingen fiende bragt i brand, förrän den finska träkyrkan stod i

ljusan låga och från den brinnande klockstapel
vid dess sida flögo gnistorna öfver till domkyrkans
spåntak. Och lågorna sprungo som lättfotade röd-
hufvade tomtar uppför den tjarade brandstegen och
utmed takstickornas jämna rader ända upp mot
korset på östra gafveln. Snart frossade de bland
de urgamla takstolarna; bjälke efter bjälke ram-
lade ned, krossande delar af takhvalfven och sprid-
dande branden till kyrkans bänkar och prydnader.

Inom en timme var hela staden ett enda
brusande och fräsande eldhaf. Ja, så våldsamt
ströko flammorna fram öfver smala gator och kro-
kiga gränder, att segrarena nödgades fly undan till
prästgården, hvilken ensam lämnats oskadd. Ut-
sikten därifrån var vidsträckt och god och åskåd-
darena njöto af att se flammorna vrída sig högt
i sky och höra huru det fräste och sjöng, då
halfbrända väggar och glödheta tegelstenar stör-
tade ned i ån. Eja!

Så ljud där plötsligt en väldig skräll! En
af kyrkklockorna hade från höjden af klockstapel
slagit i marken. Så följde den andra och så de
trenne återstående på en gång. När de tre väldiga
malmtungorna ropade sitt enstämmiga ve öfver
mordbrännarna, då krympte hjärtat samman och
somliga af soldaterna korsade sig andäktigt, in-
nan de gingo ut att bränna byar och gårdar i
stadens omgifning. Sela!

Men när hans zariska majestät emottog under-
rättelsen om sina tappra truppers stordåd i Borgå,
lät han i glädjen slå en medalj till amiral Feo-
dor Matveievitsch Apraxins ära. Eja!

VI.

Den grufliga pestilentian.

(1710.)

Medan Europas monarker under det adertonde seklets första decennium genom spanska successionskriget och stora nordiska kriget efter bästa förmåga ödelade hvarandras länder och folk, inryckte från Asien en ny fiende, som icke stod att hejda med värjor och musköter. Den ovännen eröfrade hastigt af segraren vid Poltava södra Ryssland, lade tyst och lätt Ungern, Polen och östra Tyskland för sina fötter och intog i början af anno 1710 alla märkligare kustorter i Kurland, Livland och Estland.

Då bäfvade äfven den mäktige tsaren, ty han såg att pesten var en farligare fiende än de

svenske. Han skyndade att med trupper afspärra Ingermanlands västra gräns samt förbjöd vid lifsstraff all beröring med de besmittade landskapen. Och tsar Peter lyckades värkligen skydda sitt nya residens vid Nevan, men desto ursinnigare rasade den utestängda fienden bland de ryska kårer, hvilka belägrade Riga och Reval. Af de förra ryckte farsoten bort 900 man och därtill en tredjedel af stadens befolkning. I augusti kufvades Reval, och nu låg den hemska fienden och lurade efter lägenhet att komma öfver åt Finland.

Ett sådant tillfälle erbjöd sig snart. Landsbor och stadsbor från den svenska provinsen flydde för ryssen och pesten. Somliga hastade undan öfver Östersjön, andra öfver Finska viken. Bland de senare, så förtäljer en gammal dombok, befann sig äfven kommissarien Möller och fyra onämnda män med sina familjer. De togo sina husdjur och sin lösegendom ombord på en jakt och seglade norrut.

Vinden förde dem och döden i land vid Pellinge skär af Borgå socken.

På stranden af Sundö uppstaplades sängar och bolster, pälsar och hudar, mattor och lärftspackor, födoämnen och tobak. Möller och hans följeslagare »togo med gewalt» kvarter i Anders Hanssons stuga, men endast ett par dagar töfvade det, innan alla fem lågo döda. Liken lämnades i vecko-

tal liggande obegravn på ribacken, ty de flesta af öboarna hade sjuknat och de få friska vågade ej röra vid dem.

Men tullnären Karl Gustaf Nilsson tyckte det var synd om Revalsboarnas präktiga kvarlåtenskap och forslade den norrut till Grennäs. Under den färden blefvo pestens lifsandar lös-släpta öfver kusten, och de flögo som roffåglar åt öster och väster för att söka fribyte. Den 9 september kommo de till Helsingfors.

Faran blef med hvarje dag större. Prästerna predikade och kungjorde myndigheternas påbud om försiktighetsmått. Läkarena, de få som funnos, ordinerade efter råd och lägenhet preserve-rande medel och medikamenter. De friska skulle tvätta sig med ättika eller citronsyra, och de sjuka sväljde aloe, kamfert, salpeter och svafvelblomma. I bygderna togos gamla huskurer upp och nya pröfvades. Febern sökte man häfva genom konstgjord svettning och näsblödning genom att »in-draga ångan af svinträck, lagd på en glödande tegelsten.» Men blott få af de olycklige kunde räddas!

Dag efter dag yppade sig allt flere sjukdomsfall. Ve den feberkranke, då konvulsioner instälde sig och de hemska svartblå bölderna visade sig på hals och bröst! I de flesta fall låg han eller hon inom tre dygn i någon af massgrafvarna.

Det var icke mera tid att anskaffa kista och graf åt hvar och en. I dussintal vräktes kropparna ned i väldiga gropar innanför och utanför de trånga kyrkogårdarnas murar. Men icke ens så hederlig jordafärd unnades alla pestsmittans offer.

På somliga orter vållade den grufliga nöden, att människorna af hårdhjärtenhet eller af vansinnig skrämsel för döden helt förgåto sina enklaste plikter. Däröf vittnar bl. a. den kungörelse, som general Nieroht den 20 november 1710 utfärdade till Åbo stads innevånare. Generalen säger att den allmänna pestförordningen han af trycket låtit utgå och hvilken till efterrättelse kungjorts i hela landet icke iakttagits. Han hade med bedröfvelse förnummit, »att en del vanartige och deras kristeliga pligt förgättna människor tagit sig det orådet före att om nattetid vräka ut på gatan de döda människokroppar och däribland jämväl sådana, som ännu lefva och kunde stå att hjälpas, hvilket förfarande är sannerligen både nesligt och okristligt.» För att hämma det gräsliga förfarandet »att människor liksom bestier och och oskäligen kreatur blifva på gatan och i träcken utkastade» stadgades, att den som därtill gjort sig skyldig skall »androm till sky och varnagel sättas på kåken och skarpt risslitas eller ock böta hundra daler silfvermynt.» — —

Huru många blefvo pestens offer i Finland? Den frågan skall aldrig kunna besvaras, ty säkra uppgifter stå forskaren till buds endast från några orter.

Må de kända siffrorna tala sitt enkla språk!

År 1710 bodde i Helsingfors 713 mantals-skrifna personer; följande vår hade antalet nedgått till 387. Den 22 november blefvo på en gång 30 af stadens borgare jordade. Då pesten i december småningom upphörde, hade den bortryckt 1,185 personer, främlingarna på orten häri inberäknade.

Summan är ju i och för sig ej öfverhöfvan stor, men växer vid jämförelse med talet 1800, som med all sannolikhet motsvarade stadens folk-mängd i början af 1710.

I slutet af september nådde farsoten Åbo. Den åstadkom en total rubbning af alla förhållanden i samhället. Handeln afstannade, alla landtmannaprodukter uteblefvo; hofrätten och academin instälde sitt arbete. Flere tiotal familjer dogo fullständigt ut. Den förnämsta pestläkaren, doktor Kylburger lades på bår. I november hann man ej mera på sedvanligt sätt begravva liken, oaktadt en särskild grupp af »döddragare» blifvit anställd i kommunens tjänst. Utanför Tavasttull lågo i veckotal på sandbacken högar af lik. Af stadens ungefär 6,700 innevånare hade vid den tidpunkten ungefär hvar tredje stupat.

Farsoten utbredde sig vidare till alla städer vid Bottniska viken. I det lilla Nystad dogo 77, i Gamlakarleby 100. Hvad enskilda landskommuner 1710 skattade åt grafvarna, känner man ej stort. I Hauho, Pelkäne, Kronoby, Mäntyharju och Elimä dogo många. Från östra Nyland, där en del af de finska trupperna stodo vid Kymmene-älf, kom budet, att soldaterna hade hvarken läkare eller medicin, hvarken präster eller nattvardsvin, hvarför »folket hemskt klagande af sina plågor lågo och dogo som hedningar.»

Så gick dock omsider året till ända, och pesten började på de flesta ställen afstanna. Men ur de öfverlevandes minne kunde 1710 aldrig utplånas. Det var ju ock det året då Viborg, under fyra seklers lopp ofta angripet af den östra grannen, omsider föll i ryssarnes händer.

VII.

En liten solglimt.

(1711.)

Egentligen egde Blomstrandskan bara halfva noten, hvarför således blott hälften af fångsten blef hennes, men eftersom granngårdsfar med hustru och barn dött i pesten samt hemmanslotten råkat i ödesmål och inga arfvingar till nothalfvan infunnit sig, så tyckte Blomstrandskan ibland att hela noten var hennes. Hon hade ock under senaste vinter knutit ett nytt stycke om tre famnar och satt in det i »låningshalfvan», och därför ansåg sig gumman ha så mycket mera skäl att tala om vår not.

Och nu låg den i sjön, men var på väg att hamna i land vid det präktiga strömmingsvarpet

mot Finnörn. I forna goda tider, då det fans tillräckligt folk i skären, hade tre raska karlar förutom notkungen Blomstrand ansetts utgöra lämpligt manskap att sköta den noten, ty den var 25 famnar lång och 7 alnar djup, men nu var det bara råd på en karl och två kvinnor, och Blomstrands enka, »kungskan» kallad, var förstas den ena.

Karlen, det var hennes yngste son; han gick på sitt 23:je år och hette Karl Anders. Ensam skötte han nu linan på ena sidan, medan på den andra halade mor och Lovisa Ulrika, fiskardottren från Sibbo-Fagerö. Hon hade nyss i båt kommit öfver fjärden för att låna en skeppa rågmjöl, och då hennes gudmor, kungskan, sagt att flickan kanske skulle få hemföra litet färsk strömming, blott hon gäfvade sig tid att draga ett varp, hade hon stannat och det gärna ändå, ty flere veckor hade gått, sedan hon sist sett Karl Anders. Men det sade hon inte.

Och nu var noten som sagdt lyckligt nära land, men tid till prat gafs ej. Kungskan drog och drog och undrade i sitt sinne, om hennes båda äldre söner, som för fem år sedan dragit ut i fält, ännu lefde och om de under hela tiden en enda gång fått äta en ärlig saltströmming. Karl Anders, som bar en godmodig själ i sin muskelstarka kropp, fägnade sig åt den goda fångsten

och sedan så tänkte han, att det ändå var bra förståndigt att han, fastän det i dag var lördag, dragit på en ren skjorta, eftersom Lovisa Ulrika råkat komma till dem.

När notarmarna nått stranden och man en stund halat in det våta garnet, yttrade Karl Anders betänksamt:

— I dag få vi räkna strömmingen i tunnor och inte i kappar.

— Vål vor'et, utbrast modren, om Gud igen en gång ville välsigna fattigmans strand! Tror du det kan vara omtrent fyra tunnor?

— Så omkring eller litet mer.

— Ja, då skall jag salta in en dryg tunna för låningshalfvan. Man kan inte veta, hvem som ännu kommer att kräfva ut den.

Nu nådde mynningen af notkilen strandsternarna, och det var riktigt tjockt i vattnet af fisk.

Strömmingsynglet sköt sidlänges ut genom maskorna och kilade af utåt hafsbotten. Men de stora, de sluppo ingen hvart, utan lågo darande och sprattlande så vattnet och fjällen yrde. Måsarna flögo tiggande i små kretsar öfver Lovisa Ulrikas hufvud, och när Karl Anders såg att hon kastat en stor strömming åt dem, slängde han tre andra efter. Man måste väl ock vara litet frikostig mot fåglarna, tänkte han.

— Medan ni vända noten och tömma fisken i korgarna, går jag in och kokar riktigt god mat. Någon gång i året måste man väl få bestå sig sådan.

Detta sade kungskan, innan hon gick upp till stugan i västra stranddälden, där hon bodde med sin son.

De unga dröjde kvar vid arbetet och lät det gå raskt undan. Karl Anders stod just i begrepp att börja taga in noten i skötbåten, då han tvärstannade och frågade:

— Hvarför har du inte på länge varit när oss?

— Åh, intet har hågen saknats att se sig om bland holmarna. Men du själf då? Vägen till Fagerö är väl lika lång som därifrån.

— Jag har inte kunnat lämna mor ensam med fiskbragderna.

— Och jag inte far, lika mot lika. — Hör på, Karl Anders, fortsatte flickan efter några ögonblicks uppehåll, försök att gissa en rolig gåta, som far lärde mig i går. Han hade i sin ungdom hört den af en sjöman från Åland.

— Nå, låt komma, sade ynglingen och satte sig på en sten med händerna hvilande mot knäna.

— Gåtan lyder, fortfor Lovisa Ulrika och såg smått generad ut:

»Här på landet fins en rätt; alla vilja däraf äta.

Ingen blir dock riktigt mätt, huru drygt man än må mäta.»

Karl Anders funderade en stund, men så knäpte han långfingret mot tummen och utbrast:

— Hvad får jag, om jag gissar rätt?

— Kanske någon sak som inte blir altför dyr.

— Här har du då uttydningen! Och så drog

Karl Anders flickan ned på sitt knä och tryckte en hastig kyss på hennes friska läppar. Lovisa Ulrika tänkte först skrika ett tag, men det blef inte af, ty han kysste henne gång på gång, och hon hade i brådskan slagit sina armar om hans hals. Sen sutto de en lång stund hviskande, utan att höra vågsvallet mot stranden eller de tiggande måsarna.

Men då kom kungskan ner igen och där stodo nu de båda unga kappraka vid noten. Gumman hade goda ögon; hon såg att i korgarna lågo dryga fem tunnor strömming, att noten ännu inte var intagen och att Karl Anders, som haft två fiskfjäll på kinden, nu bar blott det ena, medan i stället Lovisa Ulrika fått ett fjäll på öfre läppen. Ja, ja!

Men kungskan sade ingenting, utan bara skrattade invärtes. Salig Blomstrand hade en gång för hennes skull stått på hufvudet i en fiskkorg!

När alla kommit in i stugan, spottade Karl Anders en gång och hostade två. Sen såg han mor stint i ögonen och sade, att Lovisa Ulrika

och han nu voro fästefolk och i morgon ämnade de fara upp till kyrkan för att taga ut lysning.

Blomstrandskan tog sonen och flickan i hand och sade att hon väntat att det så skulle gå. Därpå läste hon välsignelsen öfver dem och önskade dem lycka.

När mor sedan gick ut, blef Karl Anders med sin flicka sittande på bänken under fönstret, litet skulle de språkas vid, förstås. Solskenet flöt in i breda strimmor genom rutan, myggen dansade och sjöng sin finaste sopran, medan en humla dunkade ryggen mot fönsterglasen och bullrade bas. I björkarna utanför drillade ett par bofinkar och svart och hvita flugsnappare kvittrade i krusbärsbusken, men all denna vackra musik hörde ej de unga tu. — —

På eftermiddagen följde Karl Anders sin fästmö till Fagerö, och följande morgon vid 3-tiden sutto de åter i båten på väg till kyrkan. Vid Eriksnäs stego de i land och gingo sedan till fots i $1\frac{1}{2}$ mil. När klockan slog 9, stodo de i prostens arbetsrum i prästgården och hörde huru den gamla kyrkoherden med grå fjäderpenna präntade deras namn i en stor svart bok.

— När skall bröllopet stå?

— Fem veckor före Michaëli.

— Jaså, jag har i dag inga andra lysningar än er, tillade kyrkherrn. Tiderna äro nu oroliga,

men folk måste väl gifta sig, fastän det är krig i landet. Gudi befalladt!

Varma om hjärtat steg fästeparet in i den gamla gråstenskyrkan; vinterkylan hade ej ännu helt och hållet vikit från de tjocka murarna, men att luften var våt och kall märkte de föga. Predikan började och den fåtaliga menigheten lyssnade med andakt. Men så blef det ett litet afbrott i uppmärksamheten. Lovisa Ulrika och alla de andra sågo till sin förvåning att en fältväbel och några soldater med skramlande sidogevär trädde in. Den förstnämde klef med långa steg fram till klockarbänken i koret och gaf kantorn ett papper, som denne genast förde upp till kyrkoherden i predikstolen.

Det var således kungörelse; hvad ondt månne den innehålla, frågade sig mången i tysthet.

När predikan ändats och prosten uppläst bönen för öfverheten, för rikets krigsmakt till land och vatten och för frukten på jorden, kom turen till lysningen för Karl Anders och Lovisa Ulrika. De tyckte den lät så innerligt vackert, men ett par af deras bekanta fäste sig blott vid att kyrkoherden darrade på rösten.

Sist kom turen till den kungörelse fältväbeln hämtat. Det var en kort och kraftig befallning af generalguvernören, öfverbefälhafvaren för alla

svenska trupper i Finland, grefve Karl Nieroht, om en ny krigsgärd.

Bönderna sågo förskräckta på hvarandra, då de hörde hvilket belopp hvarje mantal skulle erlägga. Förteckningen lydde: »2 tunnor råg, 1 tta korn, $\frac{1}{2}$ tta gryn, $\frac{3}{4}$ tta hafre, 7 L \textasciitilde torrt kött och 40 L \textasciitilde hö.»

Men det var ej nog med detta. Sedan följde en annan kungörelse af innehåll att tremänningsregementena måste kompletteras, och Sibbo socken skulle uppställa 10 man. Som det tyvärr visat sig — så hette det — att rusthållen och rotarna tredskats och gjort svårigheter vid uppfyllandet af deras skyldigheter mot höga kronan och fäderneslandet, namngåfvos 10 unga karlar, hvilka befaldes att inom 24 timmar infinna sig till högkvarteret i Pernå-Sarflaks. Befunne sig några af dem vid kyrkan, borde de genast »infångas», läste pastorn vidare och slutade med namnen. Det sista som uppropades var fiskaresonen Karl Anders Blomstrand från Söderkullaholmen.

När Karl Anders hörde sitt namn från predikstolen, blef han likblek. Kyrkan med pelare, altare och vapenskölder började gå rundt för hans stirrande blickar. Huru skulle det nu gå med bröllop, med mor och noten! Han reste sig trögt och vandrade ut hand i hand med Lovisa

Ulrika. Hon drog honom bort till kyrkomuren; där satte de sig under syrenerna och greto. Det var så svårt att nu hitta på några trösteord.

Efter en timme kom fältväbeln och bad Karl Anders skynda sig; de skulle snart tåga af. Hans kläder kunde sändas efter till högkvarteret.

Nog var det nu ledsamt.

Lovisa Ulrika tog en klase hvita syrener och stack den sin fästman i handen.

— Gud vare med dig, hviskade hon, jag skall nog vänta på dig huru många år som helst!

Sen kystes de och Karl Anders sade:

— Hälsa mor och se någon gång om henne i ensamheten!

* * *

Den 6 januari 1719 på eftermiddagen lämnade några soldater vid Österbottens regemente sitt hviloläger vid Dufeds skans i Jämtland och skidade ut för att uppsöka sina kamrater, som blifvit efter under återtåget från Norge. Längre hade de ej färdats, förrän de påträffade en till hälften inyrd soldat. De slogo undan snön med några granriskvistar och funno att karlen, som tjänat vid Nylands fotregemente, frusit ihjäl. De anade då ej än att det gått lika olyckligt för 600 andra

af deras kamrater. Som denne var den förste, gáfvo de sig tid att undersöka honom litet närmare, och då funno de att han i sin stelfrusna hand höll en prässad blomma. Och det såg ut som om det en gång varit hvita syrener.

VIII.

Konungens order.

(1711.)

På den furuklädda sandås, som mot söder sträcker sig fram mot Suvanto invid Kiviniemi, hade en kväll i slutet af augusti lägrat sig en liten skara fotdragoner. Vädret var kyligt, men för att ej förråda sin därvaro hade de icke upp-tändt en värmande stockeld, utan endast en liten brasa, vid hvilken tvänne af männen sysslade med att halstra några på björkpinnar uppträdda harar. Då de slutat sitt värf, af de andra följdt med största uppmärksamhet, vidtog kvällsmåltiden. Enhvar gjorde godt besked för sig; kraftiga kårkar beto breda bitar barkbröd och smutsiga fingrar skalade af köttet från fiskryggraden. Då och då

tog man sig en klunk surmjölk ur ett par träflaskor.

— Se så, Volmari och Saarela, nu är det hög tid att ni ge er i väg för att aflösa posterna — yttrade på finska den lilla skarans befälhafvare, kapten Simon Torakka. Håll ögonen upp och ge signal på vanligt sätt, då fororna nalkas bron. Nå, hvad funderar ni; äro benen trästockar, hva sa! Ge er kvickt i väg, så hinna kanske de andra få sig en munsbit före striden.

De tilltalade hade rest sig, fattade sina gevär och försvunno tyst i skogen åt Kiviniemisidan till.

Kaptenen slog sig ned på en tom säck, medan hans följeslagare vräkte sig i gröngräset rundt omkring.

Lägertaflan bar föga militärisk prägel. Skulle ej de kringströdda vapnen och en och annan pistol i bältet blixtrat fram, hade ingen kunnat ana att man här hade framför sig en stamtrupp af de tappra värfvade fotdragonerna eller »sissarne», som de af allmogen öknämdes, utan en skara fattiga landstrykare. Icke ens officerarena buro några yttre tecken på sin rang.

Efter en stunds tystnad tog Torakka åter till ord:

— Jag märker att mina bussar äro godt ut hvilade, efter som ingen orkar ens sofva. Låt oss därför språka litet, så löper tiden raskare

undan. Sorgen öfver majorens tillfångatagande behöfver ej för all evighet tysta munnen på tappra män. Luukkoinen var visst den käckaste bland oss alla, men Konglig Majestät äger nog andra dugliga officerare i Finland. — Pass upp, karlar, ser ni hvad jag har här — han framtog en liten rulle tuggtobak —; detta är den sista återstoden af hans höggrefliga excellens general Nierohts gåfva åt majoren och mig för tapperhet i fält, och nu vill jag ädelmodigt unna hälften af den svarta medaljen åt den af er, som berättar den bästa historien.

Karlarne reste sig till hälften och kastade lystna blickar på skatten i kaptenens hand.

— Hvad ska det då vara för slags historier, frågade en af dem, löjtnant Tarhanpää.

— Ja du, Olli, är just rätte mannen att börja. Du, som förr tjenat under ryssen, har lärt dig på hinsidan gränsen att skryta. Berätta om någon af dina bedrifter, men välj nu bara en så mustig, att tobaken kan blifva dess och dygdens lön.

— Skall ske, herr kapten, och kort och kraftigt vill jag tala. Börjar jag mitt lefnadsöde från dess ursprung, så må jag då säga, att jag är född bland karelarena i Slovanka i Ingermanland, togs 19 år ung i rysk krigstjenst, kom så 1703 på hans zarlige majestäts befallning till platsen där det nya Petersburg skulle byggas. Där erhö

jag order att piska och pina de finska bondarbetarena, då de buro stenar i famnen och grus i rockskörten, men så fick jag själf en dag smaka på knutpiskan för att jag ej nog hårdt slagit en redan förut halfdöd fan. Nå ja, det smakade surt! På kvällen stack jag därför sabeln i underofficeren — det skedde utanför lägret i halfskymningen — och flydde med svidande skinn in på karelska näset. Kom så händelsevis i Taneli Luukkoinens och kungens tjänst. Taneli var då kaptän och hade under sig blott ett kompani på 42 man. På mitt första parti mot fienden stack jag ned fyra och sårade halffemte; efter den betan utnämde mig kaptänen till korpral.

— Det var belöning nog, utan att ännu den rara tobaken skulle falla dig till, sade Torakka tort. Har du något vidare att förtälja?

— Nej, svarade den andre; kaptän vet ju nog, att jag många gånger kämpat vid er sida samt gjort fienden skada och afbräck.

— Hvardagsgöra! Men fortsätt du, Siden-snöre, du som har fint svenskt blod i ådrorna och kan läsa och skriva lika så väl som vår Barthold Antonius! Du kan ju fäkta med bättre vapen än pennan. Öfver hvilken gärning är du mest stolt?

Den tilltalade, en 20-års yngling, lång, groft bygd, reste sig på ena armbågen och yttrade:

— Bland de tappra fotdragonerna, där hvarje man måste vara en braf karl, är det ringa beröm att kunna säga sig hafva nedhuggit ett tiotal fiender. Jag påminner er därför huru jag, då vi i maj lågo på Björkö och svulto så att själen höll på att eschappera, smög mig till generalens kvarter i Liljendal och återvände, bärande en half tunna råg och en fläskskinka på ryggen. Jag vill minnas att ni vid min återkomst blefvo tämligen glada — —

— Ja, ja, det var duktigt gjordt, utbrast en af manskapet. Sidensnöre har alltid varit oss en stark och oförvägen partigångare och kamrat. Och för rågen och skinkan tarfvas en extra belöning.

— Vänta, vänta, mina vänner, manade kaptenen. Domen får ej falla, förrän alla parter blifvit hörda. Upp med käften, Siuri, du borde nog hafva ett och hvarje att förmåla, du din svarta tattardjäfvul!

— Som kapten befaller, fastän tåla i skryt är inte just min sed. För att dock berätta något nytt för kamraterna, må jag då säga, att jag senaste fredag, när jag blifvit utsänd som spejare till Taipale, fick höra att fyra kosacker sofvo i ett porthe. Nå, hvad stod att göra; jag reste några timmerstockar mot dörren, staplade upp ved, halm och spånor vid knutarna och tände på brasan.

Då måste det hafva börjat lukta rök i stian, ty de fyra silfversvinen grymtade och väsnades värre därinne.

— Slapp ingen enda ut?

— Jo, fyra själar genom rökhuften; kropparna voro för tjocka att följa med. Nå, hvad ska man tala vidare om den saken; jag tog de fyra hästarna och sålde dem vid general Armfeldts kår.

— Hvarför har du ej talat om den händelsen förr?

— Jag hämtade ju hvarken fångar eller gods.

— Men det gjorde jag i stället, utbrast furi-
ren Lammasharju. Det var jag, gossar, som ur den
ryska öfverstens släde drog fram de 80 lod silfver,
som majoren sedan för 60 karoliner lät sälja i
Nyslott.

— Skryt du lagom med den bragden, inföll
Torakka, du mins väl att vi inte blefvo feta på
bytet.

— Kanske Paavo Koivistolainen gömmer
en bättre historia i sin kont, tillade Siuru.

— Inte att skryta med, svarade Paavo, jag
bara högg och stack som en rasande hedning,
för att inte majoren och kapten Ritz skulle falla
i ryssens händer; ni mins den gången då vi öfver-
rumplades 1 1/2 mil från Viborg.

— Ja, jag såg att du stred som en ärke-

ängel, Paavo. Tyckte att du till och med bet örat af en. Huru smakade det?

— Som kapten befaller, blef svaret. Men har kapten hört, att moscoviterna slog majoren i järn, då han illa sårad fördes åt Petersburgska sidan. Detsamma gjorde de för resten med vår tappre kapten Tillainen och löjtnanten. Jag mins inte mer hans konstiga namn.

— Det ska de nog få sota för, kanske redan i natt. Nå, Niilo Tompura, har du något förnöjsamt att förtälja, så kläm till!

— Nej, herr kapten, svarade en undersätsig medelålders man med bredt ansikte och gråblå ögon.

— Har du då inte kanske varit med om kriget i sex år?

— Har så varit, herr kapten.

— Har fienden vridit din tunga ur led, så att du blott kan svara ja eller nej?

— Nej, herr kapten.

— Du är dum och envis som en sjudubbel ox.

— Som herr kapten befaller.

Manskapet skrattade åt kaptenens fåfänga försök att få den ordkarge Tompura att ytta flera ord än de nödvändigaste.

— Jag vet, utropade Tanhanpää, att sedan ryssen vid Nyen afklädde och stekte Tompuras far och mor och två systrar på köpet, han ofta —

— Det är inte din tur att tala, afbröt honom Torakka, som synbarligen längtat att själf få komma till ordet. Nu skall jag berätta en historia. — Han började. — Vid krigets begynnelse tjänade jag som simpel ryttare i Ingermanland under adelsfanan och sedan hos ryttmästar Roos för dräng, men alltid blef jag brukad på partier. År 1706 kom jag under Kivekäs' folk, och sedan jag öfver 100 ryssar lifvet afhändt och många fångar inbragt, blef jag löjtnant. Ja, i januari hade jag 11 man under eget befäl och då skref Barthold å mina vägnar en anhållan till hans höggrefliga excellens att få uppsätta eget kompani. Det fick jag och kaptensfullmakt med sigill under. Den har jag här i fickan jämte bud och befallning att hålla med er en allvarsam disciplin. Ja, sanning att säga, hundra fiender och ett dussin till har jag slagit samman och sönder. Nå hvad mena ni nu?

— Jag tycker, svarade Koivistolainen inställsamt, att kapten behåller sin tobak för sig själf.

— Så tycker jag med, sade Torakka och lät den lilla rullen åter försvinna i ena byxfickan. Men nu blir det på tiden att se efter att musköterna äro i ordning och fångkrutet tort.

Knappast hade kaptenen yttrat dessa ord, förrän han och alla de andra sprutto till. En

lång hvissling, åtföljd af tvänne kortare, ljud norrut i skogen.

— Några af de våra nalkas, gå du Tompura dem till mötes, befalde kaptenen.

Den tilltalade lydde och skyndade inåt skogen, men det töfvade ej vidare än ett par minuter, förrän han åter visade sig, åtföljd af tvänne män. Den äldre af dem, klädd i storstöflar och en sliten rysskaftan, bar öfver axeln en lång dragonsabel. Den andre, munsterskrifvaren och löjtnanten Barthold Antonius, utmärkte sig genom en ovanligt prydlig dräkt af mörkblå vadmal. En lätt värja, silfverbeslagen pistol och medalj på bröstet tydde på bättre förmögenhetsvilkor och vunnen ära. Vid åsynen af de anlända reste sig alla och hälsade. Vänd till Torakka yttrade Antonius:

— Jag är på väg till Armfeldts läger med bud och bref. Vek in till er för att få mig något drickbart; vi hafva gått två mil utan att hvila.

En af dragonerna hämtade fram surmjölksflaskan och Antonius och hans följeslagare läto sig innehållet smaka. Därpå yttrade den förre:

— Först vill jag berätta den nyheten att vi nu ha fått en präst. Fältkonsistorium har till predikant vid fotdragonerna utnämnt Henrik Lechlin, som länge varit nödrängd och halfionde år flyktig från sitt ämbete i Toxova. Vidare

medför jag en afskrift af kung Karls sista skrifvelse till generalen och har fått befallning att uppläsa den både för krigsfolk och allmoge.

— Ställning, bussar, kommenderade Torakka, och mössorna af; låt se hvad kungen skrifver till oss.

Alla reste sig och stälde sig på ett led framför Barthold, som med hög röst uppläste följande:

»Vi låta utgå Vår befallning till landshöfdingarne i Finland och Österbotten, att de med all möjlig hjälp och understöd gå Eder till handa, men som Finland hela kriget igenom har utstått olika större besvär än något af de andra länen både i en som annor måtto och fördenskull uti utgifterna, så mycket görligt är, bör lisas och lättas, så beordras Våre i Stockholm varande råd, att de icke allenast skola dit skicka mera manskap, där så nödigt pröfvas, utan ock spannmål och andre proviantpersedlar till truppernas underhåll. I måste förutan andra nödige anstalter, som erfordras till landets försvar, låta vänja allmogen att handtera gevär och anmana dem både i skogar och eljes att hänga efter fienden och göra honom skada. Inbyggarena måste intet lämnas i fiendens discretion, utan de som intet brukas till motvärn, i tid tillhållas att flytta med all deras egendom längre in i landet bakom arméen och lämna landet tomt efter sig, på det

fienden intet må finna något till uppehälle: förbjudandes därhos vid lifsstraff att icke gifva fienden den ringaste tillförsel eller betala honom några contributioner.» — Detta skrifer vår nådige konung från Bender den 7 januarius 1711.

När uppläsningen slutats, började man och man emellan samtal om innehållet och betydelsen af konungens befallning.

— Förstår du nu, Tompura, yttrade Siuri, att Kongl. Majestät befaller dig att icke gifva fienden något tillfälle att äta, utan du skall som en igel hänga efter honom och göra honom all möjlig skada?

Tompura nickade förstående.

— Vi ska således härja och bränna äfven i eget land, tillade kaptenen, nå ja, vi må göra vår flit äfven med det verket!

Men alt vidare samtal afbröts, ty från Kiviniemi sidan trängde ljudet af nattskärans skarpa hvissling fram till skaran. Detta var tecknet från den närmaste utposten. I ett nu hade en hvar af männen i lägret samlat ihop sina vapen och med Torakka i spetsen tågade truppen skyndsamt af. Endast en kvart timme följde de landsvägen åt, därefter smögo de fram, fördelade på tvänne afdelningar, utmed skogsbrynen.

En halftimme förgick under spänd väntan.

Då syntes i det klara månskenet tvänne

foror, eskorterade af ett 20-tal ryska soldater, köra ned för backen mot den smala bron. Knappast hade den första hästen satt sin ena framhof på bron, förrän Torakka med ljudelig röst kommanderade: Fyr!

Gevärssalfvan smattrade. Fem af ryssarne vältrade sig i sitt blod på landsvägen och den ena hästen låg med genomskjuten hals framstupa, görande fruktlösa försök att resa sig.

— Hugg in, bussar, och låt ingen kanalje undslippa, skrek kaptenen och aflossade sin ena pistol rakt i ansiktet på eskortens befälhafvare. Ett förfärligt tumult uppstod. Ryssarne, som icke haft någon aning om bakhållet, utan i lugn och ro ämnat tåga till Kexholm, råkade i största förvirring; sina gevär hunno de flesta ej aflossa, ty fotdragonerna voro dem tätt in på lifvet. De värjde sig dock ursinnigt. Fotdragonen, sergeant Kekäläinen, fick en värja midt genom lungorna, och Siuris vänstra arm nedhänge halft afhuggen. Koivistolainen erhöll ett bajonettsting i låret, men orkade likväl med bösskolfven dräpa sin motståndare. Då Barthold med tvänne fotdragoner, som stått i reserv, under höga rop rusade fram, började de få återstående ryssarne löpa inåt skogen.

Tompura, som blödde ur ett par lätta sår, strök svetten ur pannan; då märkte han att en

af forkarlarne, som gömt sig under den främre fyrhjuliga kärran, grep något föremål från lasset och började springa ut på bron. Där mötte honom en af dragonerna, som högg efter mannen, men denne ryggade, kastade i blinken om samt försökte springande undkomma längs södra åbrädden.

— Tag fast honom, hördes ett par röster ropa.

Tompura gaf sig att springa alt hvad han förmådde. Flyktingen kastade sig då i vattnet för att vada öfver, men Tompura var ej sen att följa exemplet och lyckades hugga tag i mannens ena ben, då denne redan närmade sig motsatta stranden.

— Hit med skinkan, vrålade Tompura och bultade med sin vänstra knytnäfve ryssen i ryggen. Hit med den eller dränker jag dig! Ryssen som naturligtvis ej förstod ett ord men väl slagen, högg omkring sig och sprattlade med benen. Slutligen lyckades det honom att med köttstycket gifva sin motståndare ett så väldigt slag mot ansiktet, att mun och näsa sprungo i blod.

— Stå på dig, kamrat, och släpa ryssen hit, hördes nu uppmuntrande rop från stranden.

Någon sådan uppmaning behöfde Tompura ej. Då han såg skinkan falla i vattnet och sjunka, rätade han upp sig och slog sina armar kring

ryssens midja. Denne slet Tompura från håret och klöste hans ansikte. Angreppet förvirrade finnen så, att hans motståndare var nära på befria sig. Men nu fick Tompura åter fatt i hans ben och drog honom utåt, så att båda kämparne försvunno under vattnet. Af bubblorna och vågsvallet kunde man se att striden fortsattes.

Med stort intresse hade Torakka, Barthold och ett par andra åsett tvekampen, men då efter en stund vattnet lugnade sig och intet vidare syntes af Tompura, kommenderade kaptenen ett par af dragonerna ut i vattnet. Det dröjde dock flere minuter, innan de fingo tag i det de sökte. Upp på stranden drogos tvänne liflösa kroppar.

Tompura hade ej släpt sitt tag. Hans armar voro krampaktigt slutna kring motståndarens ben och käkarna hade slutit sig som en hoftång kring dennes ena hand.

En timme senare hade fotdragonerna uppkastat en graf och däri nedlagt sina tre stupade kamrater. Kaptenen höll ett tal, som räckte tre minuter, en för hvarje, och det slutade han med orden:

— Ser ni, gossar, Tompura var dock en tapper partigångare och trogen undersåte. Han följde kungens order att hänga efter fienden med besked, och därför skall jag hedra hans graf med den dyrbaraste sak jag äger.

Och så nedlade han på grafven den lilla tobaksrullen.

Detta tyckte fotdragonerna vara ganska vackert gjort, men alla kastade en lång afskedsblick på den lilla minnesvården, innan de åter drogo i väg att härja och söka nytt fribyte.

IX.

Begrafningen i Röyso mosse.

(1713.)

»Tre gröna bröder» brukade barnen i byn kalla de tre jämnhöga täta granarna, som växte vid beteshagens norrgräns, omgifna af idel björktelningar. Framför dem stod nu rusthållaren Hans Väfvars och såg betänksam ut.

Han visste godt, att det ej på nära nejder fanns en enda vaken människa, som kunnat följa hans förehafvande, men icke dess mindre blickade han försiktigt omkring sig, innan han grep till spaden och började uppkasta en liten grop vid foten af den mellersta brodern.

När detta lätta arbete inom några sekunder var utfördt, tog gubben upp ett blårutigt knyte,

inlindadt i näfver. Dess innehåll kände han så väl till, att han nu ej brydde sig om att än en gång betrakta det, utan skyndade att nedlägga det i gropen. Sedan täckte han grafven omsorgsfullt med jord, löf och torra kvistar samt vandrade med raska steg hemåt. Hans Väfvars hade till bättre, säkrare tider gömt husets hela förmögenhet i reda penningar, och summan var sannerligen ej stor, fastän nog så tung: två 4-och tre 2-dalers kopparplåtar, präglade redan under drottning Kristinas regering, och ett par dussin örestycken från elfte Karls dagar.

Rusthållaren hade ansett det vara rådligast att såsom andra gömma sin skatt, ty dagen förut hade det berättats att en stor rysk flotta närmat sig Pernå-viken, och ingen kunde veta, huru snart fienden stode i dörren.

Gubben ämnade just stiga in i sin stuga, då han på afstånd såg någon komma löpande längs stigen, som från stora landsvägen öfver tallåsen ledde fram till hans gård. Det var Blybärgs-Janne, kyrkovärdens 16:årige, långbenta son. Andrutren nådde han fram och ropade:

— God morgon vackert, Väfvars far, nu måste ni strax följa med, ty jag bär bud till er från herr Jobst. Kapellanen ber hälsa och säga, att just i rappet andra begrafningen skall firas i

Röyso mosse. Han sade, Väfvvars-gubben var med vid den första och vet nog hvad saken gäller.

— Ja, det stämmer, och gärna vill jag än en gång göra socknen en tjänst. Kanske blir det den sista. Men hvar ska vi vänta tåget?

— Vid stora vägen; de äro nog snart där.

Halfspringande begåfvo sig rusthållaren och ynglingen åstad och nådde om några minuter landsvägen, som från Degerby ledde till Borgå. De togo plats på en stor sten och började lågmält samtala om de sista dagarnas händelser.

Hans berättade, att han hört det en rysk här öfver Kymmene-älf infallit i Strömfors och att general Lybecker med de finska trupperna befann sig i Mäntsälä eller Orimattila. Janne åter kunde förmåla, att en lång rad af ryska krigsfartyg seglat norrut förbi Tervik och Segersby samt ankrat under Gislarböle stranden. Från kyrkbyn hade en stor mängd familjer flytt undan och bland dessa äfven kapellänen Veckman. Men den andre, herr Jobst Totilius, och kyrkoherden Serlachius befunno sig ännu på orten, men äfven de tycktes rusta sig till affärd.

Väfvvars-far började just berätta huru de sven-ska trupperna uppbränt Helsingfors, då han stannade i talet. Ett par slädmeder gnisslade stygt mot landsvägsgruset och tal hördes af kommande

män. Gubben och hans följesven stego upp och skyndade dem till mötes.

— Hölasset är tungt, yttrade rusthållaren och hälsade ödmjukt prästen.

— Och än tyngre är färden, käre Hans, genmålde denne. Vål var att du äfven denna gång kom, ty ingen af mitt folk känner så noga till mossen som du. Vi ha gömt liket i höet för att inga obehöriga skola kunna ana hvad det är som vi här forsla i arla morgonstunden. Ja, ja, tiden är så ond att äfven sanningens och ordets tjänare nödgas fara fram med lögn och list. Nu skall du taga ledningen af tåget och bestämma när och hvar vi skola vika af fra vägen.

— Skall det bära af till samma ställe, där vi senast gömde ljuskronorna?

— Det tillkommer dig att afgöra.

Hans Väfvars lyfte på mössan samt sålade sig till de tre äldre bönder, hvilka gingo efter lasset. Detta kördes af en träskodd linhårig pojke, som oaktadt upprepade varningar gång på gång ropade åt hästarna och smälde med tömmarna. När sanden bet sig så fast vid medarna, att farten hejdades, satte ett par hurtiga ynglingar träspakar under släden och lyfte den uppåt och framåt. Deras häftighet uppväckte förtrytelse hos en trasigt klädd gubbe med små skelande ögon under tofvig lugg och fårskinns-

mössa. Han gick tätt utmed lasset och lät sin högra hand varsamt stödande hvila på höskrindans skalm. Men med honom, Thomas klockringare, Garpgårdstoken kallad, talade ingen, ty han gaf så sällan förnuftiga svar.

Efter en kort stunds samtal med kyrkovärden, tog Hans tömmarna och körde lasset från vägen inåt skogsbrynet, och nu måste allas armar tagas i anspråk för att hjälpa hästarna framåt. Stenar och stockar röddes, så godt sig göra lät, ur vägen, och ett och annat ungt träd bröts af.

Bönderna arbetade, så svetten rann. Så nådde man en sträcka jämn ängsmark, och öfver det våta gräset gled skrindan lätt fram. Ängen öfvergick emellertid snart i tufvig mosse, och där gälde det se upp, att lasset ej skulle få stjalpa, samt välja sådana ställen, där dragarena, utan att sjunka för djupt, kunde komma fram. Kapellanen hade redan ett par gånger föreslagit att de skulle stanna, men Hans Väfvars ansåg, att stället låg för nära landsvägen.

Solen hade redan höjt sig öfver trätopparna, då man äntligen beslöt sig för att afbryta färden. Prästen satte sig på en hög stubbe och torkade svetten ur pannan. Sedan äfven de öfriga rastat en stund, framtofs ur höet en järnstång och tvänne spadar, med hvilka de raskaste af skaran ganska snabtt uppkastade en tre alnar djup grop. Denna

bekläddes invändigt med trägrenar, mossa och hö. Sedan drogs lasset intill gropens kant, och Pernå kyrkas mindre klocka aftäcktes.

Alla man, utom Thomas, grepo i, och med en skräll föll klockan i sin graf.

— Ja, där ligger du nu, yttrade prästen. Få se, hvem af oss får vara med, då du åter tages upp. Jag behöfver icke mana er, kära vänner, att tiga med det vi här gjort. Vårt lands kyrkor hafva redan lidit så många förluster, att de ej hafva råd till flere. Denna skatt skall åtminstone vår fiende ej kunna rövva bort, lika så litet som de tre ljuskronorna. Täck nu grafven, så att intet spår af vårt förehafvande synes.

Rusthållaren tog famnen full med hö för att kasta i gropen, men skuffades undan af Thomas, som trotsigt utbrast:

— Hej, hej, hon är min och vår Herres klocka; ingen annan än jag skall jordfästa henne. Hon är min brud och i 34 år har hon varit mig trogen. Hon fryser ihjäl, om man grafvar henne utan svepning. Sjung likpsalmen, klockare, sjung, läs bönerna, pastor! Jag skall ringa bim—bom—kom, bim—bom—kom!

Kapellanen och kyrkvåktaren försökte med goda ord och halft våld förmå Thomas att gerum, men denne skrek och svängde utmanande armarna, beredd att försvara sig.

Under det man rådslog om hvad man borde taga sig till, steg Janne fram och sade listigt:

— Jag tycker, att Garpgårds-Thomas själf borde svepa sin brud och läsa öfver henne; vi andra, vi ska bara täcka till grafven som han vill.

Den tilltalade såg upp; det blixtrade till i hans halfslutna grå ögon. I ett nu hade han slitit af sig sin gamla rock och lagt sig på kanten af gropen, därifrån han svepte rocken kring den ännu synliga delen af klockan. Han jämkade och bäddade om den kalla malmen som om den varit ett litet barn.

— Si, si, nu hvilat hon varmt, sade gubben belåtet och reste sig. Sedan knäpte han händerna samman och mumlade några böner, under det att de andra satte trästammar öfver gropens mynning och täckte denna med mossa och stenar.

När alt var färdigt, tog prästen till ordet:

— Hafven stor tack, go vänner, för den tjänst ni visat vår kyrka! Och han fortsatte tveksamt: I kyrkan kommer under en tid framåt endast prosten att då och då predika. Ser ni, jag måste lämna er för att bortföra återstoden af kyrkans silfver. Men dessutom har vår nådiga regering genom hans högvördighet biskopen gifvit landets präster rätt att på någon tid lämna sina församlingar, och eftersom fienden hvilken timme som helst kan öfverraska våra hem, måste jag

för kyrksilfrets och de minas säkerhet fly undan. Ni förstår ju mig, mina kära vänner?

— Ja, herr pastor, vi förstå er, yttrade Hans med en skarp betoning. Vi önska eder den frid, som vi snart själfva skola sakna. Jag är för gammal att fly. — Låtom oss nu vandra hädan hvar och en till sitt och bida morgondagen. Bedja måste vi, men törhända äfven vaka!

Återtåget till landsvägen skedde ganska hastigt. Endast motvilligt hade Thomas följt med. Man hade dock lyckats öfvertala honom, under förevändning att han borde skaffa blommor till sin karestas graf. Med en nick på hufvudet hade klockringaren gifvit tillkänna sitt bifall. Nu vandrade han med slapt nedhängande armar och slö uppsyn, utan att akta på morgonkyllan och vinden, som svängde på flikarna af hans trasiga skjorta.

Vid landsvägskanten spände kyrkvaktaren från sin häst, och herr Jobst klef upp på dess rygg. De hade i tysthet kommit öfverens om, att pastorn skulle få rida till kyrkbyn för att snabbare hinna hemmet och sedan bort från Finland.

* * *

När kapellanen Justinus Totilus år 1722 återvände från flykten till Sverige, lefde ingen enda af dem, som varit med om begrafningarna i Röyso

mosse. Platsen, där de tre ljuskronorna blifvit gömda, kunde herr Jobst ej återfinna — den hemligheten har mossen förstått bevara — men klockan blef uppgräfd, och den hänger i dag som är på sin plats i Pernå kyrkstapel.

X.

Det stora Slaget.

(1714.)

I Storkyro prästgård, där öfverkommissarien Johan Henrik Friis fått kvarter, hade den 15 februari krigsrådet samlats. Öfverläggningen började lida mot sitt slut. Armfeldt hade för sin åsikt om levererandet af en hufvuddrabbning på den plats, där hans trupper befunno sig, vunnit föga medhåll, och nu lät generalen sina blickar tankfullt öfverfara den situationsteckning ryttmästaren Axel Bure uppgjort och framlagt.

— Mina herrar, yttrade öfverbefälhafvaren långsamt utan att se upp, jag finner som sagdt för oss ingen annan utväg öppen än att stå

där vi stannat och genom ett desperat fäktande drifva fienden undan.

— Fortfarande är åter min tanke, inföll generalmajor De la Barre, att vi borde retirera till Vörå och där invänta fienden i något lämpligt pass. De öppna jämna fälten här i Storkyro gifva honom ytterligare fördelar än dem hans stora numerära öfverlägsenhet skänker. Jag beklagar, men mina kavalleristers hästar äro så utmärglade och svaga, att de näppeligen förmå bära sina ryttare till kraftig attack.

— Då orka de icke häller bära dem norrut, utbrast Armfeldt häftigt, och han tillade med bitterhet, hvem af oss minnes ej Lybeckers olycksaliga reträtt från Kymmene till Elimä! Hade vi stannat och mottagit ryssen med bajonetten, skulle vi sannerligen ej vid det här laget som fältflyktingar hamnat i Österbotten.

Flammorna på De la Barres kinder vittnade att Armfelts replik bragt äfven hans blod i svallning, men med tillkämpadt lugn vände han sig till Friis med orden:

— Jag anhåller att öfverkrigskommisariern här inför protokollet ville upprepa i hvad slätt tillstånd armén befinner sig. Utfaller det tillämnade slaget efter önskan, skall väl ingen förvåna sig öfver att äfven svaga trupper kunnat segra, men sker motsatsen — som mig anar — kan det vara

godt att hafva antecknadt, hvilka betänkligheter sig hos somliga af befälet yppat.

Friis väntade att af Armfeldt blifva uppmanad att tala eller tiga, men då denne åter tycktes hafva fördjupat sig i granskningen af kartan, yttrade han dröjande:

— Hvad alla veta synes mig mindre nödigt upprepa. Manskaper har under de sista veckorna ej haft stort annan föda än fångars i häkte, det är vatten och bröd. De äro ock så utslitne, att en part totaliter saknar strumpor och skor. I fältkassan finnes ej ett halföre; på regeringens kredit är jag icke i stånd att uppnegociera en penning och på min personliga borgen fås så små belopp, att de ej förslå att täcka de nödigaste behofven för dagen.

Öfverste Johan Stjernschantz inföll:

— Ja, det går öfver all beskrifning uselt till! På fyra år har jag af mitt fälttraktamente uppburit knappast 100 daler. Vet för armodis skull ingen annan råd än begära permission och själf gå öfver till Stockholm. Öfverstarne Krusenstierna och Danielsson, som yngre varit i tjänsten än jag och mindre att fordra haft, hafva genom personligt ansökande soulagerade blifvit.

— En så braf och activ officer som Ni kan jag ej undvara, afbröt honom generalen. En liten tapper skara kan under god ledning mycket ut-

rätta. Drager sig öfversten törhända ej till minnes, hurusom ni den 28 december för två år sedan med några hundra karlar öfverrumplade en rysk afdelning utanför Kexholms fästning och kastade den i Vuoksen-strömmen?

— Herr generalmajoren tackes hafva godt minne, svarade Stjernschantz, och det fagnar, men det var andra tider. Nu är jag ej mera vid god hälsa. Som jag nyss haft anstötat af frossan, måste jag tyvärr rapportera mig sjuk.

Krigsrådets medlemmar blickade förvånade på talaren och på ordföranden, då denne med iskallt lugn genmälde:

— Af herrns sjukdom har man intet tillförene särdeles försport. — Öfverste v. Essen, önskar äfven ni före action draga eder undan?

— Herr generalmajoren behagar försöka skämta, svarade v. Essen lifligt. Mitt råd hade varit och är att vi bort gå fienden till möte i Ilmola skogen, men blir striden där eller här, jag följer er i lif och död!

— Det visste jag förut och i öfrigt — generalen gjorde en artig rörelse med handen — jag litar nu som förr, ja mer än förr, på eder alla, mina vänner och krigskamrater. Sedan den dag, då den fördömde major Andersson vid österbottningarna i maj 1712 rymde öfver till fienden och förrådde vår ställning vid Högfors, har ingen af

mina officerare, oaktadt det outsägliga eländet, hvori vi oss befunnit, förgätit sin plikt. — Nu vill jag emellertid än en gång höra, om någon af eder har att anföra nog starka skäl, som kunde rubba min plan på en snart förestående träffning.

— Tillåt mig att dessförinnan i enrum säga några ord, inföll De la Barre. Min anhållan står i samband med en skrivelse från landshöfding Clerk i Vasa.

Armfeldt reste sig ovilligt, men gaf talaren ett tecken att följa sig in i ett sidorum. Där framlade De la Barre ett anonymt bref, som Clerk öfverkommit och afsändt. Det innehöll de skamligaste beskyllningar mot Armfeldt och officerskåren för dådlöshet och feghet, och denna åsikt sades vara allmän äfven bland ständerna i Stockholm. När Armfeldt under stigande vrede läst skrifvelsen och utbytt några häftiga repliker med De la Barre, sin närmaste man i befälet, skyndade han åter in till krigsrådet.

Öfverläggningen vidtog med att finska arméns generaladjutant öfverste Otto Reinhold Yxkull yttrade:

— Vi hafva väl här i Storkyro 4,000 af militien och 800 af femmanningarna och allmogen, men tillståndet både bland officerare och gemena är så eftertänkligt, att utan en prompt hjälp från Sverige går den ena med den andra i grund.

Min mening, är, att det synes riskabelt att här på öppna fälten invänta fienden.

I samma riktning talade öfverste Anders Boije, men i motsatt öfverstelöjtnant Ernst Gustaf Willebrandt.

När den sistnämnda slutat ett längre andragande, reste sig Armfeldt och sade långsamt:

— Edra tankar har jag nu förnummit; jag beklagar blott att jag ej kan dela dem. Ser ni, jag måste vara beflitad om att efterkomma hans Kongl. Majestäts allernådigst gifna befallning att öfveralt, där det ske kan, göra fienden kraftigt motstånd. — Vårt möte är slut. — Vi erbjuda drabbning och göra vårt bästa. Hufvudparten af ansvaret för utgången skall jag bära. Farväl mine herrar; enhvar till sin post!

Krigsrådet upplöstes.

— Dröj några ögonblick, Axel, hviskade Armfeldt till ryttmästaren Bure, som fört protokollet vid mötet och stod i beråd att aflägsna sig. Den tilltalade unge mannen gjorde sig därför ingen brådska med att hoplägga sina skrifutensilier, utan sysslade med dessa, till dess att öfverstarne aflägsnat sig.

— Se så, kom hit och tag plats vid min sida, yttrade Armfeldt vänligt. Jag känner behof att få tala öppet språk med någon vän. Hvad

menar du om alt det som yttrades i krigsrådet? Tala som samvetet! Har jag handlat rätt eller ej?

Då Bure dröjde att svara, fortsatte den andre.

— Det är icke generalen, som talar till ryttmästaren, utan onkel Karl till sin unge vän och förtrogne. Säg ut! Mitt beslut att stanna och strida kan ju icke sättas i verket utan att många lif spillas, men sådan är krigarens lott.

— Nå väl, min gode onkels önskan vill jag efterkomma, om äfven mina tankar ej fullt harmoniera med edra. Som jag ej har förmåga att klart överblicka hela saken, utan blott vissa detaljer och enskilda personers fakta, gifver jag dem af öfverstarne rätt, hvilka framvisade att vår ringa styrka svårligen länge skall kunna hålla stånd på öppna fältet. Det har förr händt, att en decouragerad kavalleritrupp nyttjat sporrarne till att komma i väg *från* bataljen. De la Barre är en tapper man, men mellan honom och dig, onkel, råder någon jalousie; ja vet ej hvarför.

— Han väntade att senaten i Stockholm skulle utse honom och icke mig till Lybeckers efterträdare, tillade Armfeldt leende.

— Ja, där ha vi det, och därför anser han sig kunna och böra hysa afvikande åsikter i taktiken. Onkel, jag har lagt märke till att det icke bådär godt, då han sitter och sliter i sitt värjehäng; det gjorde han i dag.

— Det låter som vore du vidskeplig mer än en österbottnisk trollkåring. Förlåt liknelsen, så föga passande till din rosiga färg och dina ärliga blå ögon, gosse!

— Onkel skämtar, men vi få väl se hvad som följer. Det som dock sedan det olyckliga Pelkäne-slaget oroar mig mest är att en god del af vårt manskap börjat misströsta om utgången af denna långa kampanj. Det är ju ej att undra öfver om en och annan, trött på umbäranden och drifven af hemlängtan, gett sig i väg hemåt, men onkel minnes ju att efter det nämnda slaget alla gemena från savolaksiska och tavastehuska fotregementena stucko sig undan i skogarna.

— Ja, du har rätt! Det var en betänklig sak. Af Tavastehus läns regemente hafva vi denna stund endast en bataljon om 280 man under fannorna. Och jag har dock gång på gång gett bud åt rote- och rusthållarena i länen att fylla luckorna. De lyda trögt och dock har jag ej hjärta att vara lika sträng som salig Nieroht.

— Ja, huru skall det slutligen gå med Sverige och kungen?

— Med riket tyckes det totaliter gå på tok, men klandra hans Majestät som så många andra vill jag ej. Han har väl sina planer, fastän vi ej förstå dem.

— Jag tror att kung Karl antingen sitter fången hos turken eller ock är vorden halft galen.

— Tyst, Axel, det finnes tankar som ej få uttalas! En soldat får icke resonnera; han måste blindt lyda.

Samtalet afbröts, ty en ordonnans inträdde och anmälde det en studiosus Peldan anhöll om tillträde.

— Låt honom komma, lydde generalens befallning.

En kortväxt, kraftigt bygd yngling inträdde, bugade och ytrade:

— Om herr generalmajoren önskar och tilllåter, vill jag gärna göra något för att gagna mitt fädernesland. Man har berättat, att det snart väntas en större träffning, men att krigsbefälet ännu icke har någon pålitlig kunskap om fiendens styrka och anmarsch. Låten mig fara ut att spionera efter honom!

— Hvarför anser han sig kunna göra det fullkomligare än mina egna utskickade af militien, sporde Armfeldt kärft.

— Därför att jag är barnfödd på orten och ofta har gjort långa excursioner till angränsande socknar. Jag känner noga alla vägar och stigar, men dem ernar jag icke följa, utan på skidor löpa fågelvägen genom Ilmola skogen. Några

af manskapet önskade jag dock få med, i fall det blefve skärmytsel af.

— När vill herrn ge sig i väg?

— Tidigt i morgon före daggryningen.

— Nå väl, liber studiosus ser ärlig ut och tyckes bestå sig stadiga strapatieben. Han skall få fara; jag litat på honom. Axel, välj ut 16 man af ditt manskap att följa honom!

Peldan tackade för uppdraget han fått samt gick.

Generalen och ryttmästaren, åtföljda af ett par andra officerare, använde en god del af eftermiddagen till att undersöka terrängen kring Kyro-älf åt Napuesidan.

Följande morgon — det var en tisdag — medan skymningen ännu låg öfver nejden, begaf sig Gabriel Peldan, åtföljd af 16 man och Storkyrobonden Heikki Sippola, alla försedda med skidor, i väg. Som recognosceringen antagligen komme att utsträckas långt söderut, hade ledaren sagt, att man ej skulle återförvänta dem förrän om ett par dygn.

I lägret kommo snart alla man i rörelse, och vid middagstiden tågade samtliga trupper på Armfeldts order från Storkyro kyrkoby en fjärdingsväg fram mot sydost och nådde de fält, hvilka omgifva Kyro-älf. Denna låg starkt tillfrusen, men utan snötäcke, ty blidväder hade under den

senaste veckan rådt, och snöfattig hade vintern öfver hufvud taget varit.

Befallning gafs att slagordning omedelbart skulle formeras.

Efter vanligheten ställes fotfolket i tvänne linjer i centern. Det utgjordes af 11 bataljoner, om i medeltal 260 man hvarje, från sju af de finska regementen, hvilka nybildats år 1710.

Högra flygeln omfattade 6 skvadroner Nylands och 4 Åbo läns kavalleri samt 2 skvadroner finska dragoner; dess hela numerär uppgick till 800 man. Vänstra flygeln, hvilken likasom den motsatta stödde sin ställning mot skog, var 100 man svagare. Den var sammansatt af 10 skvadroner, tillhörande dels de redan nämnda truperna, dels Viborgs läns regemente.

Framför härens front låg på en kulle Napue by. Denna förskansades nödortfigt med timmer från nedrifna boningshus och lador samt bestyckades med tvänne små kanoner eller alt det artilleri, som återstod från bättre tider. Till batteriets betäckning uppställes 300 ryttare och 200 infanterister.

Tätt bakom fotfolket i centern hade ett antal borgardrängar från Vasa och cirka 1,500 af de föga krigsvana femmännigarne fått sin plats. De hade nyligen uppbådats från Storkyro, Laihela, Mustasaari, Malaks och Vörå socknar. Om

ett par dagar väntades Nykarleby- och Oravaisboarna anlända.

På detta sätt ordnade Armfeldt sin lilla här, och nu följde långa tunga timmar i väntan.

Tisdagen den 16:de februari gick till ända och onsdagen den 17:de likaså, utan att någon fiende syntes till. Manskapet fick dock ej lämna sin post, utan nödgades så godt sig göra lät med gevär i hand bivuakera på den frusna marken utan tak eller tält. Som emellertid den nitiske öfverkommissarien Friis lyckats anskaffa tillräckligt bröd och kölden ej var sträng, kunde likväl humöret något så när hållas uppe. Många klagade dock öfver stela lemmar och stor trötthet.

På torsdagen återkommo äntligen de utsända spejarna. Endast en, bonden Sippola, hade försvunnit på obekanta stigar, och Peldan sade sig hysa starka misstankar om att denne ej förvillat sig i skogen, utan antagligen flytt öfver till fienden. Ryssarne ryckte nu i täta kolonner fram genom tvåmila skogen mellan Ilmola och Storkyro. Denna underrättelse meddelades genast trupperna och tycktes åter väcka till lif den slumrande energien.

Ett par timmar senare visade sig vid skogsbrynet en kosackpatrull några hundra alnar framför det forskansade Napue. Artilleristerna vid

batteriet redde sig skyndsamt till strid, och snart small det första skottet. Kanonen hade dock blifvit så illa instäld att ingen fiende tog skada till lif eller lem, men i stället stupade hästen under biskop Gezeli adelsryttare, som förrättade förposttjänst.

Kosackerna retirerade inåt skogen, och så förflöt äfven den dagen utan strid.

Först 20 timmar senare, på förmiddagen af den 19 februari, började fiendens härmassor nalkas. Rytteri och fotfolk till mer än 12,000 man böljade långsamt fram ur skogsbrynet, utbredande sig åt ömse sidor och på afstånd i bågform omslutande finnarnes ställning. I spetsen framförde öfverste Bills ett ståtligt regemente grenadörer i röda munderingar och blå kappor; tätt bakom följde de Archangelgorodska ryttarne i hvita rockar. I deras spår galopperade det Sibirska regementet, hvars chef, den kække öfverste Mannstein, i röd uniform på sin hvita springare redan på långt afstånd gjorde sig bemärkt. Längst bort framskymtade de Rjäsanska infanteristerna i blått, de Asovskas och Nischnijnovgorodska i grönt, och skara följde på skara.

När sist ryska öfverbefälhafvaren furst Mikael Galitsin, omgifven af generalerna Buturlin, Zernikoff, Zekin och Dupré syntes, då slog lågorna upp öfver Napue, som på Armfeldts be-

fallning stuckits i brand, och ryssarne svarade med att låta åbyggnaderna på Turpala hemman i Laurola by gå upp i lågor.

Den ostliga vinden dref väldiga rökmoln fram mot de finska leden.

Klockan var nu 1 på dagen.

General Armfeldt, som själf kommanderade sin armés center, red framför trupperna och hälsade dem med ett kort kraftigt tal samt utdelade som lösen de i krig ofta använda lysteringsorden »med Guds hjälp.»

Då han nådde vänstra flygeln, där De la Barre förde befålet, yttrade han lågmält:

— Jag hoppas generalmajoren förgätit, att Ni var emot slaget och gör ert bästa.

— Skall ske, blef svaret, men krutet är vått; karlarne äro frusna och illa conditionerade. På flere timmar hafva de ej erhållit vatten, fastän älven är så nära.

— Äro karlarna frusna, så låt dem hugga sig varma! Farväll!

Armfeldt saluterade med värjan, tillropade de finska dragoner, som stodo honom närmast, några ord samt red tillbaka till sin post.

Fiendens angrepp skedde dock ej såsom Armfeldt beräknat. Hufvudmassan af det ryska fotfolket ryckte fram längs den 80 famnar breda älvens is, medan kavalleriet på mycket långt

afstånd bröt fram vid Valtala by. Då kanonerna på Napuekullen började gifva eld, drog sig det ryska infanteriet vid Mustanoja uppför den norra 6 alnar höga strandbädden samt kringgick i en vidsträckt båge finnarnas vänstra flygel; detsamma gjorde kosackerna i en ännu vidare krets genom skogen. Hufvudstyrkan af ryska kavalleriet stälde sig tvärs öfver älven från Laurola by framåt.

Armfeldt, som från hästryggen såg denna manöver, lät nu sin slagordning göra en half vändning åt vänster, hvarigenom infanteriets högra flank kom att stöda sig mot Napue kulle. Dessutom sändes fyra skvadroner af Viborgs kavalleri öfver till högra flygeln, som tycktes få hufvud delen af fiendens rytteri emot sig.

Klockan $\frac{1}{2}$ 2 började striden med att rysarne gjorde ett häftigt angrepp mot de hundra ryttare, som stodo på finnarnes vänstra flygel. De la Barre ropade då några uppmuntrande ord åt dragonerna i hans omedelbara närhet och högg sporrarna i hästens sidor. Så bar det af för anföraren och truppen i vildt galopp. De första af de ryska infanteristerna veko skrämnda åt sidan, andra vräktes i kull under hästhofvarna. Attacken lyckades; inom några ögonblick hade det finska kavalleriet huggit sig väg genom fiendens led.

Då De la Barre i detsamma såg sig om, och

märkte, huru den väldiga ryska armén i ett enda kväfvande famntag tycktes omsluta den fåtaliga finska styrkan, gaf han alt förloradt. Utan att invänta någon order af Armfeldt vände han slagfältet ryggen och fortfor att i starkt traf rida fram längs vägen åt Lillkyro. Truppen följde befälhafvaren. De hade dock ej hunnit ens en verst framåt, förrän ett häftigt dån af hästhofvar och vilda skrik hördes bakom dem, och med hängande lösa tyglar jagade i en sammangyttrad massa Viborgs och Nylands läns kavalleri fram och efter dem de andra ryttarna från högra flygeln. Af en oförklarlig anledning gripna af en panisk förskräckelse rusade de i väg, och De la Barres lama försök att hejda dem misslyckades.

På fältet kvarstodo af finska kavalleriet endast tre skvadroner Åbolänningar, och de kämpade till en början som tappra män. Ryttmästaren Bure sprängde fram till Armfeldt och begärde order. »Håll truppen samlad och slåss till sista man,» lydde det korta svaret. Bure galopperade tillbaka.

— Framåt bussar, skrek nu major Freudenfelt, framåt med Guds hjälp! Nu gäller det att visa, hvad vi duga till. Han sporrade sin häst, men endast några ögonblick sågs hans sabelsvingas. Dödligt sårad ramlade majoren från hästryggen, och så vildt fortgick striden, att hans till-

gifna dragoner ej hunno släpa undan liket. Pistoler och karbiner blixtrade. Sablar och pikar möttes. Bajonetterna stucko och bösskolfvarna utdelade dråpslag. Ingen märkte för krutrökens och snöslaggets skull, när länge major Bleckert föll under hästhofvarna eller kvartermästaren Calentin öfvermannad försvann bland de ryska leden. Ryttmästar Kuhlefeldt fick bröstet genomborradt och major Wattrang blödde ur flere sår.

Ännu stod Axel Bure upprätt i sadeln och högg förtvifladt omkring sig. Men i det ögonblick hans glesnade skara höll på att hugga sig igenom, träffades han af en kula och dignade död till marken.

Armfeldt hade ej ännu märkt att hans båda flanker genom rytteriets flykt blifvit lämnade utan betäckning. Ett häftigt snöglopp, som den starka ostliga vinden dref rakt i ansiktet på finnarne, äfvensom röken från de brinnande byarna gjorde det omöjligt att se längre än några steg framåt. Infanteriet utöfver hela fronten befann sig emellertid i fullt handgemäng, och manfallet vardt fruktansvärdt. Inom en timme blefvo sex af de finska bataljonerna totalt upprifna efter att hafva vållat fienden stora förluster. Öfverstarne Tet-hovitsch och Grekoff drogo sig utmattade åt sidan, ty af deras regementen återstodo blott några tio-

tal soldater. General Zernikoff, brigadchefen, hade dödligt sårad förts ur striden.

Det höggs och stacks, och bloden dränkte åkertegarna.

Vid tretiden förmådde finnarna för andra gången hejda det fiendtliga fotfolket, och Armfeldts lilla skara lyckades för en stund sätta sig i besittning af 6 kanoner. Men de blefvo till ingen nytta, ty fienden hade hunnit förnagla dem. När nu Galitsin såg de sina vika, lät han fyra regementen dragoner sitta af och falla finnarne i ryggen. Nu framkommo äfven kosackerna och angrepo fotfolket på vänstra flanken. Dem tillmötes sände Armfeldt sin reserv, femmanningarne och borgardrängarna från Vasa, och desse redde sig så väl, att kosackerna funno för godt att retirera och i stället plundra trossen och bondslädarna längre bort.

Men nya ryska bataljoner döko upp i de slagnas ställe.

Af Åbolänningarne ytterst på högra flygeln hade 80 redan stupat, men de återstående 300 värjde sig som hjältar. Befälet fördes af kaptenerne Sising och Miltopæus. Då den sistnämde såg att hans skara höll på att blifva afskuren, gaf han order att manskapet skulle hugga sig fram genom en väldig trupp anstormande ryska kavallerister. Det lyckades dem flere gånger, men tjänade till intet, ty under det att de ifrigt skjutande och fäktande

drogo sig utför isen, omslötos de på alla sidor af nya fiender. Inom en kvart timmes förlopp återstodo af skaran blott 20 man och de båda officerarena. Dem erbjöds pardon, men Sising svarade stolt: »ännu icke!»

I detsamma föll han död af hästen och blef illa massakrerad. När Miltopæus, som fått ett pikstyggn i halsen såg detta, befalde han de ännu lefvande 10 soldaterna nedlägga gevär. De skulle dock ej blifvit skonade, om icke händelsevis general Buturlin kommit till platsen och gifvit befällning åt de sina att bortföra fångarna.

Armfeldts styrka befann sig åter på alla punkter inbegripen i det lifligaste handgemäng.

Hundrade och åter hundrade stupa. Pardon hvarken begäres eller gifves. Officerarena falla, och befälet öfver de glesnade lederna öfvertages af kämpar med lägre rang. Här faller Wattrang, den siste majoren, och några ögonblick senare kommenderar en underofficer spillrorna af tre regementen. Striden lider mot sitt slut, då de spridda hoparna fäktande retirera.

General Armfeldt befinner sig själf midt upp i handgemänget. Han räddar öfverste Yxkulls lif, medan föraren vid Savolaks infanteri Peter von Gerdten emottager det dödande hugget, riktadt mot Armfeldt. Öfver Gerdtsens lik sporrar generalen sin häst. Ännu ett par ögonblick åtföljes

han af öfverstelöjtnant Lauterbach; så stupar äfven denne i det ögonblick Armfeldt omgifven af en liten skara banar sig väg åt Laihela sidan. Den siste, generalen såg falla, var hans vän öfversten för Björneborgs infanteri Odert Reinhold v. Essen; på dennes kropp räknades senare »32 blesyrer».

Sålunda slöts vid fyratiden på eftermiddagen det stora slaget vid Napue by. Af de finska trupperna hade 92 officerare och 2,000 soldater stupat samt 300 råkat i fångenskap. För återstoden af de tappre kämparne var det en ringa tröst att inemot 4,000 fiender betäckte valplatsen.

Hvarför De la Barre flytt blef aldrig riktigt utredt.

XI.

Bud och bref från hemsökelsens land.

(1714.)

Till Hans Högvördighet Herr Biskopen Johan Gezelius.

Eftersom lägenhet i dag sig yppar att få detta bref öfver till Sverige och Herr Biskopen efter sin flykt till Roslagen af mig på hela året intet förnummit, vill jag nu lämna en fast bedröflig berättelse om hvad under detta sorgens år 1714 timat i mitt kära fädernesland.

Sedan general Armfeldt den 19 februarius förlorat slaget vid Napo by, drog han sig norrut och dröjde här i trakten söder om Gamla Karleby, samlande sina spridda och skingrade skaror. På allmogens käcka tilltag att deltaga i striden följde

moscovitens grufliga hämd. Många stora socknar blefvo i grund förhärjade.

Hvad tvång fienden underkufvade plägar tillskynda är allom kunnigt, men vid sådant som någorlunda är drägligt vill jag intet dröja, utan föredraga blott det, som all mänsklig möjlighet öfverskrider. Eders Högvördighet behagade behjärta, att det för denna svåra fienden är en lust och ett tidsfördrif bruka allehanda tyranni, såsom pina, piska, bränna, steka, upphänga och mörda, hvaraf grymma exempel kunna berättas. Folket bortför han i stor myckenhet, både män och hustrur, drängar och pigor, unga och än i linda liggande småbarn. Hus och enskilda gårdar, ja hela byar förbränner han, särdeles när han finner någon trohet emot de utskickade svenske partier vara bevist. Med arbete och trädning incommoderar han mer än mänskliga krafter förmå uthärda.

Gud förlänte väl i detta år en härlig årsväxt, men skörden har fienden slagit under sig, hvaregenom inbyggarena lida nöd och måste försmäktas af hunger. Alla kreatur, som landtmannen nödvändigt behöfver, såsom hästar, hornboskap och får, hafver han dels fördrifvit dels borttagit. Till den nöd, som fienden förorsakar med sitt plundrande och utmärglande, stöter ock den olägenhet, att landsfolket intet hafver fria händer drifva sitt

arbete och sin handel, hvarigenom otrolig brist på salt är. Af all våldsamhet är detta den grymmaste, att liken af dem som hvila i jorden ej få ligga i frid, utan upplyftas till spektakel, afklädas och illa handteras.

Andlig nöd tillskyndas folket med kyrkors ohälgande och sköflande, prästernas, särdeles deras som vilja vara Konglig Majestät trogne, förjagande och bortförande och gudstjänstens förhånande och förhindrande. Ehuru väl fienden här och där låter ordet predikas, sker detta dock intet till Guds ära ej håller för själarnas salighets skull, utan allenast för hans publikationer och plakater. Ja, så snart ryska officerare komma i kyrkan att låta kungöra något, måste predikan afstympas och förkortas, änskönt den nyligen begynt.

Andens ämbete vanäras och missbrukas, i det att ordets tjänare skola vara hans fogdar och inbörds-män, hvilka när de intet vidare af det utmärklade och sköflade folket kunna utprässa, blifva på det hårdaste handterade. Kyrkoherden i Karislojo Josef Melartopæus vardt tvungen att tillbringa julnatten 1713 naken sittande i snön och ett liknande olycksöde har, efter hvad det söderifrån förmåles, drabbat pastores Christian Sevonius i Rimito och Staffan Svanstrupe i Jämsä. Kapellanen i Nousis Gabriel Salovius hafva de fördömlige kosackerna bundit med hufvudet emellan

knäna och kapellanen i Maxmo Andreas Ruuth hafva de totaliter piskat till döds. Prosten i Tyrvis Joh. Wegelius vardt ock illa slagen, men slapp på flykten undan till Sverige. De dyra sakramenten, särdeles altarens, får folket intet bruka, ty fienden hafver vid första ankomsten förtärt vinet. Den satans konst fienden hafver att med en dryck förvilla de fångnas modersmål och kristendoms-kunskap sätter de våras salighet uti största fara och äfventyr, men det vore för vidlyftigt att här förmåla alla deras laster och grufveliga synder. Som de nu i Sveriges länder begångne varda, så kunna de intet annorlunda än för Sveriges synder ansedda varda. För desse orsaker äro de under fienden förblifna och de många på flykten stadda högst nödtvungne att ropa om hjälp i Jesu namn och för hans dyra förtjänst skull.

Mångas talan kan jag, som sant är, nu föra. I går och i dag hafva åter massor af fattiga flyktingar dragit genom Gamla Karleby och vill jag nu anföra, hvad jag med egna ögon sett och hört.

I den första släden kom, efter hvad jag försporde, ryttmästarens af Åbo läns kavalleriregemente Delamoths fru, Elsa Galle, med tvänne jungfrudöttrar mycket nödlidande; dess man är fången under ryssen. I deras följe var ock jung-

fru Anna Greta Straussensfeldt, majorsdotter ifrån Narva; hon har i sina omyndiga år kommit undan ifrån Ryssland och sedermera tjänat hos gement folk allenast för maten, är nu mycket fattig, hafvandes ganska usla kläder på kroppen.

Följde så sal. kaptén Gripenbergs änka med sin dotter, sal. lagmannen De la Wahls änkefru och dess lille son, alla torftiga. Dem till mycket stor hjälp under flykten hade varit Magister Nicolaus Mathesius med sitt hushåll, bestående af 12 personer, något bättre burgne.

I en slåde sutto borgaren från Vasa, Anders Göransson, som varit med uti Kyro slag och mist sitt ena öga, med sin hustru, svägerska och tvänne barn. Desslikes följde kapellänen från Malaks Jacobus Brunell med hustru och trenne barn. Han sade sig af fienden blifvit afklädd och illa medfaren. Samma öde hade ock drabbat sacellanus från Borgå, herr Johan Hornborg, med dess hustru och fem barn. De hade mist gård och grund samt sedan under flykten kommit i fiendens händer, hvilka honom ej allenast afhändt hans lilla egendom utan äfven afklädt honom, dess hustru och barn. Af den stora skara, som till fots följde tiggande det ynkeliga tåget åt, må jag blott nämna regementspastorn Keconis änka Christina Stahl från Åbo, en blind man Erik Simonsson från Kristina socken med hustru och son,

fältväbeln Karl Cedercronas änka, bonden Mikael Andersson från Närpes, Mårten Bärg med sin ofärdiga hustru, häradsskrifvaren Hans Barck från Nyland med sex små barn, Fabian Malm, blind och usel, och många andra deras olycksbröder och systrar.

Ers Högvördighet, som törhända har det drägeligt nog och tidigt kom på flykten, kan sig ej föreställa alt hvad elände här råder. De hjälplöse kunna ej, om de ock vilja, hjälpa hvarandra. Själf är jag ock vorden ganska arm, men är än Gudi lof vid hälsan, om jag ock tidsals fått äta ovanlig och otjänlig föda.

Till Hans Kongl. Majestät hafver jag i underdånighet skrivit och förtalt om landets tillstånd. Här går ett rykte, att han nu på sistone är hemkommen och får skåda hvad elände hans krig tillfört detta arma rike. Hit kommer han näppeligen, och Gud vet, om Hans Majestät hinner besinna det arma Finlands öde. Jag liksom de andra tänker nog mycket, som jag ej på pappret vill eller kan nedskrifva.

Vi hafva som högstbeträngde i dessa nästförflutna åren väntat hjälp som fångar sin förlösning, men förgäfves. Skulle hjälpen, det vi ej förmoda, än längre dröja, kunna och vilja vi intet förblifva vid våra hus och landets kultur;

utan lämna landet öde och vandra bort för att dö
eller framsläpa vårt lif i omänsklig ynkedom.

Önskande Hans Högvördighet all timlig och
andlig välmåga, förblifver jag Eder ödmjukaste
tjänare

Jacobus Falander

Past. et præp. i Gamla Karleby.

XII.

Bolaget Torbasov & Ljugin.

(1715.)

Och för femte gången nickade kvartermästaren vid Sibirska regementet Andrej Ivanovitsch Ljugin åt sin såte vän korpralen Feodor Jakovlevitsch Torbasov och sade vänligt grinande i sitt svarta skägg:

— Icke sant, kamrat, jag var omtänksam som din egen kära moder, då jag hade den tschuhonska kärningen att brygga åt oss detta härliga öl! Det är starkt, godt och billigt.

— Ach mamuschka, du kära, utbrast den andre, styrande tanken i egen gir, hvad manne du nu tänka på? Kanske på din egen länge gosse, som sitter fjärran i det kulna varglandet och längtar hem.

— »Öfveralt är det bra, men där ä' inte vi», tröstade honom Ljukin. Men låt du gumman sköta sig själf, och sköt du om ölstånkan, så länge jag bjuder! Det är icke prasnik alla dagar, och lyckan hon flyter som strömmen. Vet du, jag såg i natt en ond syn — Ljukin slog ett kors öfver bröstet — jag drömde, att kamraterna gjorde attack mot vår söta lilla trinda tunna och spetsade henne som en gödd gås på sina pikar. Det betyder visst, att vi snart kunna vänta dem åter, och då vilja de naturligtvis dela vår skatt.

— Du har sannerligen rätt, välbetrodde Andrej Ivanovitsch; det lilla kan inte delas, nej, inte mellan flera än möjligen två goda bröder. Vid Gud, jag prisar min lycka, att ditt ädla hjärta äfven denna välsignade stund utkorat mig ovärdige till din vapenbroder. »Utan öl, ingen sanning.» — Seså, afbryt mig ej! — I min hemby i Samarska guvernementet har jag en riktig bror, din like i frikostighet, men din öfverman i rikedom. Du skulle se hans feta källand i augusti eller hans fyllda bikupor i september! Världen har ej sett deras make och icke håller jag! Ack, jag minnes den sista ljufva kvällen vi sutto där hemma! Kära mor hade bakat en köttpirog så stor som en limpa, och Timofej bjöd mig, sin bortklemade broder, färska gurkor med honing och öl så rundligt, att ett femårs gammalt barn hade

kunnat simma däri. Du må tro, det var en fest som hos en bojar i maslinitsan. Ja, ja, sant är ordstäfvet som säger: »till främmands är det bra, men hemma bättre».

Torbasov strök med avvig hand öfver de brunglänsande ögonen och suckade ljuft.

Vännen Ljukin beredde sig att ur botten af sin varma själ uppsöka några kraftiga trösteord, då ett stönande i ungsvrån kom honom att hastigt resa sig och utbrista:

— Ja, där ligger den arma hunden och kvin-
kar, efter det han fått stryk, men hvem bad honom
ge sig i slagsmål med sina egna landsmän!

— Jag trodde det var någon af de våra
som stuckit honom.

— Nej du, tolken berättade, att bonden där,
vår älskliga ölbryggerskas senfödde son, nyligen
varit på bröllop och där råkat i tvist med brudens
broder. Han drog först sin dolkknif, men den
andre var ändå kvickare och stack sitt bett in
mellan hans refben. Vet du, här i Härmä och
trakten vida omkring råder en så förunderlig sed,
att de unge männen vid bröllopets sakrament alltid
kifvas och knifvas. Det hör till deras religion, att
vid hvarje stor glädjefest åtminstone ett offer skall
nedläggas inför deras Gud. Nå ja, sederna äro
mångahanda, men mig synes som om de åtmin-
stone under brinnande krig kunde afskaffa det

bruket. Flit är vårt nöje, och äfven vi bjuda ju till att efter förmåga förminska denna hundstam.

— Men hvarifrån skulle valparna komma, om det icke firades bröllop under kriget? Skall jag ha bonden att tiga?

— Nej, håll broder, jag känner på mig att jag måste bjuda den kanaljen en klunk öl.

— Som du vill, Andrej Ivanovitsch, du har ett hjärta så godt som min egen moder.

Andrej tog nu varligt ölstånkan och gick med något osäkra steg till sängen, där den unge bondsonen vred sig i sårfeber.

— Se upp, kamrat, rör på dig och drick som en kalf, ropade Ljukin och svängde med den lediga armen. Du är förstås ej värdig, att en af den store tsarens tappraste män nalkas ditt hviloläger och bjuder dig en läskande dryck, men i betraktande af att det är i din stuga vi befinna oss och att det är din moder, den fula finnkäringen, men ljufva ölbryggerskan, som brygt oss denna oskattbara dryck, bjuder jag dig nu en klunk, hör du *en* enda, men den må du taga längre än laddstocken på min karbin. »Äfven hönan dricker»!

— Se så, grymta och grina inte så rysligt — rösten blef riktigt vek — jag anar nog att du tänker, att du är ett stort få och blir ett ännu större, om du får lefva och sticka knifven i dina lands-

män, men alt detta vill jag frånse. Andrej Ivanovitsch har ett godt hjärta och nu vill han ditt sanna bästa. Du behöfver ej genera dig, ett tillfälle som detta återkommer ej en gång till i ditt syndiga lif!

Den sjuke skakade afvisande på hufvudet och framstönade orden vettä, vettä!

Då tog Torbasov triumferande till ordet:

— Han vill icke ha öl och begriper för resten ej en bokstaf af ditt vackra tal, men jag förstår hvad han säger. På hans underliga språk är vettä vårt voda och det skall jag bestå honom, så får ock jag en gång utföra en god gärning i detta land.

Korpralen skyndade ut och återvände efter några ögonblick från brunnen med sin lilla kopparkittel full med friskt vatten. Medan Ljukin hjälpte bonden att komma i sittande ställning, höll hans kamrat kärlet framför den sårades läppar, hvilka begärligt insöpo den svalkande drycken. Därefter ordnade de litet om hans bädd och slutade sina omsorger med att placera en våt trasa öfver hans bultande tinningar.

— Ser du på hans ögon, Andrej, nu tacka de oss. Nå förtjänar inte, lille bror; det var ej så stort besvär. Sof nu, så dricka vi på din hälsa, och det tyckes du främst behöfva.

Den skålen blef likafullt odrucken, ty då i

detsamma hästtramp och röster hördes från gården, skyndade de båda vännerna att bärga undan allt, som ej var meningen att det skulle falla i andras händer eller rinna utför andras strupar.

— Hvad sade jag dig, kamrat, utbrast Ljugin bedröfvad. Nu ha vi roffåglarna här. Låt nu se, om vi förmå dölja vår skatt under sängen. Sätt du dig på bordet, så torkas det spilda ölet upp.

Torbasov svingade sig upp som om det gäلت att hoppa upp i sadeln och yttrade med tillförsikt:

— »Den oskyldige skall icke lida.»

Medan han sålunda med godt samvete, men något yr af välfägnaden blef sittande på bordet, grep Ljugin sin mössa och skyndade ut. Han fann, såsom han väntat, att de ankomne voro ett tiotal af hans kamrater vid Sibirska regementet. De hade varit utsända för att uppbringa fourage för hästarna; en stor höskrinda med svällande last vittnade om att deras expedition utfallit enligt önskan. Medan soldaterna hälsade Ljugin och under stoj och rop sadlade af, märkte han, att de medfört en fånge, som utmattad hängde mellan tvänne hästar.

Medan ett par af männen lossade dennes band och de andra redde sig att med sina matknyten — äfven de voro större än vid affärden —

stiga in i stugan, sprängde från motsatt håll en liten ryttarskara in på gården.

Scenen förändrades i ett ögonblick. Det var som om en osynlig hand med ens sopat den larmande skaran åt sidan och täpt till allas munnar. I frontställning hälsade karlarne sin fruktade och på samma gång afhållna regementschef öfverste Carl Mannstein. Han red samma hvita springare som i Napueslaget.

— Hvad hörs för godt, barn? Han I lyckats i ert värf?

— Gud beware Ers Högvälborenhet! ljöd det samstämmiga svaret.

— Men hvad står på, hvem gömmer ni där? Öfverstens blick mulnade, då den föll på fången, som ett par soldater sökte undanskymma med sina kroppar. Gif besked, fort och klart, hvad har mannen förbrutit?

En underofficer framträdde och afgaf stammande rapport. När den var slut, red öfverste Mannstein fram till fången och tilltalade honom vänligt på tyska. Mannen berättade, att han var häradskrifvare och hade för några timmar sedan blifvit öfverfallen i sitt afsides belägna hem och illa misshandlad, då det ej stätt i hans förmåga att tillfredsställa soldaternas anspråk med annat än ett par daler kopparmynt och några klädespersedlar.

— Uppställning, kommenderade öfversten vänd mot sitt manskap, och den lilla truppen ordnade sig i blinken på två led.

— På hvems befallning blef mannen där bunden och piskad?

Underofficeren trädde bleknande fram.

— Hvem tog hans pengar?

En gråskäggig soldat steg fram ur ledet.

— Hvem tog hans kläder?

En yngre krigare stälde sig vid den äldres sida.

— Ni hafven förut hört min befallning och min vilja kännen I, gossar. Jag har strängt förbjudit er att bruka onödigt öfvervåld. Tsaren önskar icke att hans män skola fördärfva det land, som nu är hans, eller pina hans nya undersåtar.

— Fins det någon som icke vet det?

— Nej, Ers högvälborenhet, klang svaret.

— Nåväl, du gensträfvige och själfrådige Fomin — han såg på underofficeren — får hålla till godo med 30 par prygel, — Ljukin som stod afsides vid trappan korsade sig tvänne gånger — de andra få 20 en hvar. Löjtnant Androsoff — öfversten vände sig till en af sina adjutanter — se till att bastonaden nu på stund blir utförd. När det skett, sitter hela truppen, som var med om plundringståget, upp utan att dessförinnan spisa och för fången varligt till hans hem. Där

återlämnas hans pengar samt kläder och någon af grannarna kallas att vårda honom. Senast om sex timmar väntar jag rapport huru min befallning blifvit utförd. Farväl!

Öfversten svängde sin häst och red af på vägen åt Nykarleby till.

De kvarstannande kastade skamsna och skräm-
da blickar på hvarandra, men inga onödiga ord
yttrades. Löjtnanten gaf sina order och alt ut-
fördes som öfversten befält. När prygelstraffet
tog sin början, smög sig Ljukin in i stugan och
fann sin kamrat halfsofvande på bordet. — Lyc-
kan var oss denna gång blid, yttrade kvarter-
mästaren, och väckte sin kamrat till besinning
genom ett kraftigt slag på ryggen. Öfversten är
en sträng herre, men rättvis som själfva Gud fa-
der. — Och så berättade Andrej hvad som skett
därute, och Feodor blef alt mera vaken och in-
tresserad. Men när berättelsen var slut, kom
icke samtalet i gång, ty det var ett obehagligt
ljud knutpiskans slag åstadkom på kamraternas
ryggar.

När exekutionen slutats och gårdsplanen åter
blifvit tom, sågo de båda krigarene hvarandra rätt
in i ögonen, och så logo de så innerligt förstående
mot hvarandra och marscherade taktfast fram mot
sängen.

Den sjuke sof, men icke dess mindre knä-

föllo Ljukin och Torbasov andäktigt och böjde hufvudena mot golfvet. Men de bådo icke, utan drogo fram den lilla trinda öltunnan och hennes svärdotter, ölstånkan.

— Männe rättorna hållit sig framme, medan vi hvilade oss, sporde Ljukin hviskande.

Då log Torbasov, ty han hittade ej på ett lämpligt svar. Men i stället fylde han måttet till brädden och bjöd det åt Andrej och sade:

— Drick, kamrat, »en suput sofver ruset af sig, men ett dumhufvud klarnar aldrig.»

När kvällen kom, så sutto de såta bröderna och småtvistade om hvem som var tapprare i strid, men när den ljusa sommarnatten brutit in, då greto de så tårarna trillade i skäggen och kystes som vänner, hvilka ej skådat hvarandra på åratat.

Och så greto de igen, ty hemmet vid Volgas stränder låg fjärran, och det härliga ölet var slut, slut för alltid.

XIII.

Ur Stefan Löfvings dagbok.

(1715.)

»1689 den 24 december föddes jag i Narven. Nio år senare blef min salige fader, konstapeln Mårten Löfving, kommenderad till Kexholms garnison och följde jag mina kära föräldrar till samma stad.

1703. Satte mina kära föräldrar mig hos en Viborgs köpman, benämd J. Frees, *) men som Martis sällskap för ögonen dagligen glimmade, tog jag mig af gifvet tillfälle att slå min husbonde så, att han nödgades hålla sig 3 veckor i husvärmen, för hvilken gärning jag så när fått mista högra handen, om jag icke lärt föra dagelig journal om husbondens handel.

*) Skalden Jakob Freeses fader.

1710 blef jag första gången fången af ett ryskt parti och bekom många feta slängar för att jag ej uppenbarade Savolaks herregårds egendom och hästar. Jag blef kvitt min lilla penningpung jämte mina kläder, blef med rep om armarna bunden och måste löpa emellan hästarna till Kides pastorat $\frac{1}{4}$ mil. Där kläddes af mig skjorta och byxor, såg ej annat för mig stå än döden, ty där tillreddes stora eldar, men blef dock genom Guds försyn bevarad och med en gammal skjorta begåfvad. Om natten rymde jag och kom löpande till ett stort kärr.

Några timmar därefter begaf jag mig ut på landsvägen och mötte där en kosack. Han bad mig hålla sin häst, på det han skulle stiga ned. Men som han hade stora bylten och många kittlar bakom sin sadel och måste bocka sig djupt innan han kunde sin fot öfverkasta, fattade jag honom i nacken och med hans egen värja stack honom ihjäl. Bekom så af honom 100 dal. i kopcker, en hop silfverringar och briskar jämte en grön kaftan. Sprang så till skogs och kom efter många mil löpande till vänner.

1711 blef jag munsterskrifvare under Åbo läns infanteriregemente och blef af sal. grefve Nieroht ofta sänd på partier mot fienden; likaså år 1712.

1713 blef jag af generalmajor Armfeldt kom-

menderad att bränna Borgå bro för fienden. Då jag var vid broändan, sköt fienden med några hundra muskötter, så jorden rök under mig, men träffade dock intet. Därpå kom en emot mig löpande på bron och lade an emot mig. Jag träffade honom i bröstet och han mig vid vänstra örat. Dock brann bron på vår ända upp. När jag kom tillbaka, mötte mig major Gyllenström och beklagade och sade: »Hvad skall man nu kalla Löfvingen, som mist sitt öra.» Jag svarade: »Mist hafver jag mitt öra, men mången mister sitt lif.»

Ryckte så med hast örsnibben af, som hängde på sidan.

Nu steg majoren på en hög sten, och då riktade ryssen ett stycke från prästgårdsbacken och sköt honom genom magen. Majoren föll på knä och vardt hans sista ord: »Ach, mein Herr Pastor, mein Pastor!» Sedan lades han på ett björnskinn och blef med 4 andra bortburen. Hans mun gick en lång stund, men hade intet ljud.

Andra dagen marscherade vi från Borgå till Tavastehus och blef fienden öppen väg lämnad till Helsingfors och Åbo, och då vår finska armé var slagen och skingrad och en liten part med båtar dragit öfver till Åland, blef jag efter baron och landshöfdingen Stiernstedts order med Johan Ahokas ensam kvarlämnad att spionera om rys-

sens vidare företagande. Från Abo gick jag till fots till Sagu och låg stilla på mitt boställe Halila i 4 dagar. Fick så order att fara till Hiittis och där ett magasin för ryssarne uppbränna. När jag kom till Hannukoski by, gick jag in i ett hus. Där sutto några bönder med brännvinskaggar och bad mig sitta ned. Bönderna sågo mig an för en herre, ty min västkrage med smal guldgalon bebrämrad syntes. Sade ock strax husbonden:

— Kom och slå vad om 100 riksdaler, att Sverigé aldrig mer besitter Finland.

Jag svarade mig ej så många pengar äga. Han bad mig fara efter de andra finska herrarna till helvetet. Så fick jag för stora pengar litet mat, och när jag spisade, kom en gammal gubbe och satte sig vid bordsändan. Men värden gick ut och kom åter in med en bardisan och tänkte sticka mig emot väggen. När jag så kröp under bordet och fattade min musköt med högra handen, fick gubben mig om halsen och tänkte mig fasthålla, men jag stötte med muskötanslaget honom under hakan, spände upp hanan och dref ut bonden med några slängar af värjan. Då kom bondhustrun med såstängen och mente kläda mitt hufvud med blodig mössa, men jag slog stängen från henne och smorde med klingan hennes akterstam, ty när stängen föll, sökte hon taga upp

bardisanen. Sedan lopp jag ut till min kamrat, som stod vid hästarna. For så till Hiittis och spolierade magasinet.

Fienden lät då med budkaflar i hela Åbo län kungöra, att om någon skulle härbergera eller hysa svenskt krigsfolk eller flyktade ståndspersoner, skulle deras hus uppbrännas och de med hustru och barn till Sibirien föras. Därför måste jag på två natters gammal is begifva mig öfver från Pemar till Pargas och miste jag ett lass med plåtar i sjön, innan jag kom öfver. Gaf sedan hos landshöfdingen rapport om alt som passerat och att fienden låg i Åbo med 24,000 man. —

En söndag i januari 1714 kom jag med få man till Korpo och var i gudstjänsten och hörde herr Muntins predikan. Sedan vi kommit från Herrans hus, begynte bönderna oss skälla med full hals för alt som fult var, hitsandes uppå hela församlingen. Vi måste då göra reda för oss med granater. Kastade altså en på marken, och så snart den kreverade foro bönderna den ena hit och den andra dit.

Andra dagen kallade jag alla bönder samman, påminnade dem om den plikt och skyldighet de sin förra konung svurit. Funnos åt rysen samlade 363 plåtar i brandskatt, dem tog jag med förmaningar. Då kapitulerade hela socknen och försäkrade mig att trogen vara, men däremot

lofvade jag i deras socken ingen rysse attrapera. Efter den tiden dristade ingen sätta sig mig emot.

På våren kom jag med min kamrat, volontären Ahokas till Iniö. Där huserade en rysk fänrik med 11 gemena illa. Jag slog fänriken och 4 gemena; de andra flydde. Bekom så 5 st. hästar och 8 hästlass byte, ty jag följde de flyende efter, till dess de alla slädar ifrån sig lämnade och med blott hästarna undan salverade. Däraf blefvo bönderna helt förskräckta och tordes intet gny, i hvilken by jag än anlände. Sedan måste jag ge mig undan från Kumlinge. Det hände en natt att mig syntes i himmelens firmament en klarlysande stjärna med dubbel C, hvaraf jag prognosticerade, det mig den nåden hända skulle att en gång få med hans Kongl. Majestät muntligen tala, hvilket ock skedde 1717.

Den 24 juni attaquerade jag med 7 man en rysk löjtnant, som med 58 man konvojerade en fältskår och regementskistan. Ryssen gjorde 3 salvor på oss, men allenast sergeanten Holmgren vardt litet i fotleden rispad. Våra musköter voro med 14 rännkolor laddade. Löjtnanten med underofficeren och 50 gemene blef på platsen. Kapel-lanen Oxsenius, som tillstädeskom, sade sig vilja oförmärkt på predikstolen göra Gud en tacksägelse, som igenom så få man en så härlig seger gifvit hade. Sedan kapunerade vi i Somero,

Vichtis och sist i Lojo några dragoner, och sedan kom jag till amiral Wattrang, som låg vid Hangö udd och i aug. anlände jag lyckligen till Stockholm. For dock en vecka senare åter till Åland på parti.

Efter många äfventyr, som här vore för vidlyftigt nämna, kom jag i slutet af februari 1715 från Signilskär till Eckerö. Där mötte mig bönder och prästen, som skulle flykta öfver till svenska sidan. Jag tog Herrans högvördiga nattvard på isen af Gabriel Gronovius.

Då vi anlände till Boxö öfver isen, voro 40 st. ryska kosacker och dragoner efter oss. Jag befalde min kamrat, att stå ute på fältet emot dem, ty somlige voro vid stranden och en del långt ute på isen: måste altså de första bida efter de sista. Emellertid var jag uti stugan och fick mig en kaka bröd och en liten ost. Där var en stor mängd med bönder, som dit flyktat. Sedan marscherade jag med min kamrat ifrån gården och strax kom fienden och öfverrumplade bönderna med skjutande och huggande. Vi höllo oss där på holmen till mörka natten; sedan vände jag mina skor bakfram och marscherade hela natten. Som vi kommo på norra udden af Skagö, mötte oss ett helt parti ryssar. Där blef min kamrat vid min sida nedstucken och jag sprang från ett högt bärg neder i sjön. Ryssarna kunde intet komma

till mig ej håller skjuta. Jag satt i bärgsskrefvan, tog skorna af mig, ty de fröso ihop och kramade mina fötter för köldens skull. Efter middagen kom åter ett parti samma väg och begynte skjuta åt mig såsom till måls, men deras skott var förgäfves, emedan sjön spolat emot bärget en stor öppning. Kulorna studsade först uti vattnet, sedan uti bärget. Jag satt under den Högstes beskärm och fruktade mig intet för mång 1,000-de som till mig ville. Om natten steg jag upp för ett högt bärg, bröt några grankvistar under och öfver mig, låg en half natt och frös, så lif och själ bäfvade därvid. Steg upp och marscherade till Geta bärg 2 styfva milar med bara föttrén, hade allenast ett par regarnsstrumpor från Stockholm på mig. Isen den jag pågick var vrakis; enär det gjorde ondt åt föttrén, måste händren med hufvud emottaga för stupande; hvar och ett steg vardt med blod bekräftadt i de två milar.

När det dagades, kom jag till lands vid Geta bärg, satte mig på en sten och såg mig ej annat än en svår död för frost och hunger, tänkte ock de galna bönder, som intet ha gömt sig undan i så tjocker skog och aflägsen ort. Gick åter några steg till skogs och kom på små och stora spår, som lupit för fienden. Jag sprang som en fågelhund hit och dit, tils jag fann på en risikoja; där hittade jag en tom och gammal grof säck, en

kaka bröd och en liten ask half med smör. Jag tänkte strax uppå Daniels ord i lejonkulan: »Herre, tänker du ännu på mig?»

Marscherade så till Dyngö, hvarest några personer voro hemkomna; sedan jag några timmar sutit i husvärmen, blefvo mina fötter alldeles bortskämda, så att en karl under hvardera armen måste mig leda by emellan, tils jag kom till Finström hos en enka.

Jag kröp på mina knän, högg ved, murade spis, botade fönster, dörr och golf; gumman såg sig hafva hjälp af mig, lofvade födan jämte bot för mina fötter, om jag ville blifva hos henne, ty hon var rädder för sina landsmäns rövveri, hvilka intet hade det ringaste att sig uppehålla med. Men hon hade gömt i snödrifvan en tunna mjöl, en tunna ärter i fähuset, 1 L.// smör och 2 L.// ostar.

Genom Guds nåd och gummans tillhjälp blef jag, med höfrö och frusen hästgödsel sammankokt och så hett jag tålde på föttren lagd, efter några veckor åter helbrägd och betalade för min kost en karolin om veckan.

I juni begaf jag mig till Åbo, tiggande omkring och var hos furst Galitsin, hvilken mig 10 kopeker i mössan kastade. Sedan smög jag mig in i hans kök, och blef af hans kock examinerad hvarifrån jag var; jag svarade mig vara

från Rimito. Han tillsporde mig, om de fångade fisk; jag sade, nog vankar där strömming. Han gjorde sig redo att följa mig med två sina knektar, tog 1 butelj brännvin, 2 st. stora ryska bröd och 50 rubel i kopeker, som mig sedan till del blef. Jag bar masten och seglen till båten, och som vi voro förbi alla galejer och kommo till Rimito, upptog jag mina pistoler, därtill öppnande mitt ena öga, som jag hela tiden fasthållit; det blef kocken varse, steg upp och ville i förstone öfverfalla mig äfven ock de som rodde; men jag satte 2 st. pistoler för mig och bad dem sätta sig, eljes skulle jag skjuta dem. Följde så desse 3 st. med mig till Åland; där mötte mig kommandören Wrangel, följde sedan med hans fregatt till Kappelskär, förärade kommandören min af dem tagna båten, for med en esping till Stockholm den 19 juni och levererade fångarna jämte rapporten till Hans Excellence Öfverståhållaren Gustaf Adam Taube.»

* * *

Af partigångarena under »Stora ofreden» var fältväbeln Löfving för sin djärfhet den mest ryktbara. Hans egenhändiga dagboksanteckningar, fortsatta till 1720 och f. n. förvarade i Borgå lycei bibliotek, förtälja om många hans äfven-

tyr i det af fienden uppfyllda landet. Oaktadt han efter krigets slut tyckes hafva inlåtit sig på mindre hedrande stämplingar, erhöll han såsom belöning för tidigare gjorda tjänster omkring 1734 Hommanäs (egentl. Hofmansnäs) gård i Borgå socken samt 1747 majorstitel och 1752 en årlig pension. Af Borgå kommunionböcker framgår, att Löfving varit trenne gånger gift, nämligen med Kristina Magdalena Alcenius, med Helena Uggla († d. 25 febr. 1751) och med Maria Beata Frontin (död på 1760-talet). Han afled barnlös den 22 oktober 1777 på Hommanäs.

XIV.

Björnidet.

(1716.)

Snö hade fallit natt efter dag, dygn efter dygn, stora mjuka flingor i lugnväder och blida, och små hvassa korn i storm och bißer köld. Lager vardt hopadt på lager, drifva vid drifva, och under den hundramila hvita fällen låg Finland gömdt och glömdt.

Efter de bullrande striderna och den skriande nöden var det blefvet så underbart tyst och tomt; intet dån af styckeskott och musköter, inga yxhugg i skog, inga samtal och sånger i gård, intet spår af de lefvandes arbete eller de slagnes blod.

Med långa sviktande steg sågs en ensam vandrare bana sig väg genom snömassorna öfver

isen på Nuasjärvi. Det var ingen märkelig man. Det var bara Jukko Urpala, som sträfvade österut mot sitt forna hemvist i Sotkamo.

När Armfeldt med sina glesnade skaror dragit sig till Västerbotten, hade Jukko en kväll utan att säga farväl slängt muskötens öfver axeln och vandrat sin egen väg. Så hade han en tid sökt föra krig på egen hand, men det ville ej bära sig i längden att lägga sig i bakhåll för en och annan kringströfvande kosack. De öfverlevande hämnades på bysboarna, och för resten hade Jukkos bajonett brustit vid senaste nappatag. Den måste slipas och därför hade han gett sig till Kajaneborg. Men dit hade han nått dagen efter det att major Fieandt med sin fåtaliga trupp nödgats uppgifva det länge hjältemodigt försvarade lilla fästet. Jukko dröjde en tid i trakten, men då han en dag fått se och höra, huru borgen af rysarne sprängdes i luften, och han själf med njuggan nöd undgått att blifva infångad, hade han gett sig i väg till trakter, där han hoppades finna en duglig slipsten och gamla vänner.

Nu trampade Jukko Urpala, som sagdt, sin besvärliga stråt med tunga steg. Musköten, som han vid en läderrem bar öfver axeln, vägde mer än vanligt, men magen var desto lättare, ty på 36 timmar hade dit ej hamnat så mycket som en munsbit. På somliga ställen låg snön

hopad i drifvor, som nådde vandraren upp till midjan, och där kostade det på att komma fram. Kursen hade han emellertid hållit i snörrät riktning; han kände väl till trakten och för resten var det ej svårt att hitta fram, ty i sydost höjde Vuokatti sin branta snötyngda rygg med topparna Pöllyvaara och Keimavaara, och nordost om Nuasjärvi låg det likaledes höga furuklädda Naapurivuori. Det gälde nu att passera dalgången mellan fjällen och sedan nå gårdarna i Sotkamo.

Jukko strök med bekymrad min svetten ur pannan, ty han kände huru krafterna började aftaga.

— Bara jag nu skulle orka uppför strandbranten, mumlade han, skulle jag krypa ned i björnidet vid foten af Pöllyvaara och sofva några sköna timmar. Magen skriker och fötterna säga, att de ej vilja trampa mer än en half mil, och så lång borde vägen vara till närmaste gård. Se så, Jukko, marsch framåt!

Han tog litet snö i munnen och började den mödosamma uppstigningen. Jukkos närmaste mål var den plats, där vägen till Sotkamo kyrka ledde fram utmed foten af Vuokatti. Att denna icke på dagar, kanske på veckor befarits af någon, anade han, men likafullt borde den vara något

tilltrampad och åtminstone stodo där ej granar med snötyngda grenar i vägen.

Knappast hade Jukko efter mycken möda andfädd nått upp till vägen och satt sig på en upphöjning för att litet pusta, förrän han kände en kraftig hand falla ned på sin vänstra skuldra och han hälsades med orden: — Jukko Urpala, hvarifrån i all världens tider kommer du? Jag trodde redan att jag vore den enda lefvande varelsen i hela länet!

— Ja så, väckeligen är det också unge Rosenfelt, nå hvarifrån kommer då han, blef Urpalas motfråga, under det att han kraftigt skakade den andres framräckta hand.

Den tilltalade, en trettioårig man, iklädd kort färskinnspläs och höga stöflar samt beväpnad med karbin, värja och pistoler, tog plats vid Jukkos sida.

— Jag har nu i fyra år, sedan den tid då vi tillsammans voro med om vadmalskrigets början, hållit mig i Karelen. Många partier mot fienden har jag gjort och tagit många goda rublar, men fastän jag nu är tämligen rik på mynt, är jag fattig som fan på något ätbart. Du har väl, Jukko, på dig någonting att bita i?

— Inte ens en brödbit så tunn som en nagel, blef svaret. Jag har ej sedan i går morgse förtärt annat Guds skapade grand än litet snö, men

i gårdarna därborta, — han pekade med näfven österut, — hoppas jag få stilla min hunger. Unge Rosenfelt har väl ej ätit upp allt för mig? Och Jukko drog till med ett vänligt grin.

— Skratta inte, Urpala, det står värre till med förråden än du kan ana! På två mils afstånd österut finnes ej mer en enda gård i behåll!

— Nej, hvad säger han?

— Sanningen; fienden har bränt allt som kunde brinna och alla människor äro bortflydda, fångna eller döda.

— Voj, voj. Det kunde jag aldrig ana. Nu måste vi svälta ihjäl! — Efter några sekunders uppehåll fortsatte Jukko:

— Hvart skall han bege sig, Rosenfelt?

— Jag ämnar mig öfver till Sverige. Kriget här tyckes lida mot sitt slut; här kan man förtjäna hvarken ära eller pengar. Dumt att jag ej förr gett mig i väg. Först skall jag dock vika in på Kajaneborg och hvila ut en vecka efter allt strapatsrande.

— Lönar inte att ge sig dit.

— Hvad menar du, jag kan nog betala både för kvarter och mat!

— Möjligt, men jag säger bara, att borgen är tagen och sprängd.

— Talar du sant, så må den onde taga både fienden och oss!

— Svär inte och släng inte så med armarna. Det går nog det för utan tillräckligt på tok!

Knappast hade Jukko uttalat denna varning, förrän han och Rosenfelt förvånade sprungo upp. Stenen, på hvilken de trodde sig hafva suttit, hade sviktat och sänkt sig några tum åt sidan.

— Hvad vill detta säga? mumlade Jukko och strök med handen undan det öfversta snölagret för att utröna orsaken till att deras sittplats sviktat. Hålla inte stenarna mera att sitta på?

Nästa ögonblick utropade han:

— Voj, voj, kamrat! Det var ett lik vi sutit på; nu har det lagt sig på rygg. En karl tyckes det vara; se där sticker armen och luggen fram. Ja, ja, så går det när man svär i onödan!

— Nej, se på tusan, utbrast Rosenfelt och steg ytterligare ett par steg tillbaka. Kom, låt oss gå, hvad söker du?

— Nej, vänta litet, vi måste först se åt hvem han är.

Jukko befriade nu, så godt sig göra lät, det stelfrusna liket från snö och undersökte det noggrant.

— Känner inte mannen; tyckes vara femtioårig karl. Att döma af kläderna tyckes det vara en gränsbo, om finsk eller rysk karelare kan jag ej afgöra. Inga sår synas, han måste ha frusit i hjäl. Ja, låt mig tänka efter, för fem dagar sedan

var kölden grufligt stark. Ja, somliga få frysa, andra svälta ihjäl, tror dock att det förra sättet att dö är det bättre.

— Se åt, hvad karlen bär under rocken, uppmanade Rosenfelt, kanske är det hans vägkost.

Jukko knäpte försiktigt upp den döde mannens vadmalsrock och framdrog glad öfverraskad en kaka bröd.

— Nej, ser man på en så underlig karl, att lägga sig att dö, innan han först ätit upp det sköna brödet! Nå ja, den enas död, den andras bröd, kan man här väckeligen säga.

— Ämnar du taga det — från ett lik? sporde Rosenfelt ovilligt.

— Unge Rosenfelt måste icke mycket plågas af hunger, då han talar så syndigt! Men försmår han den dödes gåfva, så gör jag det ej, för se jag är mycket svulten.

— Nej, Jukko, gif hit en brödbit; det bränner som eld i den toma magen. Jag känner mig så glupsk, som kunde jag förtära tio bröd. Vill du sälja mig din halfva för fem silfverrublar, hör du *fem!*

— Dåligt förslag; lifvet är mera värdt än några rublar.

— Se så — Rosenfelt stampade i marken, skynda dig nu, eller — — —

— Hvad eller? Jukko såg förvånad upp, stack brödkakan lugnt under sin päls och rullade därefter liket ned i en stor snödrifva. Sen tog han af mössan, knäpte händerna samman och läste välsignelsen.

Den andre blickade otålig och förvånad på hans förehafvande, men yttrade ej sina tankar. När Jukko slutat sin bön, satte han mössan på hufvudet och sade eftertänksamt:

— Hör nu, jag har funderat på mitt sätt och tror det blir bäst vi handla som så. Brödet är skapligt stort, men ändå för litet att dela mellan två. Det kan icke uppehålla en fullvuxen karls krafter under ett dygn och förrän det tvänne gånger dagats, kan hvarken ni eller jag träffa på några människor. Jag antar nämligen att vi gå åt skilda håll. Jag måste söka en slipsten, och en sådan finnes inte åt Kajanasidan.

— Hvad är din afsikt, Jukko? Ämnar du väckeligen ensam resa af med hela brödet? Bättre än så hade jag tänkt om en gammal krigskamrat!

— Det var fåvitskt tal, och nu är ej tid att prata i vädret, utan först tänka och sedan handla. Skulle ni icke förr i den goda tiden hafva stridt vid min sida, kunde vi enklast afgöra frågan hvem som skall äga hela skatten, genom att slåss om den, med knif eller pistol, sak samma. Men nu låta vi det sättet blifva opröfvadt och välja

ett annat, som snabbare för oss eller rättare den ene till målet.

Urpala slutade sitt ovanligt långa andragande med att från närmaste tall afbryta en torr gren och af tvänne kvistar forma ett par olika långa stickor. Dem gömde han i ena handen, sträckte ut denna mot Rosenfelt och sade:

— Se så, drag nu lif eller död! Den som drar långstickan tar brödet och får lefva.

Med darrande hand fattade Rosenfelt i ändan af den ena stickan och drog. Det var den längre. Medan ett utrop af glädje undföll honom, tog Jukko, utan att förändra en min, fram brödet samt vände och vägde det varligt:

— Unge Rosenfelt hade bättre tur än jag. Se här! Tag nu hvad er tillhör och ge er i väg. Det är tid att vi skynda, ty dagen lider.

Tveksam emottog den tilltalade brödkakan, men knappast hade han fått den, förrän han skyndade att emot sitt knä afslå en brödkant.

— Tag åtminstone den här lilla biten.

— Nej, säger jag, nej, det är för litet att dela mellan två, men vänta, — det syntes att stridiga känslor rörde sig i den trumpne finness barm — låt mig än en gång se på gudsgåfvan. Tider ha gått sen jag sist såg rent rågbröd.

Jukko återtog nu brödet samt synade brottstycket, kanterna och sidorna.

— Där tycks sitta litet mjöl på undre sidan, han dröjde på hvarje ord. Nå, det hör egentligen icke till det hela. Har han kanske något emot att jag tar det?

Jukko såg smått generad upp.

Rosenfelt nickade leende, och så lät Jukko sin breda tunga långsamt glida öfver det mjöliga stället och smackade.

— Ja, det är värkeligen rent rågmjöl! — Men nu kan det vara hög tid att vi skiljas. Håll först kurs på Naapurivuori och därifrån styr ni åt nordväst mot Rupukkavaara, så borde ni efter 10 timmars vandring nå ett par skogspörten, dit fienden icke än hittat väg. Gud vare med er, och spara på munsbitarna. Hälsa hem!

De båda männen tryckte kraftigt hvarandras händer och skildes. En tår glimmade i Rosenfelts öga, då han såg den trygge kamraten med långa steg klifva upp för Vuokattis sluttning och försvinna bland granarne.

Jukko stannade ej, förrän han nått fram till ett stort snöhöljdt stenröse. Där fann han lätt det han sökte, en kullfallen fura öfver två klippblock. Under den enas utspringande kant fanns en liten håla, och denna hade för ett par år sedan tagits i besittning af en björnhona. Henne hade Jukko ringat och dräpt med sitt björn-

spjut, och vid samma jakt lagt märke till, att det var ett präktigt hviloläger nalle valt sig.

Sedan Jukko pustat ut en stund efter det mödosamma uppklattrandet, bröt han af några yfviga grankvistar och befriade, så godt sig göra lät, björnidet från snö. Därpå bredde han ut kvistarna på bottnen af hålan samt bygde och bonade, till dess han fått sig en torr och bekväm bädd.

— Fint folk brukar få granrisklädd graf, mumlade han, och det kan äfven jag bestå mig. Här skall Urpala Jukko sofva till domedag och ingen skall störa hans ro.

Så kröp han in mellan granriset och lade sig ned. Men innan han slöt ögonen, läste han upp orden »Af jord är du kommen» o. s. v. samt alla de böner, som förekomma vid en jordfästning. Men sen började Jukko fundera, om Vår Herre skulle gilla det att han på samma gång var präst, klockare och lik. Sen tänkte han en stund på sin gamla mor och sist på brödkakan och rågmjölet.

De höga granarna susade så underligt för hans öron, han försökte höra om någon ropade hans namn — — —.

Kvällen kom med tunga moln. Vädret slog om till blida, och snöflingorna sänkte sig hvarf på hvarf öfver nejden.

Och natten skred och dagen led och alt var det fortfarande lika öde och tyst. Men när den följande natten nått sin hälft, då började snökullen öfver björnidet röra sig, och fram kröp Jukko Urpala kry och småleende.

Han såg sig förvånad omkring, gäspade, sträckte på armarna och sade sist:

— Jaså, Jukko, du tyckes inte orka dö, nå då måste du väl få lefva.

Så drog han ett duktigt tag i svältremmen, slängde musköten öfver axeln och klef med raska steg utför slutningen af Vuokatti.

XV.

Bemåt!

(1718.)

Den 4:de december på eftermiddagen emottog befallningsman Jan Nilsson i Nordmaling ett ilbud söderifrån, som meddelade, att kung Karl fem dagar tidigare stupat under norska fälttåget.

Med raska steg och viktig min vandrade den nitiske lille ämbetsmannen till sin vän kyrkoherden och berättade brådskande den stora, sorgliga nyheten. Knappast hade denne bjudit Jan Nilsson farväl, förrän han skyndade i väg till sin granne klockaren, och några minuter senare sågs denne kyrkans tjänare springa gård ut och gård

in och förkunna hvad märkligt timat. Och så kommo gubbar och gummar, snabbfotade pojkar och långbenta flicksnärtor i rörelse, och budet gick öfver bygd och by samt nådde mot kvällen den första stugan i fiskläget vid Åre-älfs mynning.

I Erik Anderssons gård, som låg ytterst på den snöhöljda landttungan, sysslade några karlar vid skenet af spiselbrasan. Tvänne slöjdade, och den tredje följde med blicken huru arbetet led. Stugans ägare var för tillfället borta; han hade vid frukosttiden satt en korg med färska lakar på sin kälke och gett sig af till Grundsunda, men hans broder, den manhaftige och i somligas ögon något skrytfärdige Andersson skötte värdskapet och förde ordet. Det var han, som såg på huru Gammellotsen och Bärögö-Matts slöjdade.

— Nå, Bärögö-Matts, utbrast Andersson, blir det handel af eller ej? Jag bjuder för sista gången 22 daler för din båt, hälften i goda silfverdaler och hälften i Gjörtzens kopparmynt! Slå till nu, och du skall på köpet få denna lilla flaska med medicin-brännevin. Se själf: här står skrifvet, om du kan läsa, »*Sal. Fru Wendela Hammarskiölds kraftsvatten destilleradt af franskt brännevin och försatt med grön viktriol, bärnsten, kirsbär, björngalla och bäfvergäll.*» Det borde låta sig dricka

och torde bekomma väl, eftersom jag betalt en half dalér för den lilla flaskan.

Till detta ordflöde svarade båtägaren, en ung reslig man med frimodig blick och väderbitna skarpt markerade drag:

— Inte säljer smeden släggan sin eller soldaten geväret sitt, och inte ger fiskaren godvilligt båten ifrån sig. Och huru kan jag färdas hem utan båt?

Mannen lät sin yxa, som nyss spjälkt stora spån från ett årämnesträ, några ögonblick hvila.

— Nå, ni som är så storkunnig i timrande, inföll Andersson inställsamt, kan ju bygga er en ny båt eller ge er i väg med finnarne i grannsocknen.

— Han låtsar nu inte minnas, att länsman i förra veckan tog bort de andras båtar, då de ville resa öfver till Finland. — Men sannerligen jag begriper hvad ondt som ligger i att fara hem!

— Ja, gärna för mig må ni resa all världens väg, så slippa vi finntiggarena.

— Håll mun, Andersson, hvarken jag eller de mina hafva tigt en enda dag, altsedan den stund vi landade här, och det är fyra år sedan dess. Genom ärligt arbete hafva vi uppehållit oss. För resten vet han nog, att vi liksom judarne vid älfvarna i Babylon både en och två gånger väntat och trängt att slippa hem.

— Nå sakta, sakta, invände svenskén leende. Jag tänkte nu ej på dig eller Gammellotsen, men som du själf sade, är Sverige ända från Stockholm långt upp i Västerbotten fullt af finska flyktingar. Hvarför försvarade ni inte bättre ert land, så hade ni inte behöft komma hit?

— Svara honom inte, Matts, inföll den gråskäggige lugne Gammellotsen, sväger till Matts, yxa du bara till din åra. Kanske behöfva vi den förr än du tror. Om en timme har jag bommen klar, och skynda vi oss och hafvet ej fryser, borde vi om ett par dagar hafva båten i sjön och så adjö!

— Men då höga öfverheten förbjudit er att fara, så — — —

— fara vi i alla fall, tillade Bärögö-Matts eftertryckligt. Det blir för långsamt här, och hustrun min och jag vilja äntligen åter komma hem. Vill Andersson skicka länsman på oss, kan han ju fresta på till hvad det hjälper. Det finnes nog litet hvarstans människor, som äro färdiga att för guld och kronan göra hvad som hälst. Men min båt skall han aldrig i lefvande lifvet få, hvarken för dalrar eller brännevin.

I detsamma rycktes dörren upp, och en af grannarne steg in, ropande:

— Gud hjälpe oss, vänner, nu är kungen skjuten till döds!

— Nej, hvad säger han?

— Jag vet ingenting annat än att olyckan skett i Norge. Hans majestät fick en fästningskula genom hufvudet och dog utan att hinna säga farväl.

— Huru går det nu med riket och skall kriget ännu fortsättas? frågade Bärögö-Matts bekymrad.

— Vet inte, fråga klockarn! — Se så, farväl så länge, jag måste skynda vidare. Mannen gick, och Matts fortsatte:

— Ja, nu lär det icke finnas någon kung i Sverige. Männe man icke nu kunde få lof att ge sig af hem? Eller hvad menar du, svåger, som är gammal och slug.

— Nå, jag skall fundera en stund, men låt du inte yxan frysa fast i näfvarna på dig!

— På en sådan sorgens dag som denna borde alt arbete hvila, sade Andersson och satte händerna i kors. Kung Karl var en god kristen och en duktig hjälte.

— Jag undrar just — inföll Matts — hvad nytta riket haft af hans många och långa krig. Landet är utfattigt och öde; stugorna stå toma, men grafvarna fulla.

— En trogen undersåte bör älska och vörda sin öfverhet.

— Äfven jag har på mitt sätt älskat kung

Karl, tillade Gammellotsen betänksamt. Jag väntade bara att han skulle skynda hem från turkens land och komma öfver till Finland, där nöden var som störst. Vi österbottningar äro inga stora krigsherrar och karoliner, som lefva af ära och prål, utan gement folk, som lefva på strömming och bröd. Felas både mat och kläder och är man därtill fördrifven från hemmet, vill det falla sig litet smått med glädjen. Men det kunde nog blifva annat af igen, blott man finge resa hem.

Nu gäspade Andersson och klef upp i sängen samt vände ryggen åt de båda Bårgö-karlarna, som tyst och träget fortsatte sitt arbete. När bommen och åran ett par timmar senare blifvit färdiga, gingo svågrarna ned till stranden, där båten låg uppdragen. De höllo lång rådplägning och slutet på denna blef, att de följande morgon ämnade ge sig i väg.

Mörkret föll alt tätare på, men icke dess mindre arbetade de ännu en god stund. Båten länsades från vatten och några rullkaflar framsläpades. Tofter, åror och segel stufvades in. Från en låst fiskbod hämtade Matts fram ett par blåmålade kistor och ett par pälsar. Dessa öfvertäcktes med lösa bräden och en presenning. Sedan begåfvo de sig till stugan, där Matts hustru och barn bodde. Den var ganska trång och därför hade de slöjdat hos Andersson. Efter att

Matts med några ord meddelat sin hustru beslutet att hemfärden efter några timmar skulle vidtaga, gingo alla till hvila.

Tidigt andra morgonen, då Matts sakta trädde in i Anderssons stuga för att afhämta en kvarglömd hyfvel, fann han till sin förvåning sängen tom. Något viktigt ärende måste hafva föranledt den trätgirige båtspekulanten att så tidigt lämna sitt hviloläger. Matts skyndade därför till de sina för att mana till uppbrott.

Det dröjde icke häller många minuter, förrän Matts hustru hade påklädt Maj Lis, Johan Erk och den fyraåriga glada Britt Maj.

Barnen skyndade förut ned till stranden, medan far och mor kommo efter, bärande stora bylten med kläder.

— Se så, barn, yttrade Matts med glad uppsyn, sedan alla saker blifvit bragta ombord, nu skall det med Guds hjälp bära af hem till Bårgö. Tag i nu allihopa, både små och stora; skötbåten skall ut!

Den tunga båten började långsamt röra sig, glidande fram öfver de utsatta kaflarna. Men så stannade den, och de båda männen kastade bekymrade blickar på hvarandra; den var tyngre än de beräknat.

Skulle de nu nödgas uppskjuta färden ett par timmar för att hinna anskaffa ett par pålit-

liga hjälpare från fiskläget? Men detta dröjsmål kunde omintetgöra hela färden. Gammellotsen uttryckte nämligen den förmodan, att Andersson lurat ut deras förehafvande och gett sig i väg till länsmannen för att skvallra. Han utropade därför:

— Ingen får spara på krafterna. Hugg i, alle man!

Men båten rörde sig ej ur fläcken, förrän Matts kände huru lilla Britt Maj skuffade mot hans knäveck och upprepade orden: hugg i, alle man. Då växte Matts krafter. Han lyftade upp båtens akter och dref den framåt på samma gång. Nu gick det undan, och efter några minuter nåddes strandisen; här började ett styft arbete med krosandet af isen.

När endast ett par famnar af det tunna istäcket återstod att genombryta och alla hunnit taga plats i båten, syntes ett par personer komma springande mot stranden och en ifrig röst hördes ropa:

— Stanna där, godt folk! I landshöfdingens namn förbjuder jag er att fara vidare!

— Och i hvems namn befäller landshöfdingen? gaf Gammellotsen till svar och reste sig, stolt blickande på den lille länsmannen, som försiktigt klef ut på isen.

— I konungens, naturligtvis!

— Kung Karl är död, och vi veta ej af någon annan.

— Jag har ej att resonnera utan lyda order, svarade länsmannen, som åtföljd af sin vägvisare, Andersson, stannat på några famnars afstånd. Det har påbjudits att inga finnbåtar få resa öfver för att de ej må falla i fiendens händer och underlätta hans anfall på Sverige.

— Min båt skall jag nog veta hålla vara på, så att den ej faller i orätta händer, utbrast Matts, och han tillade hånande: Inte sant, Andersson, det är en präktig båt, som går öfver land och vatten, men ge dig nu i väg, eller — — —.

Den anropade, som såg Matts böja sig ned, kanske i beråd att upptaga sin sälstudsare, gaf sig att springa, men han stannade helt flat, då hela anfallet inskränkte sig till att Johan Erk slängde efter honom en saltad strömming.

Nu låg båten vid iskanten, och inom några minuter voro seglen hissade och skotade. Sydvästen fylde dukarna och med god fart började farkosten röra sig ut mot öppna hafvet.

— Gud bevare herr befallningsman och Sverige med, ropade Matts och svängde sin hundskinnsmössa till afsked. Vi rymma ej ur riket, vi fara bara hem.

Och så hurrade alla i båten och själfva be-

fallningsman glömde sin stränga order och tillvinkade de djärfve männen ett vänligt farväl.

Båten sköt god fart. Den lyftes och sänktes af skummande vågor och stänket flög in från lovert, då förstäfven dök ned. Men ingen aktade därpå. Regnet hade afstannat, och i sydost började decembersolen höja sin blekgula skifva öfver synranden.

På båtbottnen hade barnen krupit ned bland kuddar och klädesbylten, och där hade de riktigt varmt och godt. Mor gaf dem hvar sin brödbit och Britt Maj fick en mugg mjölk, men innan hon slutat sin frukost, hade hon somnat. Fars båt var en präktig vagga.

Kursen hölls rätt i sydost, och undan bar det med god fart.

Sent på kvällen syntes Storskär vid klart stjärnljus sticka upp vid horisonten, och anblicken af de kala hållarna väckte en innerlig glädje hos det lilla sällskapet. En timme senare lämnades Krokskär på styrbordssidan, och när båten lyckligt passerat förbi Norrstenarna, började de svaga konturerna af det låga Bärgeölandet skymta fram.

Under färden hade de båda svågrarna turvis suttit till rors, men då båten nalkades hemstranden, bad Gammellotsen att få intaga styrmansplatsen, fastän den andres vakt ej än lupit till

ända. För fulla segel löpte båten in mellan Svanöarna och Ytterbådan rätt in i Bredhällviken.

Hafvet riktigt storbullrade. Bränningarna fräste och skummet stänkte högt mot stranden. Det var som om båten tagit än bättre fart för att så fort som möjligt nå sin gamla bädd. Gammellotsen svängde rorkulten litet åt vänster, och så strök båten med sjungande fart in mellan stenbäddarna rakt upp på land.

Sådan hade sedan urminnes tid Bärögö-boarnas djärfva sätt att landa varit.

Alla sprungo i land, och då Maj Lis klagade öfver styfva ben, tog Gammellotsen henne i hand och gaf sig att springa uppför stranden. Men Matts tog sin hustru i famn och kysste henne, och det mindes Johan Erk sig aldrig hafva sett, och sedan tog han Britt Maj på armen och riktigt dansade. Och det tyckte flickungen så om, att hon storskrattade och drog pappa i skägget.

— Se så, Matts, skynda dig nu, så täcka vi öfver kistorna med seglen och ge oss i väg till byn — om den mera finnes i behåll, yttrade Gammellotsen betänksamt och kastade en forskande blick österut.

Matts följde uppmaningen och efter en stund befunno sig flyktingarna på väg.

Klockan var fem på morgonen, då de hunno byn. Alt syntes oförändradt. Stugan stod på

sin gamla plats. Fienden hade, Gud ske lof, ej här gått öfver med eld och brand. Mor tände upp en stor brasa i spiseln, far sökte fram från fiskbodan sin gamla getskinnsjacka och Gammel-lotsen gick att se om fiskbragderna.

Så började det gamla arbetet på nytt.

XVI.

Den 30:de augusti.

(1721.)

Medan kommandören på Viborgs slott höll ett ståtligt två dagars gästabud för tsarens ordonnans och med afsikt fördröjde dennes affärd till Nystad, pågingo i den lilla staden fredsunderhandlingarna. Sveriges befullmäktigade ombud, riksrådet grefve Lillienstedt och landshöfdingen öfver Kopparbärgs län, friherre Strömfelt, hade gjort sitt bästa för att nedpruta de ryska ombudens dryga anspråk.

Debatterna i frågan hade fortgått sedan slutet af maj, och nu, den 30:de augusti, var man omsider kommen så långt, att den omtvistade fredstraktaten för sista gången skulle uppläsas och justeras.

Generalen, grefve Bruce, den ene af tsarens delegerade, började långsamt och högtidligt uppläsningen:

»Det skall ifrån denna dag en stadsvarande, evig, uppriktig och obrottslig fred till lands och vatten jämte en sannfärdig enighet och ett oupplösligt evigt vänskapsförbund vara och förblifva mellan Hans Kongl. Majestät af Sverige och Hans Tsariske Majestät af Ryssland — — —.

Ett flyktigt leende krusade baron Ostermans barska drag, medan hans vis å vis vid konferensbordet, Lillienstedt, ofrivilligt länkade tanken till fredstraktaterna från det gångna seklet. Äfven de inrymde bestämningar om »den eviga freden». Men då hade Sverige varit parten som tog. Nu voro rollerna bytta. Nu gälde det för det kufvade, förödmjukade riket att gifva, gifva med ens lejonparten af storhetstidens stolta eröfringar.

Vemodig till sinnes hörde den redlige Lillienstedt punkt efter punkt föredragas af den öfverenskommelse han nödd och tvungen varit med om att uppsätta. Nog hade han kämpat och endast tum för tum gett vika.

Bruce hade nu hunnit till den fjärde paragrafen och mot hans vilja återspeglade sig i rösten den tillfredsställelse han kände, men försökte dölja.

»Hans Kongl. Majestät af Sverige cederar

härmed för sig och sina efterkommande åt Hans Tsariske Majestät och dess efterkommande till full och evärdlig besittning och egendom, som aldrig bör återkallas, de medels Hans Tsariske Majestäts vapen af Sveriges krona i detta krig eröfrade Liffland, Estland, Ingermanland samt en del af Karelen — — — med städerna och fästningarna Riga, Dünamünde, Pernau, Reval, Dörpt, Narva, Viborg, Kexholm och alla öfriga — — —

— Håll ett ögonblick, utbrast Lillienstedt med lågande blick. Jag vädjar ännu en sista gång till Ers Excellens. Låt ert ädla hjärta tala och låt gränsen förläggas öster om Viborg. Denna plats är porten till Sveriges rike. Det kan ju aldrig vara tual om, hvem som bör äga porten, husbonden eller grannen.

— Herr grefven har redan förut vid många möten talat varmt för Viborg, svarade Osterman förbindligt, och då jag vet, att Ni räknar Finland såsom edert fädernesland, senterar jag edra känslor, men i denna punkt förbjuda mina ordres hvarje eftergift.

— Men hvad skola mina landsmän, hvad Sveriges folk säga — — —

— Samtid och eftervärld skola villigt medgifva, att Herr grefven fyllt sin tunga plikt som en man. Rysslands härar hafva segrat, det är den svagare partens lott att ge vika. Hvarför

valde ej Karl XII fred den stund, då han hade kunnat göra ett ärofullt slut på kriget. Kom ihåg att vi här ej hafva att bekräfta slutet på de senaste elfva årens fälttåg i detta fattiga Finland, utan nu är stunden kommen för Ryssland att göra slutlikvid för hela tidevarfvet sedan 1617. Baron Osterman hade höjt på rösten.

— Misstag och oförrätter hafva skett, invände Lillienstedt värdigt, men de godtgöras ej genom nya. Låt oss gå vidare.

General Bruce fortsatte uppläsningen af det långa dokumentets många paragrafer, och ingen af de närvarande afbröt honom vidare.

Då han slutat, räckte han en penna åt Lillienstedt. Denne tecknade hastigt sitt namn och efter honom präntade Otto Reinhold Strömfelt sitt namn. Till höger om de två skrefvo sig Johan David Bruce och Henrik Joh. Friedrich Osterman.

Ett par ögonblick senare var äfven det andra exemplaret af traktaten undertecknad och freden i Nystad oåterkalleligen besegrad.

Efter slutad konferens företogo de svenska ombuden en lång vandring utåt staden. Inbegripna i ett lifligt samtal fäste de sig endast flyktigt vid att en kurir österifrån i galopp red dem förbi. Först en vecka senare nådde dem det ryktet att ordonnansen, som de mött, var tsarens kurir, som uppehållen i Viborg, bragt Osterman

det bud att om svenskarne envist höllo på att Viborg ej skulle afträdas, han i så fall kunde få gifva med sig.

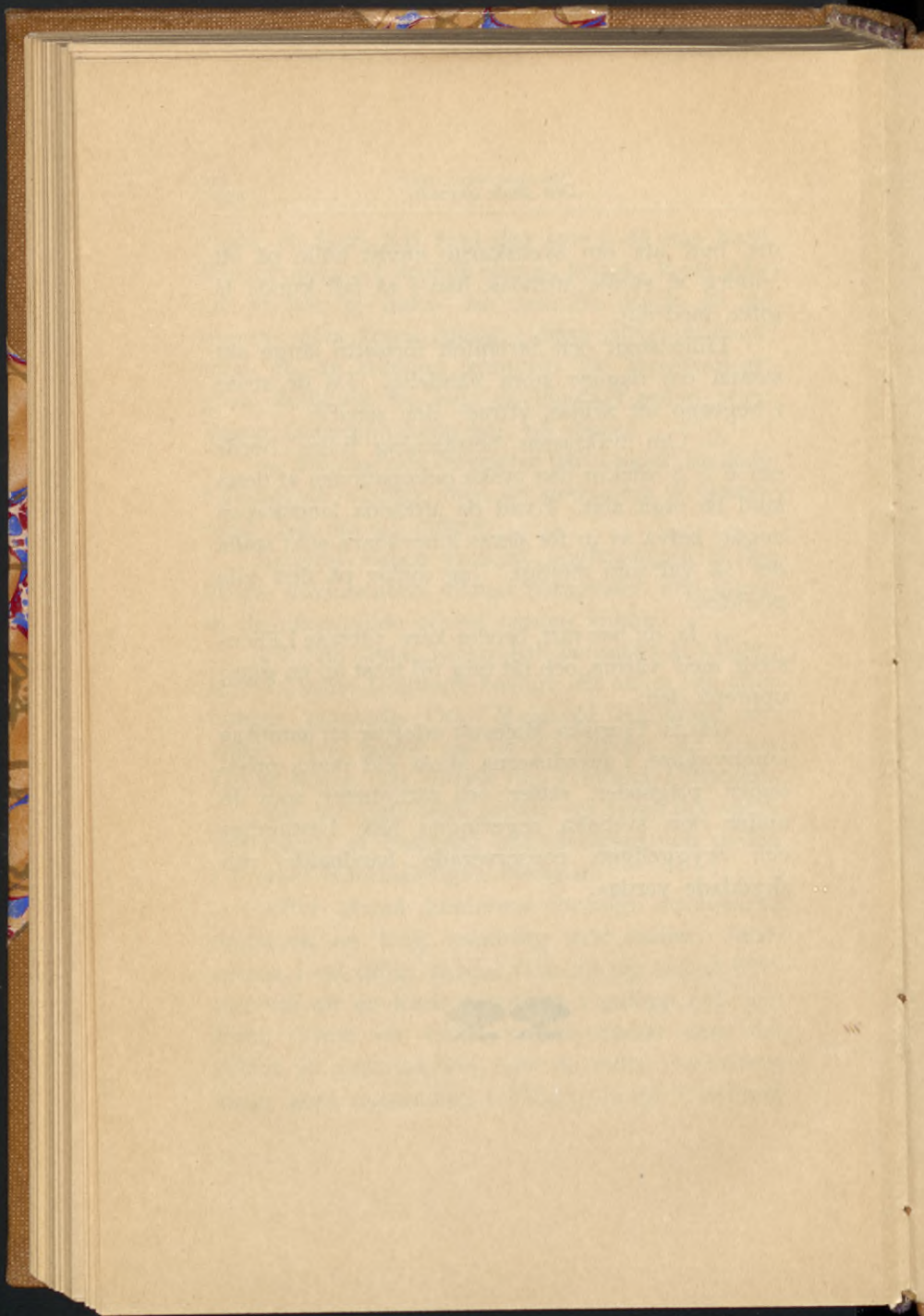
Lillienstedt och Strömfelt fortsatte länge sitt samtal om dagens stora händelse. Då de stodo i begrepp att skiljas, yttrade den senare:

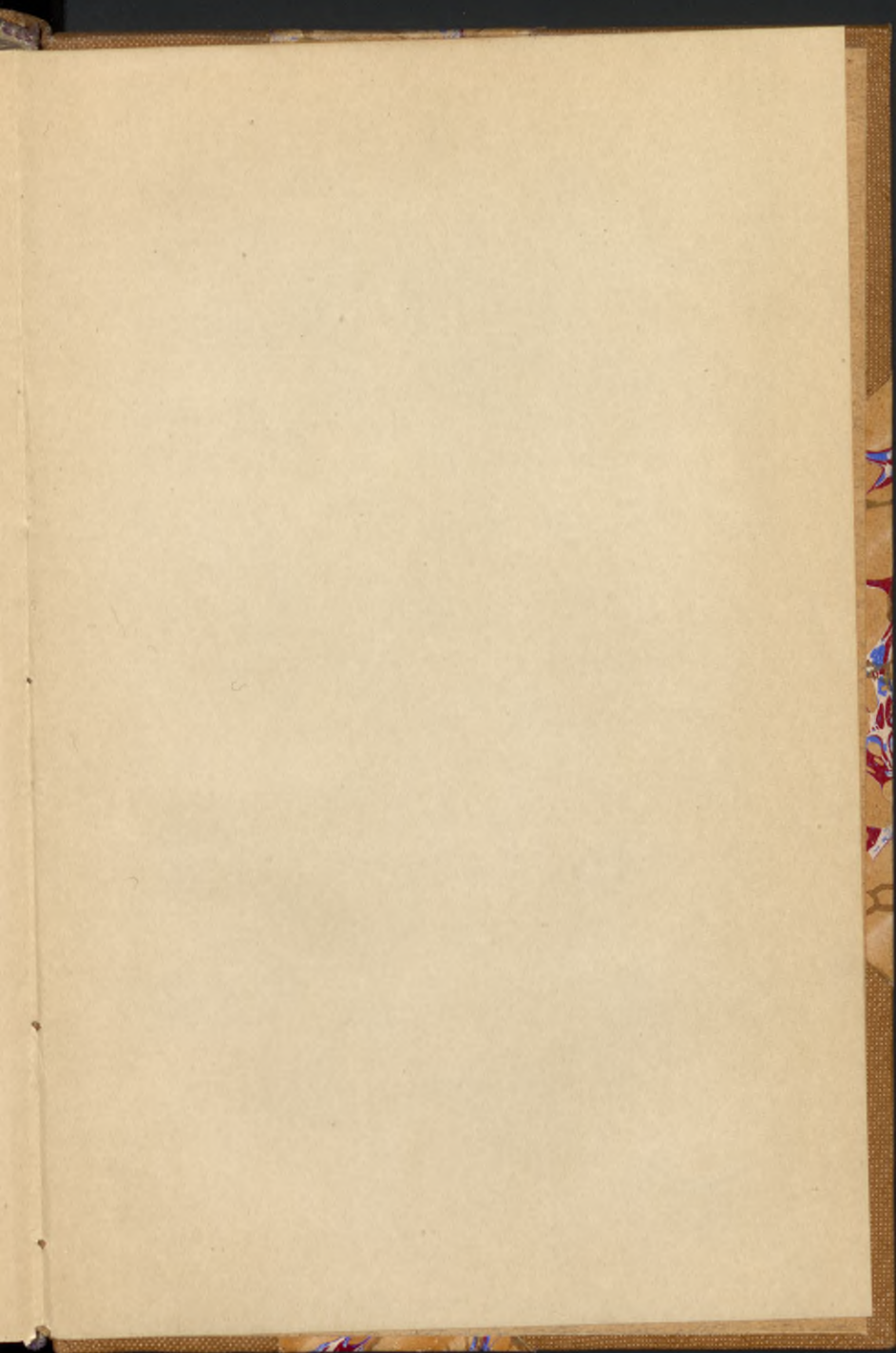
— Om traktatens bestämning fylles, borde om 6 å 8 veckor den ryska ockupationen af detta land ha tagit slut. Hvad de afträdda landskapen angår, hafva vi ju för deras innevånare sökt ställa det så väl som möjligt. Jag syftar på den 9:de punkten.

— Ja, du har rätt, broder käre, yttrade Lillienstedt med värme, och låt mig till tröst än en gång upprepa den.

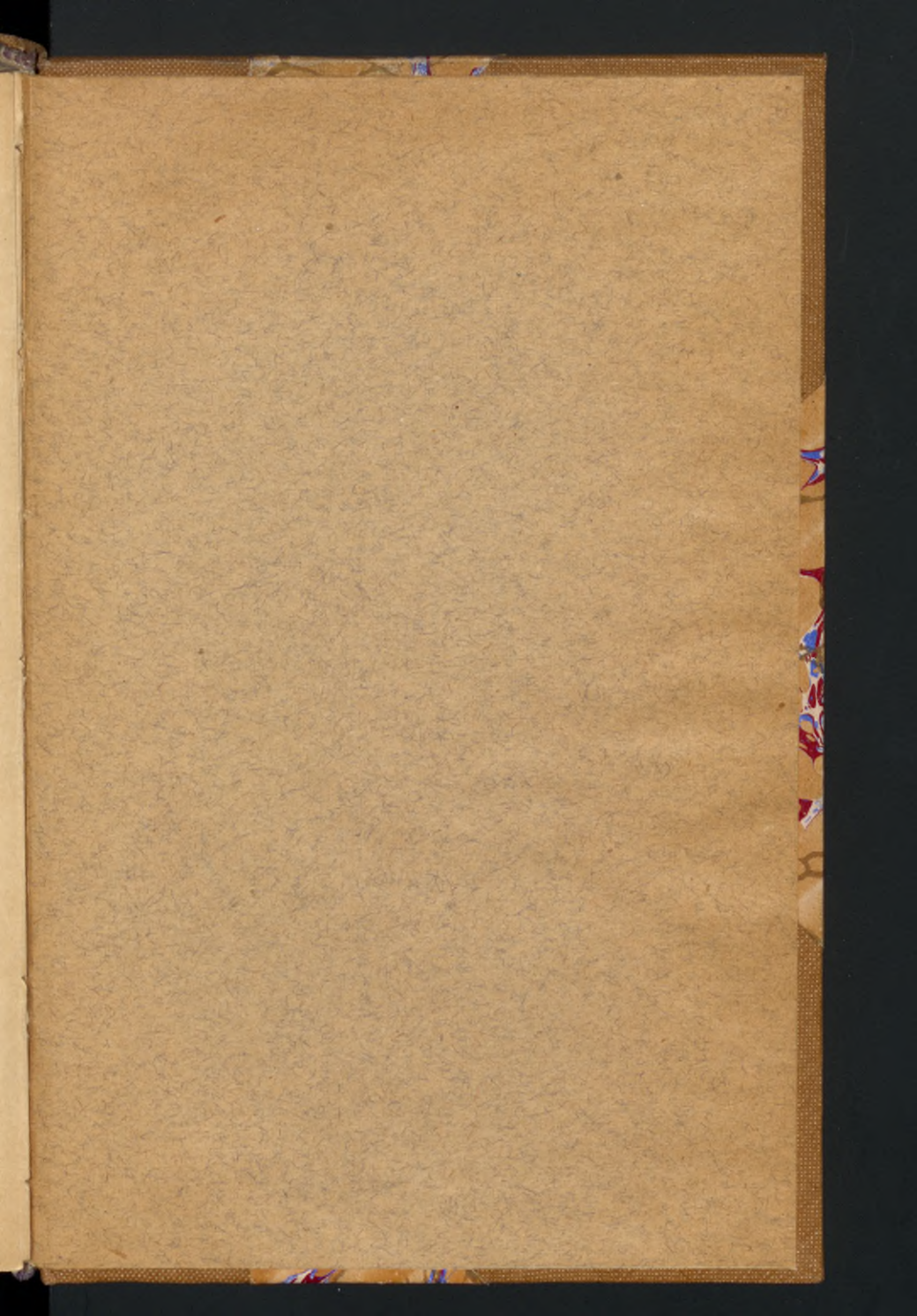
»Hans Tsariska Majestät utlofvar att samtliga innebyggare i provinserna skola vid deras privilegier, plägseder, rätter och rättigheter, som de under den svenska regeringen haft, beständigt och oryggeligen conserverade, handhafde och skyddade varda».

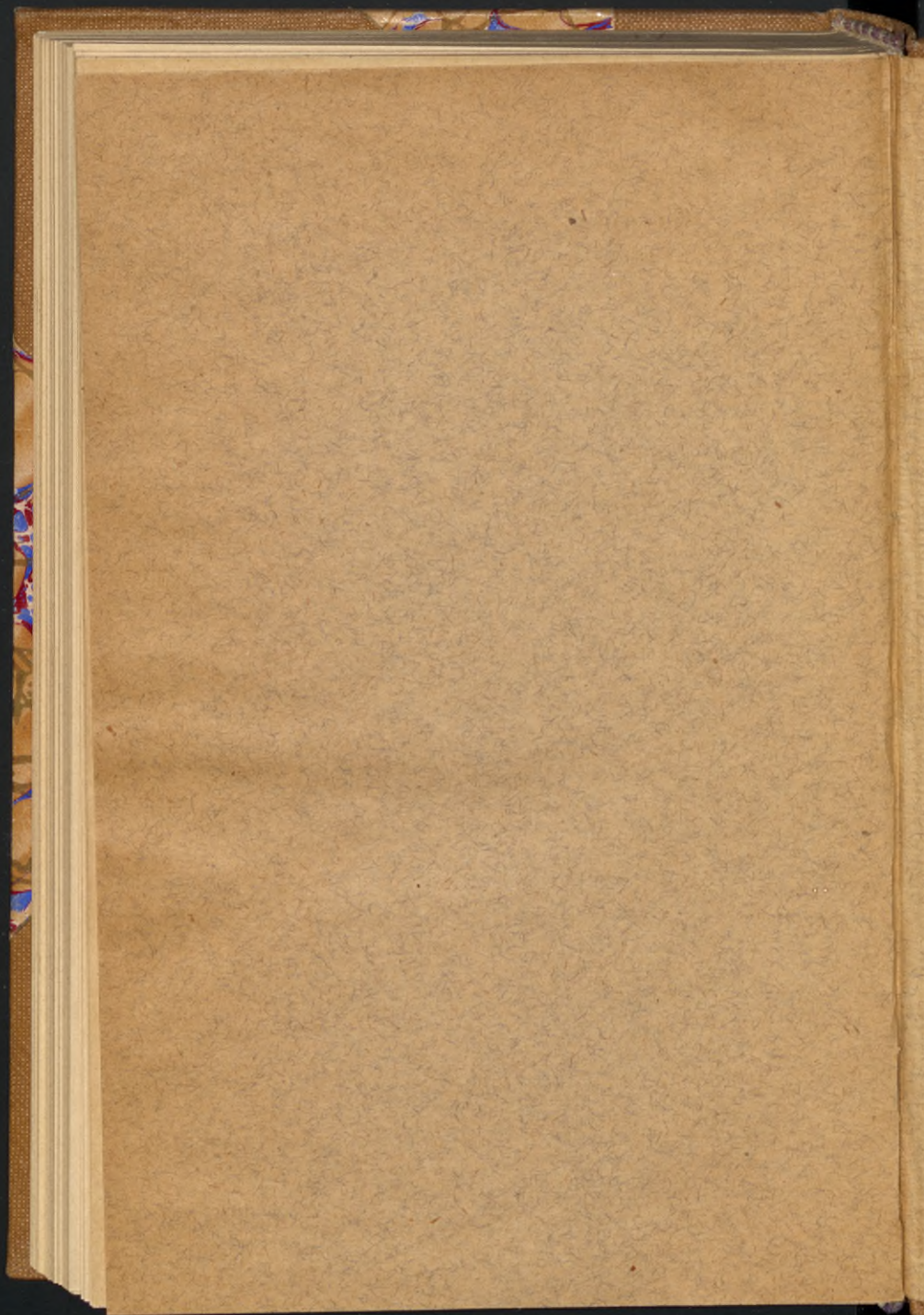

1661
1662
1663

6000221414

Göteborgs universitetsbibliotek

